

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK DİLİ BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**İSKENDER PALA'NIN "KATRE-İ MATEM" ROMANININ SÖZ DİZİMİ
YÖNÜNDEN İNCELENMESİ**

Sercan YILDIZ

15760003

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Serdal KARA

Mardin 2020

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Dok. No: MAU-FRM-
04-ENSTİTÜ/07

İlk Düz.
Tar.:02/01/2020

Rev. No/Tar.:
00/...

Sayfa: 1/1

TEZ ONAY SAYFASI FORMU

TEZ ONAYI

Enstitümüz Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı 15760003 numaralı tezli yüksek lisans programı öğrencisi Sercan Yıldız'ın hazırladığı **“İskender Pala'nın *Katre-i Matem Romanının Söz Dizimi Yönünden İncelenmesi*”** başlıklı Yüksek Lisans tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 27/08/2020 Perşembe günü saat 15:00'da yapılmış, tezin onayına oy çokluğu/oybirliğiyle karar verilmiştir.

Danışman Doç.Dr. Serdal KARA	
Üye Prof.Dr. Beyhan KANTER	
Üye Dr. Öğr. Üyesi Osman ÖZER	

ONAY:

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu'nun ...../...../20... tarih ve ...../..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

...../...../20...

Enstitü Müdürü

Hazırlayan:
Birim Kalite Komisyonu

Kontrol Eden:
Üniversite Kalite Komisyonu

Onaylayan:
Üniversite Kalite Komisyon Başkanı

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ.....	v
KISALTMALAR.....	vi
GİRİŞ	1
1.CÜMLE	3
1.1.CÜMLE TÜRLERİ.....	3
1.1.1.YAPILARINA GÖRE CÜMLELER.....	5
1.1.1.1. BASİT CÜMLE	9
1.1.1.1.1.Yüklem Türüne Göre Basit Cümleler	10
1.1.1.1.2.Ögelerin Dizilişine Göre Basit Cümleler	11
1.1.1.2. BİRLEŞİK CÜMLE	12
1.1.1.2.1. Şartlı Birleşik Cümle.....	16
1.1.1.2.2. Ki' li Birleşik Cümle.....	18
1.1.1.2.3. “Değil” Olumsuzluk Edatıyla Oluşan Birleşik Cümleler	21
1.1.1.2.4. “mi” Soru Edatıyla Oluşan Birleşik Cümleler.....	22
1.1.1.3. GİRİŞİK CÜMLE.....	23
1.1.1.3.1.İsim-Fiilli Girişik Cümle.....	28
1.1.1.3.2.Sıfat-Fiilli Girişik Cümle	29
1.1.1.3.3.Zarf-Fiilli Girişik Cümle	30
1.1.1.4. İÇ CÜMLE	31
1.1.1.4.1. İsim Cümlesine Dayalı İç Cümle	31
1.1.1.4.2. Fiil Cümlesine Dayalı İç Cümle.....	32
1.1.1.5. SIRALI CÜMLE	33
1.1.1.5.1.Bağımlı Sıralı Cümle	36
1.1.1.5.1.1.Yüklemi Ortak Bağımlı Sıralı Cümleler.....	36
1.1.1.5.1.2.Öznesi Ortak Bağımlı Sıralı Cümleler	37
1.1.1.5.1.3.Nesnesi Ortak Bağımlı Sıralı Cümleler	38
1.1.1.5.1.4. Dolaylı Tümleci Ortak Bağımlı Sıralı Cümleler	38
1.1.1.5.1.5. Zarf Tümleci Ortak Bağımlı Sıralı Cümleler	39
1.1.1.5.2.Bağımsız Sıralı Cümle	39
1.1.1.5.3.Açıklamalı Sıralı Cümle.....	40
1.1.1.5.4.Karma Sıralı Cümle	41

1.1.2. YÜKLEMİN TÜRÜNE GÖRE CÜMLELER	42
1.1.2.1. İsim Cümlesi	42
1.1.2.2. Fiil Cümlesi	44
1.1.3. ANLAMLARINA GÖRE CÜMLELER	45
1.1.3.1. OLUMLU CÜMLE	46
1.1.3.1.1. Olumlu İsim Cümlesi	46
1.1.3.1.2. Olumlu Fiil Cümlesi	47
1.1.3.2. OLUMSUZ CÜMLE	47
1.1.3.2.1. Olumsuz İsim Cümlesi	48
1.1.3.2.2. Olumsuz Fiil Cümlesi	48
1.1.3.3. SORU CÜMLESİ	49
1.1.3.4. ÜNLEM CÜMLESİ	51
1.1.3.5. İSTEME CÜMLESİ	52
1.1.3.6. BİLDİRME(HABER) CÜMLESİ	54
1.1.4. ÖGELERİN DİZİLİŞİNE GÖRE CÜMLELER	54
1.1.4.1. Kurallı Cümle	55
1.1.4.2. Devrik Cümle	55
1.1.4.3. Araç Cümlesi	57
1.1.4.4. Kesik Cümle	58
1.2. CÜMLENİN ÖGELERİ	61
1.2.1. YÜKLEM	61
1.2.1.1. Fiil Cümlesinde Yüklem	61
1.2.1.2. İsim Cümlesinde Yüklem.....	63
1.2.1.2.1. Yükleme Tek İsimden Oluşan Cümleler	63
1.2.1.2.2. Yükleme Kelime Grubundan Oluşan Cümleler	64
1.2.2. ÖZNE	67
1.2.2.1. Öznesi Tek Kelimededen Oluşan Cümleler	67
1.2.2.2. Öznesi Kelime Grubundan Oluşan Cümleler	68
1.2.3. NESNE	71
1.2.3.1. Nesnesi Tek Kelimededen Oluşan Cümleler	71
1.2.3.2. Nesnesi Kelime Grubundan Oluşan Cümleler	72
1.2.4. DOLAYLI TÜMLEÇ	75
1.2.4.1. Dolaylı Tümlenci Tek Kelimededen Oluşan Cümleler	75
1.2.4.2. Dolaylı Tümlenci Kelime Grubundan Oluşan Cümleler	76
1.2.5. ZARF TÜMLECİ	79
1.2.5.1. Zarf Tümlenci Tek Kelimededen Oluşan Cümleler	80
1.2.5.2. Zarf Tümlenci Kelime Grubundan Oluşan Cümleler	81

2.KELİME GRUPLARI	84
2.1. İSİM TAMLAMASI.....	87
2.1.1. Yapı Bakımından İsim Tamlamaları.....	87
2.1.1.1. Unsurları Tek Kelimeli Olan İsim Tamlamaları.....	87
2.1.1.2. En Az Bir Unsuru Kelime Grubu Olan İsim Tamlamaları.....	88
2.2. SIFAT TAMLAMASI.....	90
2.2.1.Yapı Bakımından Sıfat Tamlamaları.....	90
2.2.1.1. Sıfat Unsuru Tek Kelimededen Oluşan Sıfat Tamlamaları.....	90
2.2.1.2. Sıfat Unsuru Kelime Grubundan Oluşan Sıfat Tamlamaları.....	91
2.3. SIFAT-FİİL GRUBU.....	95
2.3.1. Sıfat-Fiil Grubunu Oluşturan Ekler.....	95
2.3.1. 1. “-An” Eki İle Oluşan Sıfat-Fiil Grubu.....	95
2.3.1. 2. “-mİş” Eki İle Oluşan Sıfat-Fiil Grubu.....	96
2.3.1. 3. “-Dık” Eki İle Oluşan Sıfat-Fiil Grubu.....	97
2.3.1. 4. “-mAz” Eki İle Oluşan Sıfat-Fiil Grubu.....	97
2.3.1. 5. “-AcAk” Eki İle Oluşan Sıfat-Fiil Grubu.....	98
2.3.1. 6. “-r/-Ar” Eki ile Oluşan Sıfat-Fiil Grubu.....	98
2.3.1. 7. “-AsI” Eki ile Oluşan Sıfat-Fiil Grubu.....	99
2.4. İSİM-FİİL GRUBU.....	99
2.4.1. İsim-Fiil Grubu Oluşturan Ekler.....	99
2.4.1.1. “-mAk” Eki İle Oluşan İsim-Fiil Grubu.....	99
2.4.1. 2. “-mA” Eki İle Oluşan İsim-Fiil Grubu.....	100
2.4.1. 3. “-İş” Eki İle Oluşan İsim-Fiil Grubu.....	101
2.5. ZARF-FİİL GRUBU.....	102
2.5.1. Zarf-Fiil Grubu Oluşturan Ekler.....	102
2.5.1. 1.“-ArAk” Eki İle Oluşan Zarf-Fiil Grubu.....	102
2.5.1. 2. “-DİkçA” Eki İle Oluşan Zarf-Fiil Grubu.....	103
2.5.1. 3. “-mAdAn” Eki İle Oluşan Zarf-Fiil Grubu.....	103
2.5.1. 4. “-İp’ Eki İle Oluşan Zarf-Fiil Grubu.....	104
2.5.1. 5.“-ken” Eki İle Oluşan Zarf-Fiil Grubu.....	105
2.5.1. 6. “-A...-A” Eki İle Oluşan Zarf-Fiil Grubu.....	105
2.5.1. 7. “-DİğİndA” Eki İle Oluşan Zarf-Fiil Grubu.....	106
2.5.1. 8. “-All” Ekinden Oluşan Zarf-Fiil Grubu.....	107
2.5.1. 9. “-cAsİnA” Eki İle Oluşan Zarf-Fiil Grubu.....	108
2.5.1. 10.“-r... -mAz” Eki İle Oluşan Zarf-Fiil Grubu.....	109
2.5.1. 11. “-İncA” Eki İle Oluşan Zarf-Fiil Grubu.....	109
2.6. İKİLEMELER.....	111
2.6.1. İkileme Türleri.....	112

2.6.1. 1. Unsurları Aynı Anlamalı Kelimelerin Tekrarından Oluşan İkişimeler.....	112
2.6.1. 2. Unsurları Yakın Anlamalı Kelimelerin Tekrarından Oluşan İkişimeler.....	114
2.6.1. 3. Unsurları Zıt Anlamalı Kelimelerin Tekrarından Oluşan İkişimeler.....	115
2.6.2. Yapı ve Kuruluş Bakımından İkişimeler.....	115
2.6.2.1. İsim Kök veya Gövdelerinden Kurulan İkişimeler.....	116
2.6.2.2. Fiil Kök veya Gövdelerinden Kurulan İkişimeler.....	118
2.7. EDAT GRUBU.....	119
2.7.1. Yapı Bakımından Edat Grupları.....	119
2.7.1. 1. “İle” ile Kurulan Edat Grubu.....	119
2.7.1. 2. “İçin” ile Kurulan Edat Grubu.....	120
2.7.1. 3. “Kadar” ile Kurulan Edat Grubu.....	121
2.7.1. 4. “Gibi” ile Kurulan Edat Grubu.....	122
2.7.1. 5. “Sonra” ile Kurulan Edat Grubu.....	123
2.7.1. 6. “Önce” ile Kurulan Edat Grubu.....	123
2.7.1. 7. “Doğru” İle Kurulan Edat Grubu.....	124
2.7.1. 8. “Göre” ile Kurulan Edat Grubu.....	124
2.7.1. 9. “Berî” ile Kurulan Edat Grubu.....	125
2.7.1. 10. “Üzere” İle Kurulan Edat Grubu.....	125
2.7.1. 11. “Rağmen” ile Kurulan Edat Grubu.....	126
2.7.1. 12. “Dek” ile Kurulan Edat Grubu.....	127
2.7.1. 13. “Değil” ile Kurulan Edat Grubu.....	127
2.7.1. 14. “Dair” ile Kurulan Edat Grubu.....	128
2.7.1. 15. “Evvel” ile Kurulan Edat Grubu.....	129
2.7.1. 16. “Başka” ile Kurulan Edat Grubu.....	129
2.7.1. 17. “Karşı” ile Kurulan Edat Grubu.....	130
2.7.1. 18. “Dolayı” ile Kurulan Edat Grubu.....	130
2.7.1. 19. “Biçimde” ile Kurulan Edat Grubu.....	131
2.8. BAĞLAÇ GRUBU.....	132
2.8.1. Yapı Bakımından Bağlaç Grubu.....	132
2.8.1.1. “ve” Bağlacıyla Oluşan Bağlaç Grubu.....	132
2.8.1.2. “ile” Bağlacıyla Oluşan Bağlaç Grubu.....	133
2.8.1.3. “veya” Bağlacıyla Oluşan Bağlaç Grubu.....	133
2.8.1.4. “ya...yahut” Bağlacıyla Oluşan Bağlaç Grubu.....	134
2.8.1.5. “ya...ya” Bağlacıyla Oluşan Bağlaç Grubu.....	135
2.8.1.6. “ya...veya” Bağlacıyla Oluşan Bağlaç Grubu.....	135
2.8.1.7. “kâh...kâh” Bağlacıyla Oluşan Bağlaç Grubu.....	136
2.8.1.8. “kâh...kâh...kâh” Bağlacıyla Oluşan Bağlaç Grubu.....	136
2.8.1.9. “hem...hem” Bağlacıyla Oluşan Bağlaç Grubu.....	137

2.8.1.10. “ hem...hem de ” Bağlacıyla Oluşan Bağlaç Grubu.....	137
2.8.1.11. “ hem...hem...hem de ” Bağlacıyla Oluşan Bağlaç Grubu.....	139
2.8.1.12. “ ne...ne ” Bağlacıyla Oluşan Bağlaç Grubu.....	140
2.8.1.13. “ ne...ne de ” Bağlacıyla Oluşan Bağlaç Grubu.....	141
2.8.1.14. “ ne...ne...ne de ” Bağlacıyla Oluşan Bağlaç Grubu	141
2.8.1.15. “ mİ...mİ ” Bağlacıyla Oluşan Bağlaç Grubu	142
2.8.1.16. “ dA...dA ” Bağlacıyla Oluşan Bağlaç Grubu	142
2.8.1.17. “ gerek... gerekse ” Bağlacıyla Oluşan Bağlaç Grubu	143
2.1.8.1.18. “ ha...ha ” Bağlacıyla Oluşan Bağlaç Grubu.....	143
2.8.1.19. “ kim...kim ” Bağlacıyla Oluşan Bağlaç Grubu.....	144
2.8.1.20. “ kimi ...kimi ” Bağlacıyla Oluşan Bağlaç Grubu	144
2.8.1.21. “ kimisi... kimisi... kimisi ” Bağlacıyla Oluşan Bağlaç Grubu	144
2.8.1.22. “ ister...ister ” Bağlacıyla Oluşan Bağlaç Grubu	145
2.8.1.23. “ bir...bir ” Bağlacıyla Oluşan Bağlaç Grubu	145
2.8.1.24. “ bir... bir... bir de ” Bağlacıyla Oluşan Bağlaç Grubu	145
2.9. BİRLEŞİK FİİL GRUBU	145
2.9.1. İsim Unsuru ve Yardımcı Fiil İle Oluşan Birleşik Fiiller.....	145
2.9.2. Fiil Unsuru ve Yardımcı Fiil İle Oluşan Birleşik Fiiller	148
2.10. AİTLİK GRUBU	151
2.11. KISALTMA GRUPLARI.....	152
2.11.1.Bulunma Grubu.....	153
2.11.2.Yönelme Grubu.....	153
2.11.3.Ayrılma Grubu.....	156
2.11.4.Vasıta Grubu	157
2.11.5.İsnat Grubu	158
2.12.SAYI GRUBU	158
2.13.ÜNLEM GRUBU	160
2.14. UNVAN GRUBU	161
SONUÇ.....	163
KAYNAKÇA	167
EKLER.....	170
YAZAR VE ESER HAKKINDA	170
ÖZGEÇMİŞ.....	174

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

İskender Pala'nın "Katre-i Matem" Romanının Söz Dizimi Yönünden İncelenmesi

Sercan YILDIZ

Mardin Artuklu Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

2020: 173 Sayfa

İskender Pala'nın Katre-i Matem romanının söz dizimi incelenmesini kapsayan çalışmamız, giriş ve iki ana bölüm halinde düzenlendi. Giriş bölümünde çalışmamızın amacı, önemi ve yöntemi üzerinde duruldu. Cümle türlerini ve öğelerini kapsayan ilk bölüm ile kelime gruplarını oluşturan ikinci bölümde, ilgili alt başlıkların teorik altyapısı oluşturulurken araştırmacılarımızın yaklaşımları göz önünde bulunduruldu. Modern dil bilim anlayışından hareketle taradığımız eserimizde, çalışmaya ilişkin başlıklarımız -anlam ve biçim özelliklerinin bir arada ele alınması esasıyla- yapı bakımından incelenmiştir. Ayrıca her konuyla ilgili bilgiler verildikten sonra inceleme metnimizden seçilen temsili örneklerle konuların daha iyi anlaşılması sağlandı. Son olarak çalışmaya ilişkin bulgularımız sonuç bölümünde, yazara ve romana ilişkin bilgiler ekler bölümünde, yararlandığımız kaynaklar ise kaynakça bölümünde gösterildi. Yaptığımız inceleme sonucunda eserinden faydalandığımız İskender Pala'nın Katre-i Matem romanının söz dizimi bakımından zengin bir dil malzemesi sunduğunu görmekteyiz.

Anahtar Kelimeler: Katre-i Matem, söz dizimi, cümle türleri ve öğeleri, kelime grupları

ABSTRACT

Master Thesis

Analysis of İskender Pala’s “Katre-i Matem” Novel in Terms of Syntax

Sercan YILDIZ

Mardin Artuklu University

Institute for Graduate Education

Department Of Turkish Language and Literature

2020: 173 Pages

Our study which include Analysis of İskender Pala's 'Katre-i Matem' Novel in Terms of Syntax was organized as an introduction and two main sections. In the introduction part the purpose, importance and method of the study was focused. In the first part and the second part of the work which includes sentence types and forms of the word groups respectively, the approaches of researchers were taken while creating the theoretical background of the related subtitles. In our work, which we scan with the understanding of modern linguistics, our study titles- on the basis of a combination of meaning and form features- are examined in terms of structure. Also, after making explanations on each subject, the subjects were better understood with the samples selected from the review text. Finally, our findings of the study are shown in the conclusion section, the information about the author and the novel are shown in the appendix section, and the sources we have used are shown in the bibliography section. As a result of our work, we see that İskender Pala's Katre-i Matem novel offers a rich language material in terms of syntax.

Keywords: Katre-i Matem, syntax, sentence types, word groups

ÖN SÖZ

Dil bilgisi araştırmalarında önemli bir çalışma sahası olan söz dizimi üzerine eğilim son yıllarda artmıştır. Bu alanda araştırmacılarımızın anlatmaya ve tanımlamaya çalıştıkları hususlar, birbiriyle örtüşebildiği gibi çeşitli yönlerden de ayrışabilmektedir. Araştırmacıların esas almış oldukları ölçütler de bu benzerliğin ve farklılığın ortaya çıkmasında önemli bir etkindir.

Çalışmamızda günümüz yazarlarından İskender Pala'nın "Katre-i Matem" romanını söz dizimi açısından inceledik. Çalışmamızın asıl amacı Türkçenin söz dizimi kuralları bağlamında yapılan araştırmaları da göz önüne alarak "Katre-i Matem" romanından örneklerle söz dizimine bir katkıda bulunmaktır.

Katre-i Matem romanını, söz dizimi açısından incelerken kelime grupları ve cümle türleri için verdiğimiz örnekler yeterli miktarda ve başlıklarımıza uygun olan örneklerden seçilmiştir. Çalışmamızda eserlerinden faydalandığımız araştırmacılarımızın imlasına sadık kalınmıştır.

Bu tezin hazırlanma sürecinde bilgilerini ve tecrübelerini benimle paylaşan kıymetli danışman hocam Doç.Dr. Serdal Kara'ya, gerek ders aşamasında gerekse de tez aşamasında bizlere yol gösteren ve bizlerden ilgisini esirgemeyen bölüm başkanımız Prof. Dr. Beyhan Kanter'e, bu zorlu ve bir o kadar da zevkli süreci en iyi şekilde atlatmamda bana destek olan eşim Sima Yıldız ve kızım Mevsim Berra Yıldız'a, görüş ve önerilerde bulunan kıymetli arkadaşlarım Ö.Faruk Ertek, Metin Atayoğlu ve Gökhan Cengiz'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Sercan YILDIZ

Mardin, 2020

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı Geçen Eser

bkz. :Bakınız

M.E.B. : Milli Eğitim Bakanlığı

s. : Sayfa

sat. : Satır

T.D.K. : Türk Dil Kurumu

vb. : Ve benzeri

GİRİŞ

Çalışmamız dil bilgisi konuları içerisinde önemli bir yere sahip olan ve kendi içerisinde birçok tartışmayı barındıran söz dizimi üzerinedir. Ülkemizde söz dizimi üzerine yapılan çalışmalar özellikle son yıllarda artmıştır. Ancak söz dizimi üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında zaman birçok konunun tartışılması, aynı konularla ilgili farklı yaklaşım ve sınıflandırmaların olması bu alanda çalışacak olan araştırmacılar için beraberinde bazı zorlukları da getirmektedir. Yapacağımız bu çalışma ile tartışılan konuların yeniden değerlendirilecek olması ve İskender Pala gibi önemli bir yazarın “Katre-i Matem”¹ adlı romanının söz dizimi yönünden özelliklerinin ortaya konulması çalışmanın önemini artırmaktadır.

Çalışmamız, giriş, cümle türleri ve ögeleri, kelime grupları, sonuç, kaynakça ve ekler olmak üzere çeşitli bölümlerden oluşmaktadır.

Birinci bölüm “Cümle Türleri ve Cümle Ögeleri”nin olduğu ve çalışmamızda üzerinde en çok durma ihtiyacı hissettiğimiz bölümdür. Söz dizimi alanında yapılan çalışmalar incelendiğinde özellikle “Cümle Türleri” ile ilgili büyük bir sıkıntının olduğu hemen her araştırmacı tarafından dile getirilmektedir. Çalışmamızda cümle türleri “yapı bakımından cümleler, anlamına göre cümleler, yüklemine göre cümleler ve yüklemine göre cümleler” olmak üzere dört ana başlık altında incelendi. Konu başlıkları ile ilgili bilgiler verildikten sonra inceleme metnimizden seçilen yeterli sayıda temsili örnek seçildi.

İkinci bölüm, “Kelime Grupları”nın incelendiği bölümdür. Konuyla ilgili araştırmacılarımızın yaklaşımlarına ve sınıflandırmalarına değinildi. Kelime grupları “isim tamlaması, sıfat tamlaması, sıfat-fiil grubu, isim-fiil grubu, zarf-fiil grubu, ikilemeler, edat grubu, bağlaç grubu, birleşik fiil grubu, aitlik grubu, kısaltma grupları, sayı grubu, ünlem grubu, unvan grubu” olmak üzere on dört alt başlıkta incelendi.

---

¹ İskender Pala, Katre-i Matem, Kapı Yayınları(23.basım), İstanbul, 2016

İnceleme metnimizin yapısına uygun olması sebebiyle kelime grupları, cümle türleri ve cümle ögelerinde, danışman hocamız Doç.Dr. Serdal Kara'nın² kendi çalışmasında başvurduğu sınıflandırma, genel hatlarıyla model alınmış olup bazı alt başlıklarda incelediğimiz metnin yapısına göre değişikliklere gidildi. Ayrıca terimler hususunda bize en uygun olan terimler kullanılmaya çalışıldı.

Sonuç kısmı, çalışmamızın geneliyle alakalı olarak yapılan tespitler ve genel bir değerlendirmeden oluşmaktadır.

Kaynaklar kısmında, çalışma boyunca faydalandığımız kaynaklar sıralı olarak verildi.

Ekler bölümünde, yazarımız ve çalışmamız boyunca her konuyla ilgili olarak örneklere başvurduğumuz “Katre-i Matem” romanı hakkında bilgilerin olduğu kısım dır.

Kısacası, araştırmacılarımızın yapmış oldukları çalışmalardan hareketle söz diziminin incelenmesi, ortadaki problemin tespit edilmesinden sonra konunun anlaşılır hale gelebilmesi için dile hâkim bir yazar olan İskender Pala'nın “Katre-i Matem” romanından örneklere başvurulması bu araştırmanın genel yöntemini oluşturmaktadır.

---

² Serdal Kara, Mehmet Eroğlu'nun “İssızlığın Ortası” ve “ Yüz: 1981” Romanlarının Söz Dizimi İncelemesi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, Van, 2004

1.CÜMLE

Dil bilgisi çalışmalarında, araştırmacılarımızın cümle ile ilgili düşünceleri genel itibariyle benzerlik göstermektedir. Çoğunlukla “yargı” ve “hüküm” kavramları etrafında, bir duygu ve düşüncenin en az bir çekimli fiille oluştuğu kelimeler dizisi olarak tanımlanmaktadır.

Araştırmacılarımızdan bazılarının cümle için yaptıkları tanımları şu şekilde sıralayabiliriz:

“Cümle bir fikri, bir düşünceyi, bir hareketi, bir duyguyu, bir hadiseyi tam olarak bir hüküm hâlinde ifade eden kelime grubudur. Bundan önce gördüğümüz kelime grupları belirtme grupları idi. Cümle ise bir hüküm grubu’dur.”³

“Bir fikri, bir duygu ve düşünceyi, bir oluş ve kılışı tam olarak bir hüküm halinde anlatan kelime grubudur. Cümle için varlığı için asgarî şart bir çekimli fiildir.”⁴

“Kısacası, anlam, yapı ve görev ilgisiyle bütünleşen söz dizisine tümce denir.”⁵

“Bir düşüncenin, bir duygunun yargısal bütünlük içinde anlatımını sağlayan dizimsel yapıya tümce denir.”⁶

“Bir ya da birçok sözcükten oluşan yargılı anlatım birimi tümcedir.”⁷

“Bir yargı bildirmek üzere tek başına kullanılan çekimli bir eyleme veya çekimli bir eylemle birlikte kullanılan sözcükler dizisine tümce denir.”⁸

1.1.CÜMLE TÜRLERİ

Cümle türlerini M.Bilgin⁹, Y.Yörük¹⁰, M.Özkan-V.Sevinçli¹¹, B.Aktan¹², M.Bilgegil¹³, A.Akbaş¹⁴, A.Özkan-M.Toker-U.Aşçı¹⁵ gibi araştırmacılarımız

³ Muharrem Ergin, Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yay., İstanbul 2009, s.398

⁴ Zeynep Korkmaz, Gramer Terimleri Sözlüğü, TDK Yay., Ankara, 1992, s.52

⁵ Hikmet Dizdaroğlu, Tümce Bilgisi, TDK Yay., Kalite Basımevi Ankara, 1976, s.10

⁶ Rasim Şimşek, Örneklerle Türkçe Sözdizimi, Kuzey Gazetecilik Matbaacılık ve Ambalaj San. A.Ş., Trabzon 1987, s.16

⁷ N.Atabay-S.Özel-A.Çam, Türkiye Türkçesi Sözdizimi, Papatya Yay., İstanbul, 2003, s.17

⁸ Vecihe Hatiboğlu, Türkçenin Söz dizimi, TDK Yay., Ankara Üniversitesi Basımevi 1972, s.99

⁹ Muhittin Bilgin, Anlamdan Anlatıma Türkçemiz, Anı Yay., Ankara 2013, s.501-538

¹⁰ Yaşar Yörük, Örnekli, Uygulamalı Cümle Bilgisi, Eğitim Yayınevi(Çaba Basımevi), Ankara 1978, s.41-64

“yüklemin yerine göre cümleler, yüklemin türüne göre cümleler, anlamlarına göre cümleler ve yapılarına göre cümleler” olmak üzere dört ana başlıkta incelemektedir.

H.Dizdaroğlu, cümle türlerini “Tümce Türleri” başlığı altında beş grupta incelemiştir:

- Yüklem Cinsine Göre Tümce Türleri
- Yapılarına Göre Tümce Türleri
- Bağlanışlarına Göre Tümce Türleri
- Kuruluşlarına Göre Tümce Türleri
- Anlamlarına Göre Tümce Türleri¹⁶

R.Şimşek, eserinde cümle türlerini “Tümce Türleri” başlığı altında üç ana başlıkta ele almakta ve şöyle bir sınıflandırma yapmaktadır:

- Yüklem Bakımından Tümce Türleri
- Anlamca Tümce Türleri
- Yapıca Tümce Türleri¹⁷

A.Beserek, cümle türlerini “Cümle Çeşitleri” başlığı altında beş gruba ayırmıştır:

- Ögelerin Dizilişine Göre Cümleler
- Yüklemlerine Göre Cümleler
- Anlamlarına Göre Cümleler
- Yüklem Çatısına Göre Cümleler
- Yapılarına Göre Cümleler¹⁸

N.Atabay-S.Özel-A.Çam, “Türkiye Türkçesinde Tümce Türleri” başlığı altında cümle türlerini iki grupta incelemiştir:

---

¹¹ M.Özkan ve V.Sevinçli, “Türkiye Türkçesi Söz Dizimi” Akademik Kitaplar, İstanbul 2017, s.157-222

¹² Bilal Aktan, Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi, Eğitim Yay., Konya 2016, s.110-132

¹³ M.Kaya Bilgegil, “Türkçe Dilbilgisi” Salkımsöğüt Yay., 2014, s.51-92

¹⁴ A.Vahap Akbaş, Dil Bilgisi(Türkçenin Ana Çizgileri), Konak Yay., İstanbul 2011, s.217-232

¹⁵ Abdurrahman Özkan-Mustafa Tokar-Ufuk Deniz Aşçı, Türkiye Türkçesi Söz Dizimi, Palet Yay., Konya 2016

¹⁶ Dizdaroğlu, *a.g.e.*, s.164-361

¹⁷ Şimşek, *a.g.e.*, 165-320

¹⁸ Ahmet Beserek, Türkçede Cümle Yapısı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1991, s.47-52

- Yüklemlerine Göre Tümceler
- Yapılarına Göre Tümceler ¹⁹

V.Hatiboğlu, cümle türlerini “Tümce Türleri” başlığı altında üç grupta incelemiştir:

- Yapı Bakımından Tümce Türleri
- Yargı Bakımından Tümce Türleri
- Yüklemler Bakımından Tümce Türleri ²⁰

L.Karahan kitabının ilk baskılarında cümle türlerini ele alırken “Yapı Bakımından Cümle”ler²¹ başlığına yer vermiş daha sonra görüşlerini değiştirerek “Cümlelerin Bağlanma Şekilleri”²² olarak yeni bir sınıflandırma yapmıştır.

Görüldüğü gibi cümle türlerinin sınıflandırılmasında araştırmacılar arasında bir görüş birliği bulunmamaktadır. Araştırmacıların kişisel görüşleri doğrultusunda yaklaşım sergilemesi, yapı ve yargı konusunda hemfikir olunamaması, terimler konusunda farklılıkların olması, bu konunun belli başlı sorunları olarak görülmektedir.

1.1.1.YAPILARINA GÖRE CÜMLELER

Cümle türleri içerisinde özellikle cümlenin yapı bakımından sınıflandırılması üzerine tartışmaların yoğun olduğunu görmekteyiz. Cümlenin yapı bakımından sınıflandırılması üzerine bazı araştırmacılarımızın yaklaşımları şu şekildedir:

R.Şimşek, cümleyi “Yapıca Tümce Türleri” başlığı altında “yalın tümce, bileşik tümce, sıralı tümce, ilgi tümcesi, kesik tümce ve aratumce” olmak üzere altı alt başlıkta değerlendirmiştir.²³

M.Bilgin, cümleyi yapı bakımından “yalın tümce ve bileşik tümce” olmak üzere ikiye ayırmıştır.²⁴

¹⁹ N.Atabay-S.Özel-A.Çam, *a.g.e.*, s.67-120

²⁰ V.Hatiboğlu, *Türkçenin Söz Dizimi*, s.143-181

²¹ Leyla Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, Akçağ Yay., Ankara 1999, s.60-74

²² Leyla Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, Akçağ Yay., Ankara 2013, s.85-94

²³ Şimşek, *a.g.e.*, s.243-320

²⁴ Bilgin, *a.g.e.*, s.525-539

Özkan-Sevinçli, cümleyi yapı bakımından “basit cümle, birleşik cümle, sıralı cümle, bağlı cümle, ara sözlü(cümleli) cümle, eksilteli cümle(kesik cümle)” olmak üzere alt başlıklara ayırmışlardır.²⁵

Akbaş, cümleyi yapı bakımından “basit cümle, birleşik cümle, sıralı cümle, bağlı cümle ve karma cümle” olmak üzere beş gruba ayırmıştır.²⁶

S.Güneş, cümleyi yapı bakımından sınıflandırırken “Basit, Birleşik ve Aracümle/Ara Söz” olmak üzere üç başlıkta incelemiştir.²⁷

M.Kaya Bilgegil, yapı bakımından cümle sınıflandırması hakkında şu şekilde görüş bildirir:“ Cümleler yapılarına göre iki temel kola ayrılır: Basit cümleler, bileşik cümleler. Bu çerçeve içinde karşımıza çıkan diğer cümle çeşitleri, hakikatte bileşik cümlelerin hususi görünüşlerinden meydana gelmektedir.”²⁸

G.Karaağaç, “Cümleleri yapısına göre incelemek de, cümleyi yüklem bir ya da birden çok oluşuna göre değerlendirmektir. Yapılarına göre, yani yüklem sayısına göre, basit ve birleşik olmak üzere iki tür cümle vardır.”²⁹ dedikten sonra şöyle bir sınıflandırma yapar:

1) Basit Cümle

2) Bileşik Cümle

- Şartlı birleşik cümle
- İç içe birleşik cümle
- Ki’li birleşik cümle

3)Bağlı cümle

- Sıralı bağlı cümle
- Açıklamalı bağlı cümle

4-Eksilteli cümle veya söz cümle³⁰

---

²⁵ Özkan-Sevinçli, *a.g.e.*, s.195-222

²⁶ Akbaş, *a.g.e.*, s. 226-232

²⁷ Sezai Güneş, *Türk Dili Bilgisi - Tarihi Gelişim, Ses, Kelime Ve Cümle (Geliştirilmiş 5. basım)*, İzmir 2001, s.342-346

²⁸ Bilgegil, *a.g.e.*, s.72

²⁹ Günay Karaağaç, *Türkçenin Dil Bilgisi*, Akçağ Yay., Ankara 2013, s.512

³⁰ Karaağaç, *a.g.e.*,s.512-517

S.Eker, cümleyi yapı bakımından “basit tümce, birleşik tümce, sıralı tümce ve bağlı tümce” olmak üzere üç grupta sınıflandırmıştır.³¹

H.Dizdaroğlu, yapı bakımından cümle sınıflandırmasını diğer araştırmacılardan daha detaylı olarak ele almış ve şöyle bir sınıflandırma yapmıştır:

A-YALIN TÛMCE

1-Yüklem Cinsine Göre Tümceler

- Yalın Ad Tümcesi
- Yalın Eylem Tümcesi

2-Öğelerin Dizilişine Göre Yalın Tümceler

- Yalın Düz Tümce
- Yalın Devrik Tümce

B- BİLEŞİK TÛMCE

1-Girişik Tümce

- Eylemlikli Girişik Tümce
- Ortaçlı Girişik Tümce
- Ulaçlı Girişik Tümce

2-Kaynaşık Tümce

3-Koşul Tümcesi

- Yantümcesi Dilek Kipiyle Kurulu Koşul Tümcesi
- Yantümcesi Dilek Kipinin Bileşik Zamanıyla Kurulu Koşul Tümcesi
- Yantümcesi Koşul Bileşik Zamanıyla Kurulu Koşul Tümcesi
- Yantümcesi Ekeylemin Koşuluyla Kurulu Koşul Tümcesi

4-İlgi tümcesi

- Eylem tümcelerinden Oluşan İlgi Tümcesi
- Ad Tümcelerinden Oluşan İlgi Tümcesi
- Ad ve Eylem Tümcelerinden Oluşan İlgi Tümcesi

5-Katmerli Bileşik Tümce³²

³¹ Süer Eker, Çağdaş Türk Dili, Grafiker Yay., Ankara 2013, s.364-369

³² Dizdaroğlu, *a.g.e.*, s.187-222

A.Özkan – M.Toker – U.Aşçı, birlikte hazırladıkları “Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi” isimli eserlerinde yapı bakımından cümlenin sınıflandırması “basit cümle, birleşik cümle ve sıralı cümle” şeklindedir.³³

M.Hengirmen, yapılarına göre cümleleri “yalın cümle, bileşik cümle, sıralı cümle ve girişik cümle” olmak üzere dört başlıkta ele almıştır.³⁴

Gencan, cümleyi yapı bakımından “Yapılışlarına Göre Tümceler” başlığı altında “yalınç tümce, bağımsız önermelerden birleşmiş tümce ve birleşik tümce” olmak üzere üç başlıkta sınıflandırmıştır.³⁵

H.İbrahim Delice, “Yapı Açısından Cümle Sorunu” başlıklı çalışmasında, yapılarına göre cümleleri “yapılarına göre cümleler ve kullanımına göre cümleler” olmak üzere iki ana başlıkta değerlendirmiş ve şu şekilde bir sınıflandırma yapmıştır:

a)Yapılarına Göre Cümleler

1-Basit Cümle

2-Birleşik Cümle

a) Girişik Birleşik Cümle

b) İç İçe Birleşik Cümle

c) Karmaşık Birleşik Cümle

b)Kullanımlarına Göre Cümleler

1-Sıralı Cümleler

a) Bağımsız Sıralı Cümleler

b) Bağımlı Sıralı Cümleler

2-Bağlı Cümleler³⁶

Yapı bakımından cümle sınıflandırmasına ihtiyaç olmadığını belirten Karahan, cümle yapısının tek yargı ve onu tamamlayan unsurlarla sınırlı olduğu görüşündedir. Bu açıdan “Ayşe okula gitti.” / “Ayşe koşarak okula gitti.” / “Ayşe iyileşirse okula gider.” / “Ayşe 'Okula gideceğim.' dedi.” şeklindeki örneklerin “cümle” olma

³³ Özkan-Toker-Aşçı, *a.g.e.*, s.126-140

³⁴ Mehmet Hengirmen, *Türkçe Temel Dil Bilgisi*, Engin Yay., Ankara 2006, s.349

³⁵ Tahir Nejat Gencan, *Dilbilgisi*, TDK Yay., İstanbul 1971, s.104

³⁶ H.İbrahim Delice, *Yapı Açısından Cümle Sorunu*. Turkish Studies, Ankara 2012, 7(3), s. 871-876,

noktasında birleştğini ve aralarında yapı bakımından kategorik bir fark olmadığı düşüncesindedir.³⁷

Görüldüğü üzere yapı bakımından cümle sınıflandırılması, araştırmacılar tarafından farklı şekillerde ele alınmakta ve bu farklılıklar alt başlıklarda da kendini göstermektedir.

Yapı bakımından cümleler sınıflandırılırken birleşik cümle, girişik cümle ve sıralı cümleler ile bunların alt başlıklarında bir birlik olmadığı görülmektedir. Üzerinde tartışma yaşanan bu konuları, ilgili oldukları alt başlıklarda daha detaylı olarak ele alacağız.

1.1.1.1. BASİT CÜMLE

Basit cümle üzerine yapılan tanımlamalar genel olarak birbirine benzer olsa da terimler konusunda bazı farklılıklar göze çarpmaktadır.

V.Hatiboğlu basit cümle için “yalın tümce” terimini kullanmış ve basit cümleyi “Bir çekimli eylemle kurulan tümce”³⁸ şeklinde tanımlamıştır.

M.Bilgegil, hiçbir cümleye bağlı olmaksızın kendi başına tam bir anlam ifade edebilen cümleleri basit cümle olarak değerlendirmektedir.³⁹

N.Atabay-S.Özel-A.Çam, “Yalın tümce, sözdizimi açısından, tek yargı bildiren, çoğunlukla özne+yüklem sıralanışına uygun tümce biçimidir.”⁴⁰ şeklinde bir tanım yapmışlardır.

M.Bilgin, basit cümleyi “Tek yargılı tümcelere yalın tümce denir. Yalın tümcelerde söz konusu yargı, çekimli eylemle anlatılır.”⁴¹ olarak tanımlar.

S.Güneş, basit cümle için şu tanımlı yapmıştır: “Tek kavram yüklemesi yapılan, yani sadece bir tane yükleyen taşıyan cümlelere denir. Bunlar açıklayıcı mahiyette herhangi bir yan cümle içermezler.”⁴²

³⁷ Leylâ Karahan, Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi, Temmuz 2000, C. 2000/II, S. 583, s. 16-23.

³⁸ Vecihe Hatiboğlu, Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü, TDK Yay., 1972, s.103

³⁹ Bilgegil, *a.g.e.*, s.72

⁴⁰ Atabay-Özel-Çam, *a.g.e.*, 2003, s.93

⁴¹ Bilgin, *a.g.e.*, s.525

A.Beserek, basit cümle için şu tanımı yapmıştır:

“Bir cümle içerisinde bir tane fiil veya isim soylu bir kelimeye getirilmiş yardımcı bir fiil, cümlenin tek bir yüklemine teşkil ediyorsa ve bu cümlede zarf-fiiller, sıfat-fiiller, isim-fiiller ve şart cümlecikleri hiç kullanılmamışsa; bu, basit bir cümledir.”⁴³

Çalışmamızda tek yargılı cümleleri basit cümle kabul ederek “yüklemin türüne göre basit cümleler” ve “yüklemin yerine göre basit cümleler” olmak üzere iki alt başlıkta inceledik.

İnceleme metnimizdeki basit cümlelerin genelde kısa cümlelerden oluştuğunu tespit ettik.

1.1.1.1.1.Yüklemin Türüne Göre Basit Cümleler

Yüklemine türüne göre cümleler “basit isim cümlesi” ve “basit fiil cümlesi” olmak üzere iki gruba ayrılır.

a)Basit İsim Cümleleri

“*Burası baba yurdudur.*”(s.3/sat.1)

“*Çardak Kahvesi'nin yazlık ve kışlık bölümleri vardı.* ” (s.88/sat.24)

“*Bindallı Mahmut Çavuş, büyük bir şaşkınlık içindeydi.* ” (s.119/sat.1)

“*Şahin mert bir delikanlıydı.* ” (s.161/sat.32)

“*Devrin bütün şenlik ustaları oradaydı.* ” (s.216/sat.4)

“*Çevrede kimsecikler yoktu.* ” (s.265/sat.7)

“*Mülazım Osman zeki adamdı.* ” (s.306/sat.2)

“*Ömürlerinin en bahtiyar gecesi idi.* ” (s.366/sat.18)

“*O da belalı bir nameydi.* ” (s.423/sat.12)

“*Herkes hayretler içindeydi.* ” (s.429/sat.16)

“*Cüce Çaker aslında bir simya ustasıydı.* ” (s.446/sat.22)

---

⁴² Güneş, a.g.e, s.342

⁴³ Beserek, a.g.e., s.51

b)Basit Fiil Cümleleri

“*Can Kuyusu ’nu bütün İstanbullu biliyordu. ’’ (s.81/sat.31)*

“*Sonra da iki kez elini çırpı. ’’ (s.170/sat.22)*

“*Katre-i Matem belki de onu katile götürecekti. ’’ (s.201/sat.23)*

“*Neden sonra Kara Şahin’i tanıdı. ’’ (s.254/sat.27)*

“*Kendi ruhunu düşündü. ’’ (s.276/sat.17)*

“*Tezgahta dört saksı kalmıştı. ’’ (s.301/sat.27)*

“*Şimdi annesini hatırlıyordu. ’’ (s.319/sat.18)*

“*Topaç Yeye henüz dönmemişti. ’’ (s.398/sat.5)*

“*Ayak sesleri yaklaşıyordu. ’’ (s.408/sat.8)*

“*Şahin, Hörükız’ı arkasına aldı. ’’ (s.442/sat.6)*

1.1.1.1.2.Ögelerin Dizilişine Göre Basit Cümleler

Yükleminin yerine göre cümleleri, kurallı ve devrik olmak üzere iki alt başlıkta inceledik.

a)Basit Kurallı Cümleler

“*Tomruk Emimi iki yana başını salladı. ’’ (s.27/sat.8)*

“*Sonra mektubun mührünü kırmış. ’’ (s.45/sat.20)*

“*Her yanda cıvıl cıvıl bir hayat akıyordu. ’’ (s.80/sat.14)*

“*Cezası zaten bu olacaktı. ’’ (s.121/sat.23)*

“*Sultana kellesini bir altın tepside sunabilirdi. ’’ (s.145/sat.5)*

“*Şimdi aynı şekilde kendisi çerağ uyandırıyor. ’’ (s.217/sat.12)*

“*Kütüphanede bu ikinci buluşmalarıydı. ’’ (s.296/sat.1)*

“*Düpedüz yalan söylüyordu. ’’ (s.328/sat.20)*

“*Birden Nakşigül ve Katre-i Matem’i düşündü. ’’ (s.385/sat.31)*

“Bu onların son fırsatıydı. ” (s.403/sat.31)

“İçeride kimsecikler yoktu. ” (s.446/sat.10)

“Hafız Çelebi bir hikâye anlattı. ” (s.463/sat.22)

b)Basit Devrik Cümleler

“Mutlu bir hikâyeydi bu. (s.38/sat.9)

“ Ok yaydan fırlamıştı bir kez.(s.148/sat.23)

“Bu hançer de engerek başı kadar ürkütücü nakledilmişti aslında.(s.156/sat.15)

“Şehir bir uğultuyla çalkalanıyordu sanki.(s.204/sat.19)

“Şiirle, musiki ile, eğlenceyle dolu bir seyir olacaktı bu.(s.221/sat.4)

“Onun gönlüyle bir işim yoktur benim.(s.272/sat.10)

“Baba mesleğim bu benim.(s.345/sat.4)

“Eski dostuna baktı sonra.(s.398/sat.24)

“Ama yine de ay güneşi kıskanmıştı işte.(s.439/sat.13)

1.1.1.2. BİRLEŞİK CÜMLE

Söz diziminin tartışmalı konularından biri olan birleşik cümle, dil bilgisi araştırmalarında farklı şekillerde işlenen bir konudur. Araştırmacılar özellikle birleşik cümlenin tanımı ve alt başlıkları üzerinde birliktelik sağlayamamışlardır. Birleşik cümleyi çalışmalarında inceleyen araştırmacılarımızdan bazılarının görüşleri şu şekildedir:

Yapısında isim ya da fiil cinsinden tek yüklem bulunan cümleleri “basit cümle” olarak tanımlayan Karaağaç, birçok araştırmacının birleşik ya da girişik cümle olarak kabul ettiği cümle türlerini de basit cümle olarak değerlendirir ve görüşlerini şu şekilde açıklar:

“Basit cümleyi belirleyen, yüklem dışındaki öğelerin varlığı ve sayısı değildir. İçlerinde birçok sözün yer aldığı söz ve söz öbeklerinden oluşan cümle ögesi barındıran cümleler, tek yüklem taşıyorsa, basit cümledir. (...)İçlerinde eylemsiler olan cümleler, şekil ve

zaman olarak çekimlenmiş tek eyleme, yani tek yükleme sahip olduklarından, birçok dil bilgisi öğretiminde gösterildiğinin aksine, basit cümledir.”⁴⁴

L.Karahan, birleşik cümle konusunun tam anlaşılabilmesi için yapı ve yargı kavramlarının iyi anlaşılması gerektiğini düşünmekte ve yapı kavramını şu şekilde açıklamaktadır:

“Dış yapı, iç yapıdaki anlamın ifade edilmiş şeklidir. Zihinde ürettiğimiz ham maddenin, yani çekirdek cümlelerinin şekli ve sayısı ne olursa olsun, bir dil için karakteristik olan ve onu başka dillerden ayıran, bu ham maddenin söz ve yazıya yansıtılmış şeklidir. Bu sebeple, bir cümle yapı bakımından değerlendirilirken, onun iç yapısı değil dış yapısı, yani ifadedeki yapısı esas alınmalıdır.”⁴⁵

L.Karahan, cümlelerin anlamsal olarak başka cümlelerle bağlantı içerisinde olmasının, cümlelerin yapısını etkilemediğini düşünür. Bu nedenle içerisinde fiilimsi olan cümlelerin de “basit cümle” sayılması gerektiği düşüncesindedir.⁴⁶

Türkçede umumiyetle basit cümleler, yani tek yüklemliler cümlelerin kullanıldığını dile getiren M.Ergin, birleşik cümlelerin tanımını ve alt başlıklarını şöyle yapmaktadır:

“Birleşik cümle bir asıl cümle ile onun manasını tamamlayan bir veya daha fazla yardımcı cümleden teşekkül eder.” Türkçede şartlı birleşik cümle, ki’li birleşik cümle olmak üzere iki çeşit birleşik cümlelerin olduğunu ve bunlara üçüncü bir birleşik cümle çeşidi olarak iç içe birleşik cümleyi de ilave edilebileceğini belirtmektedir.⁴⁷

H.Dizdaroğlu, birleşik cümle için “bileşik tümce” terimini kullanmayı tercih etmiş ve şu şekilde bir değerlendirmede bulunmuştur:

“Bileşik tümce, genel bir kavramdır. Bileşik tümcede yan yargılar, değişik nitelikteki dil birliklerinden oluşur. Bu birliklerin özelliklerine göre bileşik tümce çeşitli türlere ayrılır ve ayrı adlar alır. Bundan ötürü, bileşik tümceyi bir tek tümce tipi diye düşünmemelidir. Bileşik tümce, değişik özellikteki tümcelerin ortak adıdır.”⁴⁸

H.Dizdaroğlu’nun birleşik cümle sınıflandırması ise şu şekildedir:

---

⁴⁴ Karaağaç, *a.g.e.*, s.513

⁴⁵ Leyla Karahan, Türkçede Birleşik Cümle Problemi, Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı, TDK Yay., sayı:600, Ankara 1995, s.21

⁴⁶ Karahan, *a.g.e.*, s.21

⁴⁷ Ergin, *a.g.e.*, s.404

⁴⁸ Dizdaroğlu, *a.g.e.*, s.193

- Girişik Tümce,
- Kaynaşık Tümce,
- Koşul Tümcesi,
- İlgi Tümcesi,
- Katmerli Bileşik Tümce⁴⁹

V.Hatiboğlu, “Bir tümcede birden çok çekimli eylem kullanılabilir. Bu tür tümceye birleşik tümce adı verilir. Birleşik tümce bir veya birkaç içtümce aratümce, yantümce ile bir temel tümceden kurulan tümceye denilir.” şeklinde görüşlerini bildirmiştir.⁵⁰

N.Atabay-A.Çam-S.Özel, birleşik cümleyi “Bileşik tümce, temel yargıyı taşıyan bir tümceyle, onun anlamını açıklayan, bütünleyen, anlaşılmasına yardımcı olan tümce ya da tümcelerden oluşmaktadır.”⁵¹ şeklinde tanımlamıştır. Ayrıca birleşik cümleyi oluşturan temel cümle ile yan cümle arasındaki kuvvetli bağa dikkat çeken araştırmacılar, yan cümle ile temel cümle arasında aşağıda gösterildiği gibi beş şekilde bağlantı kurulduğunu belirtir:

- *Yantümcenin yüklemi dilek-koşul kipiyle kurularak temel tümceye bağlanır.*
- *Yantümce ile temel tümce arasında ki bağlacı kullanılır.*
- *Mi soru eki kimi yantümceleri temel tümceye bağlar.*
- *Yantümceler temel tümceye ilgeçlerle de bağlanır.*
- *Değil olumsuzluk koşacı, yantümceyi temel tümceye bağlar.*⁵²

B.Sarıca, birden fazla yargı veya yargıya yakın unsurun bir araya geldiği cümleleri birleşik cümle olarak tanımladıktan sonra birleşik cümleyi şartlı birleşik, iç içe birleşik ve girişik cümle olmak üzere üçe ayırmıştır.⁵³

M.Kaya Bilgegil ise birden ziyade yüklemi bulunan cümleleri birleşik cümle olarak kabul ederek; girişik, şartlı, bağlı, sıralı ve karmaşık cümle olmak üzere beş çeşit birleşik cümle olduğunu dile getirmiştir.⁵⁴

⁴⁹ Dizdaroğlu, *a.g.e.*, s.193-221

⁵⁰ Hatiboğlu, *Türkçenin Söz Dizimi*, s.146

⁵¹ Atabay-Özel-Çam, *a.g.e.*, s.95

⁵² Atabay-Özel-Çam, *a.g.e.*, s.96-97

⁵³ Bedri Sarıca, *Türkçe Cümle Bilgisi*, Anı Yay., Ankara 2015, s.92

A.Halim Ulaş, “Birleşik cümleler, bir temel cümle ile buna bağlı bir ya da daha çok yan cümleden oluşan cümlelerdir.”⁵⁵ şeklinde bir tanım yaptıktan sonra birleşik cümleyi girişik-bileşik cümle, iç içe birleşik cümle(kaynaşık), şartlı birleşik cümle şeklinde üç grupta incelemiştir.

M.Özkan-V. Sevinçli, birleşik cümleyi “İçinde esas yargının bulunduğu bir temel cümle ile onu anlam ve görev bakımından tamamlayan bir veya birden fazla yan cümleden oluşan cümlelere birleşik cümle denir.”⁵⁶ şeklinde tanımlar ve şartlı, iç içe, ki’li ve girişik birleşik cümleler olmak üzere dört alt başlığa ayırırlar.⁵⁷

A.Beserek, birleşik cümleyi “Bir cümle içinde birden fazla fiil soylu kelime varsa; yani temel cümlelerin yüklemi dışındaki öğeleri, zarf-fiiller, sıfat-fiiller, isim-fiiller ve şartlı çekimlerden kurulmuş yan cümleciklerden meydana geliyorsa, bu şekildeki cümleler, birleşik cümlelerdir.”⁵⁸ şeklinde yorumlamaktadır.

Birden çok yargılı cümleleri birleşik cümle olarak kabul eden M.Bilgin, birleşik cümleyi de kendi içerisinde yan cümlelerden kurulan birleşik cümle ve sıralı cümle olmak üzere ikiye ayırmıştır.⁵⁹

S.Güneş, birden fazla kavram yüklemesinin yapıldığı, yani en az iki sözün bir araya getirildiği cümleleri birleşik cümle olarak tanımlar ve birleşik cümleyi aşağıda gösterildiği gibi yedi alt başlıkta inceler:

- Sıralı Cümle
- Bağlı Cümle
- Sıralı - Bağlı Cümle
- Şartlı Cümle
- Girişik Cümle
- İç İçe Cümle
- Karmaşık Cümle⁶⁰

---

⁵⁴ Bilgegil, *a.g.e.*, s.72

⁵⁵ A.Halim Ulaş, *Cümle ve Metin Bilgisi*, Aktif Yay., Erzurum 2003, s.40

⁵⁶ Özkan-Sevinçli, *a.g.e.*, s.197

⁵⁷ Özkan-Sevinçli, *a.g.e.*, s.197-207

⁵⁸ Beserek, *a.g.e.*, s.51

⁵⁹ Bilgin, *a.g.e.*, s.525-539

⁶⁰ Güneş, *a.g.e.*, s.343

Görüldüğü üzere birleşik cümlelerin tanımında ve alt başlıklara ayrılmasında farklı yaklaşımlar bulunmaktadır.

Genel olarak yapılan tanımlamalardan yola çıkarak bir temel cümle ile yan cümlelerin belirli şekillerle birleşerek oluşturduğu cümleyi birleşik cümle olarak tanımlayabiliriz. Ayrıca, yan cümlesi “değil” olumsuzluk edatı, “ki” bağlacı, şart kipi, “mi” edatı ile oluşturulmuş cümle yapıları birleşik cümle alt başlıkları olarak kabul edilebilir. Bu yaklaşımla birleşik cümleyi diğer cümle yapılarından ayrı, sınırları belli, müstakil bir cümle yapısı olarak kabul ederek alt başlıklarda uygun olan örnekleri göstermeye çalıştık.

1.1.1.2.1. Şartlı Birleşik Cümle

Şartlı birleşik cümle dilimizin en eski cümle tiplerinden biridir.⁶¹

M.Ergin, bu cümle türünün dilimizin asli birleşik cümlesi olduğunu ve başlangıcından beri dilimizde var olduğunu ifade eder.⁶²

R.Şimşek, bu cümle türünü “Yantümcesi koşullu çekimlerden biriyle kurulan ve baştümcesinin koşullu ya da nedeni durumunda bulunan bileşik tümceye koşullu bileşik tümce denir.”⁶³ şeklinde tanımlar.

G.Karaağaç, bir yüklem bir şart cümlesi ile tamamlandığı cümleleri şartlı birleşik cümle olarak tanımlar.⁶⁴

M.Bilgin, şartlı birleşik cümleyi şu şekilde tanımlamaktadır: “Yan tümcesi dilek kipiyle kurulan tümcelere koşullu bileşik tümce denir. Ancak tanımındaki “koşullu” nitelemesi, yapısaldır; bu tümceler, “koşul” anlamından başka, “öfke”, “beğenme” gibi duyguları, “olanaksızlık”, “kesinlik” gibi durumları da yansıtabilir.”⁶⁵

İnceleme metnimizin şartlı birleşik cümle kuruluşu bakımından oldukça zengin olduğunu gördük. Ayrıca şartlı birleşik cümlelerin karşılıklı konuşmalarda sıkça kullanıldığını tespit etmek mümkündür.

---

⁶¹ Ediskun, *a.g.e.*, s.384

⁶² Ergin, *a.g.e.*, s.405

⁶³ Şimşek, *a.g.e.*, s.282

⁶⁴ Karaağaç, *a.g.e.*, s.514

⁶⁵ Bilgin, *a.g.e.*, s.530

“Sağdaki kadın ile soldaki kadının odalarını birbiriyle değiştirirse dilediğinin yanında oturur. ” (s.38/sat.29)

“Eğer iki kişi arasındakiler sır olmaktan çıkarsa yalnızca dillerde çoğalır, dostluğun, vefanın değerini düşürürdü. ” (s.79/sat.6)

“Söndürmeye su getirmezsen ocağını söndürürüm bilesin. ” (s.145/sat.26)

“Eğer kendisini gördüğünde aşkı artıyorsa şarkıcı da onun sesine denk bir güzellik görmüş demektir. ” (s.190/sat.32)

“Bilmediklerimi ayağımın altına koysam başım göğe değerdi. ” (s.198/sat.30)

“Şahin, onun elinde kalırsa başına gelecekleri düşünmek bile istemiyordu.” (s.219/sat.3)

“Böyle bir şey olursa Hafız Çelebi yalnızca bir servet kaybetmiş olmayacak, bir dostu da ihanetle anıyor olacaktı. ” (s.301/sat.31)

“İhtilal büyürse serserilerin Sadabat’a varmaları uzun sürmez. ” (s.347/sat.32)

“Ulemaya haber yollasa, medreselileri teskin etse, halka birkaç telkinde bulunsa serseriler yandaş bulamaz, korkarlardı. ” (s.373/sat.24)

“Eğer bu sorusuna cevap gelirse kendisini gösterip olacakları farklı bir koridora yönlendirmeyi niyeti. ” (s.409/sat.22)

“Sorduklarıma cevap vermezsen seni asla öldürmem, diri diri köpeklere etlerini parçalatır sonra yeniden buraya getiririm. ” (s.419/sat.16)

“Bu bildiğini saklarsan yaşamak için bir sebebin olacak, yok, söylersen yüreğini deşer kendi ellerimle parçalarım. ” (s.423/sat.19)

“Kıyamete kadar sürse sana bunu söyleteceğime inanabilirsin. ” (s.424/sat.14)

Bunları yapanlar kendilerine Müslüman diyorlarsa Hafız Çelebi bir melek olmalıydı. ” (s.433/sat.8)

“İki ömrüm olsaydı ikincisini de İstanbul’da geçirmeyi çok isterdim. ” (s.461/sat.2)

1.1.1.2.2. Ki' li Birleşik Cümle

Cümle yapısı incelemelerinde karşılaşılan sıkıntılardan bir tanesi de “ki’li birleşik cümle” üzerinedir. Araştırmacıların bir kısmı bu konuyu birleşik cümle alt başlığında ele alırken bir kısmı da bağlı cümle içerisinde değerlendirmektedir. Bunların yanı sıra müstakil bir başlık olarak ele alan araştırmacılar da bulunmaktadır. Bazı araştırmacılar ise yapısı yönünden cümle sınıflandırmasında konu ile ilgili herhangi bir değerlendirme yapmamaktadır.

Bunların dışında daha önceden de değindiğimiz genel bir sıkıntı olan terim kargaşasının bu konuda da kendini göstermesidir. Çoğu araştırmacımız “ki’li birleşik cümle” olarak konuyu incelerken, bazı araştırmacılarımız ise “ilgi tümcesi, ilinti zamiri, ki bağlanma edatıyla bağlı cümleler” gibi başlıklar altında konuyu değerlendirmektedir.

“Ki’li birleşik cümleler”i birleşik cümle alt başlığı altında değerlendiren araştırmacılarımızın başlıca yaklaşımları şu şekildedir:

M.Ergin, ki’ li birleşik cümle için şunları söylemektedir:

“Yabancı asıllı olan ve Türkçe için normal olmayan bu birleşik cümle Farsçadan geçmiş bulunan ki edatıyla ve onun Türkçesi olarak eskiden kullanılan kim edatıyla yapılan birleşik cümledir. Bu birleşik cümlede asıl cümle ki’den önce, yardımcı cümle ki’den sonra gelir. Tabii bu sıra Türkçeye yabancı ve aykırıdır.”⁶⁶

M.Özkan-V.Sevinçli, bu cümle türünü birleşik cümle alt başlığında ele almaktadır. Aynı zamanda ki’li birleşik cümlelerin eski metinlerde “kim” bağlacı şeklinde olduğunu ve bu yapıdaki cümlelerde temel cümlenin genellikle yardımcı cümleden önce yer alması dolayısıyla dilimizin söz dizimi kuralına aykırı olduğunu belirtmektedirler.⁶⁷

İsmail Parlatur ve Hatice Şahin’in birlikte hazırladıkları “Türk Dili” adlı eserlerinde bu konuyu incelerken, bazı birleşik cümlelerde yan cümlenin temel cümleye ki bağlacı vasıtasıyla bağlandığı, bu yapıdaki cümlelerde temel cümlenin başta bulunduğunu ve bu yüzden Türkçede “temel cümle sonda bulunur” kuralına

⁶⁶ Ergin, *a.g.e.*, s.405-406

⁶⁷ Özkan-Sevinçli, *a.g.e.*, s.204

aykırı bir durum gerçekleştiğini savunurlar. Araştırmacılar bu cümlelerin dilimizin söz dizimi kurallarına göre yeniden düzenlenebileceğini belirtmektedirler.⁶⁸

S.Eker, birleşik cümle içerisinde “ Ki’li Birleşik Tümce” alt başlığında ele aldığı bu konu hakkında şunları söylemektedir: “Ki’li birleşik tümce, bir temel tümce ile temel tümceye ki bağlacı ile bağlanan bir yardımcı tümceden oluşur. Bu tümce türü asıl ögenin başta bulunması nedeniyle, art zamanlı Türkçe söz dizimi kurallarına aykırıdır.”⁶⁹

N.Atabay-S.Özel-A.Çam, bu cümle türünü “Temel Tümceye ki Bağlacıyla Bağlanan Yantümceler” başlığı altında “ki bağlacı, sonuna geldiği tümceyi, bir temel tümceye neden, sonuç, açıklama belirterek bağlar. Bu bağlaç, iki tümceyi bağladığında bileşik tümce oluşur.”⁷⁰ şeklinde tanımlar.

Cümle yapısı içinde birleşik cümleden ayrı olarak “ki’li birleşik cümle”yi değerlendiren başlıca yaklaşımlar ise şu şekildedir:

R.Şimşek, yapı bakımından cümleler konusunu incelerken “İlgi Tümcəsi” adı altında birleşik cümleden bağımsız olarak konuyu inceler ve bu cümle türünü şu şekilde tanımlar: “Yantümce niteliğinde bir bağımsız tümcenin ki bağlacıyla, baştümce niteliğinde bir bağımsız tümceye bağlanmasıyla oluşan çok yargılı anlatıma *ilgi tümcesi* denir.”⁷¹

L.Karahan, bu cümle türünü “Cümlelerin Bağlanma Şekilleri” başlığı altında “ki bağlanma edatı ile bağlanan cümleler” alt başlığında değerlendirmiş ve şu şekilde bir açıklama yapmıştır:

“Ki bağlanma edatı, cümleler arasında bağlantıyı sağlayan edatların en işlek olanlarından biridir. Ki, bir cümleyi bir cümleye/cümle topluluğuna, bir cümle topluluğunu da bir başka cümleye/cümle topluluğuna bağlayarak bunlar arasında açıklama, sıralama, karşılaştırma, sebep, sonuç, amaç gibi anlamlar çerçevesinde ilişkiler kurar.”⁷²

⁶⁸ İsmail Parlatır, Hatice Şahin, Türk Dili, Ekin Yay. Bursa 2011, s.104

⁶⁹ Süer Eker, Çağdaş Türk Dili, Grafiker Yay., Ankara 2013, s.367

⁷⁰ N.Atabay-S.Özel-A.Çam, *a.g.e.*, s.101

⁷¹ Şimşek, *a.g.e.*, s.302

⁷² Karahan, *a.g.e.*, Ankara 2013, s.85

Bu yaklaşımların yanı sıra A.Beserek⁷³, A.Halim Ulaş⁷⁴, Y.Yörük⁷⁵ gibi bazı araştırmacılarımız, eserlerinde bu cümle türüne değinmemişlerdir.

Özetle söyleyecek olursak konu hakkında araştırmacılarımızın hemfikir oldukları nokta, bu cümle yapısının Farsçadan ödünçleme olarak dilimize geçmesidir. Dilimiz söz dizimi kurallarına göre temel cümle yan cümleden sonra gelir. Ancak ki'li birleşik cümlede bu kuralın ihlal edildiğini görmekteyiz. Bu yüzden bu cümle yapısının dilimiz söz dizimine aykırı bir cümle türü olarak görülmesi araştırmacıların ortak kanaatidir.

Ayrılığa düşülen nokta ise araştırmacılarımızın bu cümle yapısını kategorik olarak sınıflandırırken yaşadıklarını görmekteyiz.

Genel yaklaşıma bağlı olarak birleşik cümle içerisinde değerlendirdiğimiz “ki’li birleşik cümleler”in incelediğimiz metinde yazarımız tarafından sıkça kullanıldığını tespit ettik.

“Konuşalım ki görmeye kapı açılsın.” (s.11/sat.6)

“Dövme ustası işini iyi yapan cinsten olmalıydı ki yılanın yüzü gerçekten ürktüğüydü. ” (s.57/sat.10)

“Çalışsın ki savaş yorgunu millet, çekmesin artık zillet. ” (s.89/sat.13)

“Ama her yıl, o bahçelerden yalnızca birinde müstesna bir lale açar ki bütün lale ırkının ta Orta Asya’dan bu yana gelen macerasını özetler. ” (s.132/sat.13)

“Var tez vakitte onun yarasına merhem koy ki o da benim yaramın merhemini hazırlayabilsin. ” (s.142/sat.28)

Yan odadaki cariyelerden biri musiki nağmeleriyle kendinden geçmiş olmalıydı ki nihavend bir ud taksimi ile ardından Nedim Efendi’nin şarkısı duyulmaya başlandı.” (s.274/sat.6)

“Böyle bir durumda kayığı idare edemez olursa Marmara açıklarını boylardı ki orada lodosa dayanmak imkânsızdı.” (s.352/sat.10)

---

⁷³ Beserek, a.g.e.,1991

⁷⁴ Ulaş, a.g.e., 2003

⁷⁵ Yörük, a.g.e., 1978

“**Kul feda edin ki** sönsün ateş. ” (s.379/sat.25)

“Hatta Kazasker Efendi’yi **dilsiz ve sağır cellatlara sorgulattım ki** onlar da öğrenmesinler. ” (s.423/sat.12)

“Burada yer alan yüz altmış kadar kasır, **tabiat ile aklın el ele vererek imbikten geçirdiği bir güzellik şahikasıydı ki** dünya öyle bir güzelliği yeniden görebilecek değildi. ” (s.433/sat.3)

“Sözün doğruysa eğer, **gece gündüz durmadan ona koşmalısın ki** ona ulaşabilesin. ” (s.440/sat.8)

“Şimdiye kadar padişah tahta çıkaranlardan hiç kimse **yatağında ölmemiştir ki** ben öleyim.(s.444/sat.11)

“**Gönder ki** sizi hiç unutmuyayım. ” (s.461/sat.6)

1.1.1.2.3. “Değil” Olumsuzluk Edatıyla Oluşan Birleşik Cümleler

“Tümce içinde, art arda kullanılan iki veya daha çok özneyi, tümleci, yüklemi, aralarından bazılarına olumsuzluk kavramı vererek birbirine bağlayan veya ekeylemin olumsuz çekimini sağlayan⁷⁶ ” değil edatı ile oluşan birleşik cümle türüne ait inceleme metnimizde çok sayıda örnek tespit ettik.

“**Konuşmaya değil**, görmeye muhtacım. ” (s.11/sat.4)

“Efendiler, **meclisimizde sesinizi değil** sözünüzü yükseltiniz. ” (s.97/sat.24)

“Tomruk Emni’nden işin hakikatini öğrenmesini istemiş, **o da bu işi dostluğuna dayanarak değil** de çok zaman yaptığı gibi özel bir yöntemle halletme yolunu seçmişti. ” (s.109/sat.23)

“Katre-i Matem **gerçekten de ikiz bir soğanın yarısı gibi değil**, tek ve metin bir soğan gibi boy atmıştı. ” (s.246/sat.29)

“Laleleri diyordum Hafız Çelebi, laleleri, bu yıl **saksılarda değil** de vazolarda sunsak insanlara, müsabakada zarif vazolar kullansak? ” (s.261/sat.1)

⁷⁶ Hatiboğlu, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, s.73

“Şimdi Şehnaz **annesine dair hayallerle değil**, babasına dair anılarla yaşayacaktı.
” (s.283/sat.24)

“Kara Şahin bir anlığına **yalnızca boğazını değil**, içinin de kurduğunu hissetti.”
(s.328/sat.16)

“**Kan döktüğü için değil**, uğruna kan döküldüğü için Kanlı haydut. ” (s.344/sat.19)

“Bu durumda İstanbul **yalnızca ordudan değil**, sultan ve vezirden de kurtulmuş
oluyordu. ” (s.351/sat.11)

“Aman efendimiz, **şimdi ceza vakti değil**, çare vaktidir. ” (s.374/sat.28)

“O yüzden kıyam edenler **yalnız baldırı çıplaklar değil**, ülkemizi yönetecek
insanlardır. ” (s.379/sat.8)

“Sencileyin tazeyi **esir etmek değil**, serbest bırakmak ahmaklıktır. ” (s.406/sat.31)

“Patrona Halil, **yalnızca Sultan Ahmet’i değil**, bilmeden Şehzade Ahmet’i de hal’
etmişti. ” (s.462/sat.28)

“Bundan böyle **İstanbul’a gelen gemilerin değil** de İstanbul’a giden gemilerin
yolunu gözlemek istiyorum. ” (s.463/sat.5)

1.1.1.2.4. “mi” Soru Edatıyla Oluşan Birleşik Cümleler

Cümle içerisinde genel olarak soru görevi üstlenen “mi” soru edatı, bazen soru niteliğini kaybederek cümleleri bağlama görevi üstlenir.⁷⁷

İnceleme metnimizde, ‘mi’ soru edatıyla kurulan birleşik cümlelere ait sınırlı sayıda örnek tespit edebildik.

“**İspirizade ile Zülali Efendi’yi de yanına kattık mı** birisi fetva yazar, birisi ferman hazırlar; iradeyi sen kullanırsın.”(s.156/sat.32)

“**Leyla’nın adını andın mı**, cihan içinde cihanlara sır söyledin demektir.”(s.171/sat.27)

⁷⁷ N.Atabay-S.Özel-A.Çam, a.g.e., s.103

“Tavırlarındaki açıklık ve şiirlerindeki güç ile bir kafiye yakaladı mı derhal taşı gediğine koyuyor, söz sırası kendisine gelmeden konuşabiliyordu da.”(s.178/sat11)

“Evini barkını da öğrendi mi keklik çantada demektir.”(s.310/sat.8)

“Bir tutuştu mu evden eve, çatıdan çatıya kıvılcımlar uçuşması yetiyordu.”(s.372/sat.10)

“Ayaklarına birer dimiden şalvar çekildi mi yeniçeriden fark edilmez güzel yüzlü çorbacılar.”(s.390/sat.15)

1.1.1.3. GİRİŞİK CÜMLE

Cümle yapısı incelemelerinde araştırmacıların üzerinde görüş birliğine varamadığı girişik cümle üzerine yaklaşımlar şu şekildedir:

V.Hatiboğlu girişik cümleyi şu şekilde tanımlamıştır: “Bir temel tümce ile bir veya birkaç eylemsiden kurulan tümce: Koşarak geldi; Öğrenciler sabahleyin koşu koşu okula gidiyorlardı; Koşunca düştü; Koştuktan sonra yetişebildi vb.”⁷⁸

H.Dizdaroğlu “Tümce Bilgisi” isimli kitabında “Yapılarına Göre Tümce Türleri” başlığı altında yapmış olduğu sınıflandırmada, girişik cümleyi birleşik cümle içerisinde ele alarak, girişik cümle için şu tanımlı yapmaktadır: “ Bir temel tümce ile; özne, nesne, dolaylı tümleç, belirteç tümleci, ilgeç tümleci görevindeki bir ya da birkaç tümcesiden oluşan bağımsız yargılı anlatıma girişik tümce denir.”⁷⁹ Dizdaroğlu, bu tanımlamayı yaptıktan sonra girişik cümlelerde ki yan yargıların, yan cümleciliği oluşturan eylemliklere, ortaçlara ve ulaçlara dayalı olduğunu kabul etmekte ve girişik cümleyi kendi içerisinde “eylemlikli girişik tümce, ortaçlı girişik tümce ve ulaçlı girişik tümce” olmak üzere üçe ayırmaktadır.⁸⁰

R.Şimşek “Yapıca Tümce Türleri” başlığı altında yapmış olduğu sınıflandırmada girişik cümleyi birleşik cümle başlığı altında ele alarak şöyle tanımlamıştır:

⁷⁸ Hatiboğlu, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, s.49

⁷⁹ Dizdaroğlu, *a.g.e*, s.193

⁸⁰ Dizdaroğlu, *a.g.e*, s.193-201

“Yanyargısı eylemlilik, ortaç ya da ulaç üzerine kurulu bileşik tümcede yan tümcecek; a)bir tümce ögesi, b)bir tümce ögesinin niteleyeni, c)bir tümce ögesinin belirteni görevinde bulunur. İşte yantümceciği bir eylemsiyle kurulmuş olup baştümcesinin (ya da başka bir yantümceciğinin) öğelerinden biri, bu öğelerden birinin niteleyeni ya da belirteni durumunda bulunan bileşik tümceye girişik tümce denir.”⁸¹

R.Şimşek, girişik cümleyi kendi içerisinde “eylemliklere dayalı girişik tümceler, ortaçlara dayalı girişik tümceler ve ulaçlara dayalı girişik tümceler” olmak üzere üçe ayırır.⁸²

A.Ulaş, “Cümle ve Metin Bilgisi” adlı eserinde girişik cümleyi birleşik cümle içerisinde “girişik- birleşik cümle” alt başlığında ele alarak şu tanımlı yapmıştır: “Yan cümlesi fiilimsi ile kurulan cümledir.”⁸³

A.Akbaş, “Dil Bilgisi (Türkçenin Ana Çizgileri)” adlı eserinde girişik cümleyi birleşik cümle alt başlığında ele alarak şu şekilde bir tanımlı yapmıştır: “Yan cümlesi fiilimsilerle oluşturulan cümlelere girişik cümle denir.”⁸⁴

M.Kaya Bilgegil, “Türkçe Dilbilgisi” adlı eserinde girişik cümleyi birleşik cümlelerin alt başlığında “girişik-bileşik cümleler” adı altında ele almış ve şu tanımlı yapmıştır:

“Yan cümleciklerin yüklemeleri fiilimsilerle onlar yerinden kullanılmış, çekimli fiillerden meydana gelen cümlelere girişik-bileşik cümle diyoruz. Bunların yan cümleciciği; özne, sözde özne, nesne, dolaylı tümleç, zarf tümleci görevlerinde bulunur veya bu öğelerden birinin tamamlayıcısı olur.”⁸⁵

M.Özkan ve V.Sevinçli’nin birlikte hazırladıkları “Türkiye Türkçesi Söz Dizimi” adlı eserde girişik cümleyi, birleşik cümle alt başlığında inceledikleri halde içerisinde fiilimsi bulunan cümlelerin basit cümle olarak değerlendirmesi gerektiği yönünde görüş bildirmektedirler:

“Fiilimsilerle (isim-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil) kurulan cümlelere girişik cümle denilir. Bu cümlelerde yardımcı cümle, temel cümleye, cümle öğelerinden birini tamamlayan bir öge olarak katılır. Bu yapılar, bir kelime çeşidi(isim, sıfat, zarf) gibi işlem görürler.

⁸¹ Şimşek, *a.g.e.*, s.253

⁸² Şimşek, *a.g.e.*, s.254.268

⁸³ Ulaş, *a.g.e.*, s.40

⁸⁴ Akbaş, *a.g.e.*, s.227

⁸⁵ Bilgegil, *a.g.e.*, s.73

Fiilimsilerle kurulan cümleler yargı ifade etmezler. Yargı, kendisinden sonra gelen çekimli şekillerle tamamlanır. Yargı bildirmeyen bu tür yapılara yardımcı cümle değil, kelime grubu demek daha doğru olur. Böylece fiilimsilerle kurulan cümleleri, birleşik cümle değil, basit cümle olarak değerlendirmek yerinde olur. Fiilimsi grupları cümlenin herhangi bir ögesi olabilir.”⁸⁶

N.Atabay-S.Özel-A.Çam, “Türkiye Türkçesi Sözdizimi” adlı eserlerinde girişik cümleyi yapı bakımından cümle türleri içerisinde birleşik cümle alt başlığında değil de ayrı bir başlıkta ele alarak incelemiştir. Yaptıkları açıklamada girişik cümlenin de birleşik cümlede olduğu gibi çok yargılı olduğunu ve o zamana kadar yapılan çalışmalarda içerisinde fiilimsi bulunan cümlelerin hepsinin girişik cümle olarak kabul edildiğini; ancak kendileri, içerisinde sadece zarf-fiil eklerinin bulunduğu cümleleri girişik cümle olarak kabul ettiklerini bildirirler. Sıfat-fiil ve isim-fiillerden yancümle oluşturamayacağını, bunların sadece öge olabileceklerini ifade ederler.⁸⁷

B.Sarıca, içerisinde isim-fiil, zarf-fiil ve sıfat-fiil öbeklerini bulunduran cümleleri girişik cümle olarak kabul etmektedir.⁸⁸

M.Bilgin, birden çok yargı içeren cümleleri birleşik cümle olarak kabul eder. Daha sonra birleşik cümleyi de “yan tümcelerle kurulan bileşik tümceler” ve “sıralı tümceler” olmak üzere iki gruba ayırdıktan sonra girişik cümleyi de yan tümcelerle kurulan bileşik tümceler içerisinde değerlendirir ve şu tanıımı yapar: “Yan tümcesi eylemsilerle kurulan tümcelere girişik bileşik tümce denir.”⁸⁹

Buraya kadar görüşlerinden faydalandığımız araştırmacılarımızdan Dizdaroğlu, Bilgegil, Ulaş, Akbaş, Özkan-Sevinçli ve Bilgin gibi araştırmacılarımız girişik cümleyi birleşik cümle alt başlığında ve “Yan cümlesi fiilimsilerden oluşan ya da içerisinde fiilimsi bulunan cümleler” şeklinde tanımlamışlardır. N.Atabay-S.Özel-A.Çam ise sadece zarf-fiil eklerinden oluşanları, girişik cümle olarak kabul edip birleşik cümleden ayrı bir başlık altında incelemiştir.⁹⁰

⁸⁶ Özkan-Sevinçli, *a.g.e.*, s.207-208

⁸⁷ Atabay-Özel-Çam, *a.g.e.*, s.111

⁸⁸ Sarıca, *a.g.e.*, s.101

⁸⁹ Bilgin, *a.g.e.*, s.529

⁹⁰ Bkz. Dizdaroğlu, *a.g.e.* s.193 , Bilgegil, *a.g.e.*, s.73, Ulaş, *a.g.e.*, s.40, Akbaş, *a.g.e.*,s.227, Özkan-Sevinçli, *a.g.e.*,207, s. Atabay-Özel-Çam, *a.g.e.*, s.111

Girişik cümleyi kabul etmeyen ya da bu cümle türüne çalışmalarında değinmeyen araştırmacımızın yaklaşımları şu şekildedir.

Z.Korkmaz ‘‘Gramer Terimleri Sözlüğü’’ isimli eserinde girişik cümle terimine değinmemiştir.⁹¹

M.Ergin ‘‘Türk Dilbilgisi’’ adlı eserinde cümlenin yapısını incelemiş olmasına rağmen girişik cümleye yer vermemiştir. Birleşik cümle başlığı altında yapmış olduğu açıklamada, Türkçede umumiyetle basit cümlelerin kullanıldığına ve az da olsa birleşik cümlenin yer aldığını ifade eder.⁹²

H.Zülfikar ‘‘Girişik Cümle Sorunu’’ isimli makalesinde girişik cümle konusunu geniş bir açıdan irdeler. Zülfikar, genel olarak sınıflandırmalarda girişik cümlenin ne şekilde incelendiğini sorguladıktan sonra bu konunun sorun olmasındaki problemlere değinir ve görüşlerini şu şekilde ifade eder: ‘‘Cümlede fiilden yapılmış isim, sıfat ve zarf görevindeki şekillerin bir yargı taşımadığı ve bir zamana bağlı bulunmadığı göz önüne alınırsa, bunlarla kurulan gruplara yan cümle denemez dolayısıyla bu yapılar birleşik bir cümle diye gösterilemez.’’⁹³

Girişik cümleyi kabul etmeyen bir diğer önemli araştırmacımız da Leyla Karahan’dır. Karahan, basit ve birleşik cümle konusu üzerine düşüncelerini açıklarken cümlenin yapı bakımından müstakil olması hasebiyle bir yüklem ve onu tamamlayan başka unsurlardan oluştuğunu ve bu unsurların cümlede, isim, sıfat ve zarf görevinde olduğunu, doğrudan veya dolaylı olarak yüklem anlamını tamamladıklarını ifade eder. Bu unsurların şekil ve anlam bakımından yükleme bağlı olması dolayısıyla yapısı ne olursa olsun bir ‘‘basit cümle’’ oluşturduğunu ve basit cümlenin yapısında, fiilimsilerin bulunabileceğini belirtir.⁹⁴

G.Karaağaç, cümlenin yapısını değerlendirirken yüklem bir ya da birden çok olmasına göre basit ve birleşik olmak üzere iki tür cümle olduğunu söyler. İçerisinde

---

⁹¹ Zeynep Korkmaz, *a.g.e.*, 1992

⁹² Ergin, *a.g.e.*, s.404

⁹³ Hamza Zülfikar, Girişik Cümle Sorunu, Türk Dili Dergisi 522.sayısı, Ankara, 1995,s.643-648

⁹⁴ Leyla Karahan, ‘‘Türkçede Birleşik Cümle Problemi’’, Türk Dili, S.505, Ankara 1994, s.22

fiilimsi bulunan cümleleri birçok dilbilgisi öğretiminde gösterildiğinin aksine basit cümle olarak değerlendirir ve girişik cümle konusunu eserinde incelemez.⁹⁵

Serdal Kara “Girişik Cümle Problemi Üzerine Bir İnceleme” adlı makalesinde konuyu detaylı olarak değerlendirmekte ve girişik cümle hakkında dilbilimcilerin görüşlerine değindikten sonra bir cümlenin anlamdan bağımsız düşünülmemeyeceğini, Türkçede kesik cümlelerin bu duruma örnek olduğunu, yani kesik cümlede eksik olan kısmın dinleyici tarafından zihinde tamamlanmasının cümlenin kuruluşunda “dış yapı”yla beraber “iç yapı”yı da önemli ve gerekli bir konuma taşıdığını belirtmektedir.⁹⁶

Buraya kadar değindiğimiz görüşlerden hareketle, girişik cümleyi kabul eden yaklaşımda, yaşanan anlaşmazlığın girişik cümlenin müstakil bir başlık olarak mı yoksa birleşik cümle alt başlığı altında mı değerlendirileceği üzerine yoğunlaşmaktadır.

Girişik cümleyi kabul etmeyen araştırmacılarımızın kanaatlerine göre fiilimsilerin yargı bildirme özelliği yoktur. Bu bağlamda yan cümlesi fiilimsilerden kurulu cümlelerin yapıcı “basit cümle” olduğu görüşü hâkimdir.

“Yapı” konusunda yaşanan sıkıntılar bu konuyu etkileyen diğer önemli faktördür. Araştırmacılardan girişik cümleyi kabul etmeyenler, cümlenin sadece “dış yapısı”nı esas alarak değerlendirmelerde bulunmaktadır.

Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse araştırmacıların yaklaşımlarında bir görüş birliği bulunmadığı, bu farklılığın temelinde kimi araştırmacıların cümlenin yüzeysel yapısını, kimi araştırmacıların ise derin yapısını esas almalarından kaynaklandığını söylemek mümkündür. Ancak modern dil çalışmalarında cümle yüzeysel yapısının yanı sıra derin yapısı ile birlikte ele alınmakta ve değerlendirilmektedir. Bu açıdan bakınca yan yargısı fiilimsiye dayalı olan girişik cümlelerde fiilimsilerin şekilsel olarak çatı ve olumsuzluk ekleri almaları, anlamsal açıdan da fiil özelliklerini kaybetmemeleri bunların yan yargı bildirebileceğini,

---

⁹⁵ Karaağaç, *a.g.e.*, s.512-513

⁹⁶ Serdal Kara, “Girişik Cümle Problemi Üzerine Bir İnceleme”, *Turkish Studies*, S.7/2, Ankara 2012, s. 643-648.

ayrıca çok yargılı anlatımların tek bir cümle içerisinde anlatılabilir olması nedeniyle girişik cümlenin müstakil bir cümle yapısı olarak ele alınabileceğini gösterir.⁹⁷

Çalışmamızda yan cümlesi fiilimsilerden oluşan cümleleri “Girişik Cümle” başlığı altında ve “Yapı Bakımından Cümle Sınıflandırması” içerisinde ayrı bir başlık olarak aldık ve inceleme metnimizde alt başlıklara uygun olan örnekleri tespit ettik.

1.1.1.3.1.İsim-Fiilli Girişik Cümle

Dizdaroğlu, bir girişik tümcede –mek,-me, -iş ekleriyle türeyen sözcüklerin bir kısmının isim ya da sıfat olduğunu(yemek, çakmak, ekmek, dolma, deneme, döşeme, açılış vb.) ve bu tarz sözcüklerin girişik cümle kurmayacağını belirtir. Ayrıca isim tamlamalarında tamlayan görevindeki isim-fiil eklerinin yan cümle kurmadıklarını, bir tamlamanın bütün olduğunu ve parçalanamayacağını ve tamlayan görevindeki eklerin bir bildirme niteliğinin olmadığını, bir tamlamada asıl anlamı taşıyan unsurun tamlanan olması sebebiyle sadece tamlananların yan tümce kurabilme özelliklerinin olduğuna değinir.⁹⁸

“Evliliğin ilk gününe de birlikte başlamak istiyordu.”(s.8/sat.23)

“Hristiyan dünyanın hilelerine çözüm bulabilmek için üç yıl önce, ilk defa Avrupa ülkelerine sefirler göndermişti. ” (s.19/sat.25)

“Onlar da kendisi gibi suçlarını itiraf etmeleri için buradaydılar. ” (s.23/sat.14)

“Hâlâ sepetteki başın odada yuvarlanması gözlerinin önündeydi. ” (s.49/sat.4)

“Yırtmaya, küçük parçalara ayırmaya çalıştı. ” (s.110/sat.4)

“Şuh ve neşeli cariyelerin salona girmeleri vezirin suratındaki öfkeyi bir parça yatıştırmıştı. ” (s.145/sat.21)

“Bir şeyi çok umut etmek, umuda köle olmaktır. ” (s.162/sat.17)

---

⁹⁷ Kara, a.g.e., s.643-648

⁹⁸ Dizdaroğlu, a.g.e., s.195

“Çetrefil konuları aydınlatmak, gizli yapılan işleri bulmak, hele cinayetleri soruşturmak, gizemli alanlarda dolaşmak onun en sevdiği işlerden biriydi. ”
(s.193/sat.29)

“Katre-i Matem; bütün bir kış biriktire geldiği sufi düşüncelerin sonu, **bir asude rüyadan uyanış** demektir. ” (s.201/sat.26)

“**Bir sesi diğerinden ayırmak çok zordu.** ” (s.252/sat.11)

“**Başından ilginç olaylar geçen kişileri dinlemek de eğlenceli bir adetti.**”(s.313/sat.1)

“**O halde beklemek iyi olurdu.** ” (s.408/sat.20)

“**Bahçeleri bozmak, ağaçları yerinden sökmek, müzeyyen sahilleri harap etmek bir yana, şu güzelim lale bahçelerini çiğnemek neyin nesiydi?** ” (s.433/sat.6)

“Adamların üçünü **birden açmak** ve diğer ikisini **geri kilitlemek** gerekiyordu.”
(s.435/sat.28)

1.1.1.3.2.Sıfat-Fiilli Girişik Cümle

“Kanuni'nin gözde veziri İbrahim Paşa, **meydana penceresi bulunan** bu odaları, cariyeleri ile hanımları arasında önem ve büyüklük sırasına göre taksim etmişti. ”(s.18/sat.3)

“Paşa, tebaaya ve sultana rağmen **vezirliği hakkıyla yerine getiren** zeki ve kabiliyetli bir devlet adamıydı. ” (s.19/sat.4)

“Bereket versin bunlardan biri **ufak tefek olduğu** için tomruğun bir ucunda, **diğeri de hayli iri yapılı olduğu** için diğer ucunda ayaklarından kilitli idiler. ”
(s.23/sat.12)

“Bimarhanenin **sonsuz kadar kalacağı** yer olmayacağını biliyordu. ” (s.32/sat.10)

“**Gönlünü aklının önüne geçirmiş** adamları deli diye tedavi eden ve Bimarhaneye kapatan sensin çünkü. ” (s.35/sat.29)

“Mustafa'nın şehzadeleri elinin altında, **kontrol edilebilecek** bir yerde, şimşirlikte duruyorlardı. ” (s.43/sat.22)

“Ne Selman Can’ın abartılmış Şehname öyküleri, ne **Şems’in Mevlana ile olan trajedisi** onu bu derece hayrete düşürmüştü. ” (s.185/sat.21)

“**Güzel sözlerine eşlik eden güzel tavırları da vardı.**” (s.197/sat.6)

“**Ceset parçalarının konulduğu** torbaların hepsi kıldan dokunmuştu.”
(s.228/sat.19)

“Herhalde adamcık kızının ölümünden sonra perişan olmuş, belki işi dağılmış, kendini kaybetmiş ve şimdi **denizden tuttuğu birkaç balığı satacak** hallere düşmüştü.
” (s.254/sat.20)

“**Ardı arkası gelmeyen ve hiçbiri cevaplanmayan** sorularla yatağının içinde sabaha kadar dönüp durdu. ” (s.315/sat.12)

1.1.1.3.3.Zarf-Fiilli Girişik Cümle

“Kavaslardan biri elbiseleri **birer birer çıkartıp gösterirken** paşa sordu: ”
(s.53/sat.1)

“Kara Şahin **yere yığılıp** kalmıştı. ” (s.115/sat.27)

“Sesini **bir perde daha yumuşatarak** sordu. ” (s.140/sat.3)

“**Meydanda dönerken** Nakşigül’ü bir kez olsun aklından çıkarmamıştı.”
(s.183/sat.22)

“**Denize atılmadan** evvel soyuldukları ve yüzüklerinin ve mühürlerinin alındığını sanıyoruz. ” (s.223/sat.7)

“**Kendisi için hazırlanan odaya girdiğinde** sırma işlemeli şiltenin köşesine bir kese konulduğunu gördü. ” (s.241/sat.8)

“**Bunu aralarında konuşurken** tesadüfen keşfetmişler. ” (s.270/sat.20)

Sarı Celep ile Kara Şahin, avcı ile av, **birbirlerini tanımadan selamlaşp** geçtiler...(s.291/sat.20)

“Kethüda efendi **sözünün burasına gelince** ortalığı derin bir sessizlik bürüdü. ”
(s.303/sat.12)

“Adamın biri **boğuk bir çığlık atarak** yere yığıldı.” (s.314/sat.15)

1.1.1.4. İÇ CÜMLE

Bir cümle içerisinde başka bir müstakil cümlenin yer almasıyla oluşan ve anlatıcı yahut başkasıyla ilgili durumların anlatıldığı veya herhangi bir konuda açıklama yapıldığı cümle türüne iç cümle denir.

Bu konu hakkında yapılan tanımlar benzer olmakla birlikte genel olarak sınıflandırma konusunda farklı yaklaşımların olduğunu görmekteyiz.

İç cümleyi, H.Dizdaroğlu⁹⁹, B.Sarıca¹⁰⁰, B.Aktan¹⁰¹, V.Sevinçli-M.Özkan¹⁰², M.Bilgin¹⁰³ R.Şimşek¹⁰⁴, A.Akbaş¹⁰⁵, A.Özkan-M.Toker- U.D.Aşçı¹⁰⁶ ve S.Güneş¹⁰⁷ “Birleşik Cümle” içerisinde, N. Koç¹⁰⁸, S.Kara¹⁰⁹ “Yapılarına Göre Cümleler” başlığı içerisinde ayrı bir başlık altında incelemiştir.

Yapı bakımından cümle sınıflandırılmasında müstakil bir başlık altında incelediğimiz iç cümleyi, “isim cümlesine dayalı iç cümle ve fiil cümlesine dayalı iç cümle” olarak iki alt başlıkta inceledik.

İnceleme metnimizde sıkça kullanılan bu cümle türüne genelde karşılıklı konuşmalarda başvurulduğunu tespit ettik. Ayrıca inceleme metnimizde fiil cümlesine dayalı iç cümlelerin, isim cümlesine dayalı iç cümlelerden daha fazla kullanıldığını tespit etmek mümkündür.

1.1.1.4.1. İsim Cümlesine Dayalı İç Cümle

“Ona “**Devletinizi sizin adınıza korumak vazifemizdir!**” diye çoğul ifadeyle güven verdiği zamanlarda aslında gücün bir tür baskıya dönüştürmenin, devletin dış

⁹⁹ Dizdaroğlu, a.g.e., s.192

¹⁰⁰ Sarıca, a.g.e., s.97

¹⁰¹ Aktan, a.g.e., s.126

¹⁰² Sevinçli-Özkan, a.g.e., s.201

¹⁰³ Bilgin, a.g.e., s.531

¹⁰⁴ Şimşek, a.g.e., s. 277

¹⁰⁵ Akbaş, a.g.e., s.228

¹⁰⁶ A.Özkan-M.Toker- U.D.Aşçı, a.g.e., s.133

¹⁰⁷ Güneş, a.g.e., s.346

¹⁰⁸ Nurettin Koç, Yeni Dilbilgisi, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1996, s.45

¹⁰⁹ Serdal Kara, Mehmet Eroğlu’ nun “İssizliğin Ortası” ve “ Yüz: 1981” Romanlarının Söz Dizimi İncelemesi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, Van, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2004

ilişkilerinden, savaş kararlarına, barış andlaşmalarından ekonomik tedbirlere, görev atamalarından, ulufe dağıtımına, hatta merasimlerden eğlence tertiplemesine kadar her istediğini yaptırmanın hesabı içinde bulunuyordu. ” (s.95/sat.23)

“İkisi de bu işi gizli tutmanın ve kimseciklere bildirmemenin yollarını düşünüyor ve bu sırada sultan **“Ahmağın kalbi dilinde; akılunun dili kalbindedir”** meselini hatırlatmışlardı. ” (s.259/sat.14)

“Hafız Çelebi bir zaman **“Aşk sırdır!”** demişti. ” (s.269/sat.25)

“Tekrar **“İtaat ve teslimiyet güzel şeydir!”** diye gülümsedi kendince. ” (s.343/sat.23)

“İçinden **“İnsana bir dost böyle zor günde lazımdır; rahat günde herkes dosttur!”** diye geçirmekteydi. ” (s.367/sat.23)

“Büyük dedesi Muhteşem Süleyman Kanuni **“Saltanat dedikleri ancak cihan kavgasıdır”** demişti bir şiirinde. ” (s.371/sat.14)

1.1.1.4.2. Fiil Cümlesine Dayalı İç Cümle

“Gelen iki ases alaylı bir üslupla **“Haydi beyzadem, vakit geldi!”** diyerek önce ellerini bilekçe ile bağladılar, sonra ayaklarını tomruktan kurtardılar, kollarından kavrayıp aralarına aldılar. ” (s.25/sat.1)

“Ama kızın güzelliğine büyülenince bu fikri kendime kabul ettirdim, **‘Eksikli veya ayıplı da olsa alırım’** dedim. ” (s.28/sat.1)

“Hem **‘Dünyada kimim var da kime itibar ve şeref iddiasında bulunacağım!’** diyordum. ” (s.28/sat.5)

“**Kalbinin hızla çarptığını feracesinin üstünden bile anlayabiliyordum.**” diye yazmış babam. ” (s.45/sat.18)

“İlk şiddetli yumruk, **“Anlaşıldı, seninle Galata Tomruğu’nda hesaplaşacağız!”** cümlesiyle birlikte kafasına inmişti. ” (s.57/sat.1)

“Kurnanın üstünde yazılı beyit açtı: **“Yaşlılar ve hastalar, Tellak Halil’in kurnasında yıkanmakla şifa bulurlar.”** diyordu. ” (s.158/sat.29)

“Hafız Çelebi'nin bir seferinde **“Bela gelince sabırsızlıkla sızlanmak ancak felaketi artırır.”** dediğini hatırlıyordu. ” (s.219/sat.7)

“Hafız Çelebi, Yunus'a benzemişsin derken aslında Bican Efendi'ye **“Yunus işte bu derviş gibi giyinirdi.”** demek istemiş, başıyla onu işaret etmişti. ” (s.263/sat.19)

“Ben rengini bir ton daha açık bekliyordum,” dedi o sırada Hafız Çelebi. ” (s.280/sat.22)

“Belki ona da bizim hayatımız tuhaf geliyor,” diye güldü sonra. ” (s.288/sat.17)

“Belki de çalmıştır,” diye geçirdi içinden, umutsuzca.”(s.293/sat.29)

“Muhtemelen şimdi çevresinde Köroğlu ve Ayvaz türküleri çalıp söylüyorlardır.” diye düşündü. ” (s.356/sat.23)

“Yıllardır soranlara **“İleride bunlar şükufenameler gibi çok kıymetli olacak!”** deyip durduğu lale mecmualarıydı bunlar ve her birini Hafız Çelebi için çiziyordu. ” (s.359/sat.13)

“Güya yarı üryan benim aklımı başımdan alacaktı.” diye iç geçirdi bir an ve sonra devam etti. ” (s.361/sat.18)

1.1.1.5. SIRALI CÜMLE

Sıralı cümle türünün tanımlanmasında ve sınıflandırılmasında araştırmacılar arasında bir görüş birliği bulunmamaktadır.

Rasim Şimşek, sıralı cümleyi “Başlı başına yargı bildirir nitelikteki tümcelerin bağlanıp sıralanmasıyla oluşan çok yargılı anlatıma *sıralı tümce* denir”,¹¹⁰ şeklinde tanımlamıştır. Sıralı cümleyi “yapıca tümce türleri” başlığı içerisinde ele alan Şimşek, “bağımlı, bağımsız ve karma sıralı” olmak üzere üç gruba ayırmış ve bu cümle türünün virgül, noktalı virgül ve bağlaçlarla sıralandığını belirtmiştir.¹¹¹

¹¹⁰ Şimşek, a.g.e, s.292

¹¹¹ Şimşek, a.g.e, s.292-301

V.Sevinçli-M.Özkan, sıralı cümleyi “yapı bakımından cümle türleri” içerisinde “bağımlı sıralı cümle ve bağımsız sıralı cümle” olmak üzere iki gruba ayırarak incelemiştir.¹¹²

N.Atabay-S.Özel-A.Çam, sıralı cümleyi “yapılarına göre tümce türleri” başlığı içerisinde ele almış ve “bağımsız sıralı tümceler ile bağımlı sıralı tümceler” olmak üzere iki alt başlıkta incelemiştir.¹¹³

A.Akbaş, sıralı cümleyi “yapısına göre cümleler” içerisinde ele almış “bağımsız sıralı cümle ile bağımlı sıralı cümle” olmak üzere iki grupta incelemiş ve birbirine bağlaçlarla bağlanan cümleleri sıralı cümleden bağımsız olarak “bağlı cümle” başlığı altında ayrı bir başlıkta incelemiştir.¹¹⁴

V.Hatiboğlu, sıralı cümleyi “yapı bakımından tümce türleri” başlığı içerisinde “bağımlı sıralı tümce ve bağımsız sıralı tümce” olmak üzere iki grupta incelemiş ve şu şekilde tanımlamıştır: “Sıralı tümce, anlam yakınlığıyla bağlanmış tümcelere denir.”¹¹⁵

M.Bilgin, birleşik cümle içerisinde ele aldığı sıralı cümleyi, ögesel ve anlamsal bağlantı yönünden iki gruba ayırmış ve şu şekilde bir sınıflandırma yapmıştır:

a) Ögesel Bağlantı Yönünden (Bağımsız Sıralı Tümceler ve Bağımlı Sıralı Tümceler) iki alt başlığa,

b) Anlamsal Bağlantı Yönünden(Karşılaştırma, Karşıtlama, Pekiştirmeli, Eklemeli, Neden, Açıklama, Koşullu, Ardışık, Varsayım ve Seçmeli Tümceler) olmak üzere on alt başlığa ayırmıştır.¹¹⁶

S.Güneş¹¹⁷, F.Bozkurt¹¹⁸ ve T.Banguoğlu’da¹¹⁹ sıralı cümleyi, birleşik cümle içerisinde değerlendirmişlerdir.

¹¹² Özkan-Sevinçli, *a.g.e.*, s.209-215

¹¹³ Atabay-Özel-Çam, *a.g.e.*, s.108-109

¹¹⁴ Akbaş, *a.g.e.*, s.229-232

¹¹⁵ Hatiboğlu, *Türkçenin Söz dizimi*, s.154

¹¹⁶ Bilgin, *a.g.e.*, s.533-538

¹¹⁷ Güneş, *a.g.e.*, s.343-344

¹¹⁸ Fuat Bozkurt, *Türkiye Türkçesi*, Cem, 1. Baskı, İstanbul, 1995, s. 330-333

¹¹⁹ Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yay., 6. Baskı, Ankara, 2000, s. 547-548

H.Dizdaroglu, sıralı cümleyi “bağlanışlarına göre tümce türleri” içerisinde ele almış “bağımsız sıralı tümce, bağımlı sıralı tümce, açıklamalı sıralı tümce ve karma sıralı tümce” olmak üzere dört alt başlıkta değerlendirmiştir.¹²⁰

İ.Halil Delice, “Yapı Açısından Cümle Sorunu” adlı makalesinde sıralı cümleyi “kullanımlarına göre cümleler” başlığı içerisinde ve öge ortaklığı olup olmamasına göre “bağımsız sıralı cümleler ve bağımlı sıralı cümleler” olmak üzere iki grupta incelemiş ve sıralı cümleyi şu şekilde tanımlamıştır: “Aynı zaman dilimi içinde gerçekleşen veya birbirini takip eden bir zaman seyri sergileyen iki cümlenin sıralama işlevli bağlaçlarla ya da bu tür bağlaçlar yerine kullanılan noktalama işaretleriyle yan yana kullanılmasının adıdır.”¹²¹

Ülkü Polat “Türkiye Türkçesi Söz Diziminde Sıralı ve Bağlı Cümleler” başlıklı makalesinde konuyu detaylı bir şekilde ele almış ve yapısına göre cümlelerin basit, birleşik, sıralı ve bağlı olmak üzere dört başlıkta incelenmesinin doğru olacağı kanaatinde-dir.¹²²

Araştırmacılarımızın bu cümle türünü sınıflandırılırken ve kendi içerisinde alt başlıklara ayırırken ayrılığa düştüklerini tespit ettik. Tanımlamalarda ise bu cümle türünde noktalama işaretleri ve bağlaçlar vasıtasıyla kurulan cümlelerden, hangisinin esas alınacağı üzerinde bir anlaşmazlık vardır.

S.Kara “Sıralı Cümle Üzerine Bir İnceleme” adlı makalesinde bu konuyu detaylı olarak irdelemiş, bu konu hakkında yapılan değerlendirme ve tasniflerden sonra bu konun açıklığa kavuşturulması ve konu üzerinde kargaşa yaşanmaması için şunları ifade etmiştir:

“Bazen insan zihninde üretilen düşünceler, ifade edilmek istenen duygular ya da hareketler tek bir cümle ile dile getirilememekte; bu nedenle de anlamca birbirine bağlı çeşitli cümleler bir arada verilmektedir. Bunlar gerek çeşitli gramatikal unsurlar, gerekse de farklı öğelerle birbirine bağlanmaktadır. Bu yapı içinde yer alan sıralı cümleleri, bağlanış şekillerine ya da anlamsal ilişkisine göre ayrı ayrı adlandırmak konunun anlaşılmasını güçleştirdiği gibi, karmaşık hale de getirmektedir. Bu nedenle bu

¹²⁰ Dizdaroglu, *a.g.e.*, s.223

¹²¹ Delice, *a.g.e.*, s.871-876

¹²² Ülkü Polat, *Türkiye Türkçesi Söz Diziminde Sıralı ve Bağlı Cümleler*, Uluslararası ”40 Yıl Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü” Sempozyumu MAKEDONYA, Üsküp, Türkçe, 18.05.2017

tür cümle yapılarını anlam bağlantısı ve öge ortaklığı yönünden sınıflandırmak daha doğru bir yöntem olarak görünmektedir.”¹²³

“Tek başına yargı bildiren cümlelerin bir anlam bütünlüğü içinde virgül, noktalı virgül gibi bir imle ya da bir bağlaçla birbirine bağlanarak sıralanmasından oluşan cümleye sıralı cümle denir.”¹²⁴ şeklindeki tanımı esas alarak çalışmamızda sıralı cümleyi dört ana başlıkta incelemeyi uygun gördük.

1.1.1.5.1.Bağımlı Sıralı Cümle

Ögelerinden biri ya da daha fazlası ortak olan sıralı cümle çeşididir. İnceleme metnimizde özne ve yüklem ortaklığına bağlı sıralı cümlelerin daha fazla olduğunu tespit ettik.

1.1.1.5.1.1.Yüklemi Ortak Bağımlı Sıralı Cümleler

“*Biriniz sağınızı, diğeriniz solunuzu görürsünüz.*” (s.3/sat.8)

“*Yağcı ağzına kadar dolu on şişe, yarısı dolu on şişe ve paranın üstü çıkışmayınca da on adet boş şişe verdi.*” (s.10/sat.2)

“*Zihninde bulmacayı andıran bir mesele var ise, onu görenlerin, özlediği oyuncaklarına kavuşmuş bir yeni yetme; yahut sakalları erken bitmiş, boyu uzamış, derisi genişlemiş bir çocuk zannetmeleri mümkündür.*” (s.20/sat.9)

“*Yeye, imamın nikâh kıymadığına, Hüsam Efendi'nin de şahit olmadığına inandı.*” (s.78/sat.15)

“*Saz sesleri yükselmeye, meclis ısınmaya başlamıştı.*” (s.179/sat.22)

“*Aşkın insanlar üzerinde etkin bir gücü, keskin bir egemenliği, yadsımaz bir hâkimiyeti, çürümeyen bir nüfuzu, dayanılmaz bir baskısı vardır.*” (s.237/sat.3)

“*Ben önce ondan **duydum**, sonra velinimetim vezir efendimizden.*” (s.247/sat.13)

“*Lale encümeninde işler açık, pazar hareketli sayılırdı.*” (s.298/sat.28)

¹²³ Serdal Kara, “Sıralı Cümle Üzerine Bir İnceleme”, Turkish Studies, S. 7/4, Ankara 2012, s. 2163-2171.

¹²⁴ Kara, a.g.e., s. 2163-2171

“Ellerinin dokunduğu halıda bir manzara, manzara ortasında da bir dişi geyik vardı. ” (s.448/sat.2)

1.1.1.5.1.2.Öznesi Ortak Bağımlı Sıralı Cümleler

“**Utanmayacaksın**, dolaşacağın dükkânlardan kovarlarsa sıkılmayacaksın, dayak yememeye çalışacak ve arsızlıktan çekinmeyeceksin. ” (s.4/sat.16)

“Geceye birlikte başlamışlar, birlik olmuşlar, birlikte uykuya dalmışlardı. ” (s.8/sat.23)

“Akıyla herkesi şaşırtıyor, okuma yazma biliyor, vaktiyle okuduğu kitaplardan hastalara aşk öyküleri anlatıyor, aşk gamıyla harap olanların gönüllerini abad ediyor, hesap biliyor, bilhassa çetrefilli soruları, dilemmaları, muammaları, bilmece ve bulmacaları, rakam ve kelime oyunlarını herkesten evvel çözüyor, sanki aklının azlığından değil de, çokluğundan dolayı deli muamelesi görüyordu. ” (s.13/sat.20)

“**Adam** afallamış, ürkmüştü. ” (s.58/sat.9)

“**Şahin**, elindeki tepsiyi oradan geçmekte olan başka bir gömlekiye verip başını eğdi ve diz çöktü. ” (s.155/sat.27)

“Üç gün sokaklarda dolanıp durmuş, kendine bir çatı bulamamıştı. ” (s.169/sat.23)

“Cinsel tercihlerinde aykırı biriydi ama meclis adabını biliyor, her nabza göre şerbet veriyordu. ” (s.178/sat.9)

“Naralandı, haykırdı ve bayılıp düştü. ” (s.189/sat.23)

“**Sokaklar** sükûnetini yitirmiş ve alev alev ayaklanmıştı. ” (s.204/sat.20)

“Omuzları çöktü, zihni bulandı. ” (s.218/sat.16)

“Hiçbir kapıda durmuyor, hiçbir eve girmiyordu. ” (s.256/sat.27)

“Önce tereddüt gösterdi, sonra Çelebi'den izin alıp anlatmaya başladı. ” (s.360/sat.31)

“Sizinle iş yapmak isterim, çünkü adınızı ve bu hususta maharetinizi bilirim. ” (s.404/sat.23)

“Önce çaldık, sonra da Elçi Hanı'nda bir ecnebi hüccresinde sakladık.”(s.428/sat.32)

1.1.1.5.1.3.Nesnesi Ortak Bağimli Sıralı Cümleler

“**Etlerini** kerpetenle sökün, bin parçaya ayırıp her parçasını bin mahallenin itlerine atın. ” (s.25/sat.21)

“Ben yaklaşık kırk kişiye yetecek erzakın **hepsini** üç çuvala doldurdum ve fareler erişmesin diye anacağımın İngiliz çengelinde astım. ” (s.29/sat.21)

“Topaç Yeye zaten **bu ırgatları** kontrol edecek ve gerekirse oyalayacaktı. ” (s.75/sat.6)

“Çünkü o günlerde paşanın çetrefil ve karanlık işleri çözme konusundaki şöhreti şehirde efsaneye dönmüş, her yerde anlatılıyordu. ” (s.241/sat.21)

“Ama oradaki çocuğun Topaç Yeye olması ihtimalini hiç kabullenmemiş, hatta aklına bile getirmemişti. ” (s.246/sat.19)

“Avucundaki eli bırakmak istemiyor, bilakis daha sıkı tutmayı arzuluyordu.” (s.345/sat.25)

“Sanki biri onun ne konuştuğunu biliyor da ona göre **isyancıları** yönlendiriyor, bağırtıp çağırıyordu. ” (s.379/sat.14)

“İkinci hamlesinde halk **onu** tuttu ve bir daha bırakmadı. ” (s.400/sat.9)

“**Atını** tırısa kaldırdı, sonra da dörtmala sürdü.” (s.459/sat.14)

1.1.1.5.1.4. Dolaylı Tümleci Ortak Bağimli Sıralı Cümleler

“Bir gerdek gecesi için alışılmış olmayan her şey **bu iki üftade âşıkın odasında** söylendi, konuşuldu, fısıldaşıldı...” (s.8/sat.10)

“**Burada** herkesin bir lakabı vardı ve birbirlerine lakaplarla hitap ediyorlardı. ” (s.69/sat.17)

“Özellikle son elli yılda devlet politikalarının çoğu **bu kahvelerde** yeniçeri zabıtları, kahvecileri, ocakçıları, çorbacıları, neferleri, hatta matruş civelek ve bıyığı terlememiş gulamçeler tarafından pişirilmiş, servis edilmişti. ” (s.87/sat.22)

“**Bektaşî Mevlevihanesi’nde** kuşluk zikri bitmiş, kahveler içiliyordu. ” (s.200/sat.3)

“**Haliç’te** güneşin son ışıkları da eriyip kaybolmuş, el ayak çekilmiş gibiydi. ” (s.267/sat.1)

“Elleriyle bir şeyler anlatmaya çalışıyor, **ona** hoş geldin diyor, Yeye’yi koruyup kolladığı için teşekkür ediyordu. ” (s.269/sat.13)

1.1.1.5.1.5. Zarf Tümlenci Ortak Bağımlı Sıralı Cümleler

“**Zaman aktıkça** aklının donduğunu, hatırladıklarını hatırlamaz hale geldiğini hissediyordu. ” (s.23/sat.8)

“**Daha o gün** meyhaneyi boşladım, eski arkadaşlarımdan alakayı kestim. ” (s.28/sat.16)

“Yani **iki gün** dayanmalı, dişini sıkmalı, sabretmeli, ağzından tek kelime kaçırmamalıydı. ” (s.105/sat.16)

“**Sabaha kadar** pek az uyudu, pek çok sevindi ve şükretti. ” (s.241/sat.18)

“**Gördüğünüz vakit** oyalayın ve beni çağırın diye. ” (s.248/sat.23)

“**Bütün gece** yatağında dönüp durmuş, bunu düşünmüştü. ” (s.251/sat.2)

“Hasta olduğu vakit kendisine **nasıl** çorba içirdiğini, **nasıl** papatya çayı kaynattığını, **nasıl** üzerini örtüp çamaşırını değiştirdiğini, hatırlıyordu. ” (s.319/sat.19)

1.1.1.5.2. Bağımsız Sıralı Cümle

Öge ortaklığına dayanmayan sıralı cümleleri bağımsız sıralı cümle olarak tanımlayabiliriz. Bu cümle türünün metnimizde çokça kullanıldığını tespit ettik.

“Uzaklardan gece kuşlarının sesleri geliyordu ve gökyüzünde kaybolmayan ışıklar vardı. ” (s.7/sat.19)

“Şehnaz bu gece geldi, konuştuk, dili tutulmamıştı. ” (s.11/sat.18)

“İşte bana olan her ne ise o anda oldu ve yüzünü gördüm. ” (s.26/sat.27)

“Ağlaması azalmış, sakin düşünmeye başlamıştı. ” (s.31/sat.14)

“Daha evvel bimarhanede kendisine “Yanık” lakabı takmışlardı ama “Topaç”
sanki ondan daha sevimli idi. ” (s.74/sat.4)

“Söylesin sırayla herkes, ortaya söz atılmasın; felekten kâm alalım ve kaşlar
çatılmasın. ” (s.178/sat.20)

“Bahar gelmiş, heyecanı artmıştı. ” (s.199/sat.14)

“İçine neft yağı doldurdu ve çakmak ile tutuşturdu. ” (s.217/sat.6)

“Adam masum idi efendimiz; ben de Esed Ağa'yı araştırdım. ” (s.224/sat.2)

“Çünkü meyhane olan hemen her yerde balıkçılar vardı ve İstanbul şehri balık
zengini idi. ” (s.254/sat.11)

“Geçen sonbahardan bu yana açılmasını beklediği bu çiçek onu Nakşigül'ün
katiline götürecekti, böyle umuyordu. ” (s.292/sat.8)

“Şu Cücemoru kayıptı; nerede yetiştiğini bilmiyorum. ” (s.328/sat.5)

“Denizde lodos vardı ve kayıklar çekeklerle çoktan bağlanmıştı. ” (s.351/sat.5)

“Gün çoktan inmiş, tekrar yağmur başlamış, etrafa bir hüznün çökmüştü.”
(s.362/sat.31)

“Şimdi soracaklarımı fısıltıyla cevapla; yoksa avazın çıktığı kadar sesini ben
yükseltirim. ” (s.422/sat.20)

1.1.1.5.3.Açıklamalı Sıralı Cümle

Dizdaroğlu bu cümle türünün, bir giriş cümlesiyle onun açıklaması durumunda olan yargılı anlatım olarak tanımlamış ve ilk cümleden sonra iki nokta (:) konularak

ya da ki bağlacı getirilerek oluştuğunu, aynı zamanda açıklamalı sıralı cümlelerden herhangi birinin düz, devrik ya da kesik olabileceğini belirtmektedir.¹²⁵

İnceleme metnimizde bu sıralı cümle türüne ait çok sayıda örnek tespit etmek mümkün.

“Yaklaşık yüz doksan yıldır malihülyaya müptela olup da toplumdun dışlanan mecnunların tedavi edilmeye çalışıldığı bu bimarhanede hemen herkesin tek derdi vardı: Kara sevda. ” (s.13/sat.8)

“Ancak bunu bilen başkaları da olabilirdi: Şehnaz'ın babası. ” (s.32/sat.11)

“Hakikatte ise akli yönlendiren biri olumlu biri olumsuz müteharrik vardır: Gönül ve nefis. ” (s.35/sat.22)

“Külhanda her ikisiyle de ilgilenen, kazançlarını kontrol eden, ihtiyaçlarını gören biri vardı: Kavanoz Cafer. ” (s.69/sat.16)

“Kirkor Efendi bu cümleyi tekrar edip dururken Hafız Çelebi'nin aklında sorular uçuşmaktaydı: Yeye'ye ne olmuştu? Kirkor Efendi onu nerede ve nasıl bulmuştu? Şehnaz da kimdi? ” (s.236/sat.28)

“Bunca şüphe arasında hakikat olduğuna inandığı, sahte diyemeyeceği üç şey vardı: Nakşigül, Topaç Yeye, Hafız Çelebi. ” (s.324/sat.29)

“Kalabalığı üç kişi yönlendiriyordu: Kahveci Ali Usta, Manav Muslu Beşe, Arnavut Patrona Halil Ağa. ” (s.337/sat.12)

“Yalnız bir tanesinin hücresinde diğerlerinden farklı bir düzenek daha vardı: Tomruk Emini'nin hücresindeki tomruk. ” (s.417/sat.23)

“Ve bir özelliği daha: Büyücülükte çok mahirdir. ” (s.447/sat.7)

1.1.1.5.4.Karma Sıralı Cümle

Bağımlı ve bağımsız sıralı cümlelerin tek bir cümle yapısında birleşmesi sonucu oluşan cümlelerdir.

---

¹²⁵ Dizdaroğlu, a.g.e., s. 240-242

“Gerdek gecesinde ikiz soğanın bir yarısıydı bu ve öteki yarısını ne odanın her yanına saçılmış altınlar arasında, ne oluk gibi kanlara bulanmış çarşafın içinde aramak gelmişti aklına. ” (s.31/sat.22)

“Baksana o vezir oldu olalı bizim ocak tırsıdı, duman püskürmez; alev kuzmaz oldu; akrepleri her yerdeymiş, hemen her şeyden haberi oluyor. ” (s.91/sat.12)

“Oysa babasının yanına girdikçe hürmette kusur etmiyor, onun için yazdığı şiirlerle gönlünü alıyor, itimadını sağlıyordu. ” (s.290/sat.31)

“ Aklına takıldı, acaba bu mor çiçeğin eşi nerede, hangi bahçıvanın elinde, hangi bahçede büyümüştü. ” (s.292/sat.14)

“Bir ucunda asker, diğer ucunda ulema ve hocalar vardır, bunda artık vezirlerin, kocaların hesabı yapılmaz. ” (s.379/sat.10)

1.1.2. YÜKLEMİN TÜRÜNE GÖRE CÜMLELER

Yüklem türüne göre cümleler isim ve fiil cümleleri olmak üzere iki gruba ayrılır. İsim ve fiil cümlelerini kendi içerisinde, tek kelimeli ve kelime gruplu olmak üzere sınıflandırdık.

1.1.2.1. İsim Cümlesi

“Yüklemi, isim soyundan bir kelime veya kelime grubu ile, ona ilave edilmiş ek fiilden meydana gelen cümlelere, *isim cümlesi* denilir.”¹²⁶

a)Yüklemi Tek İsimden Oluşan İsim Cümleleri

“Sultan Ahmet Camii'nin minareleri arasından bakıldığında Marmara ve Prens Adaları'nı bir kitabın sayfalarındaki resimler kadar güzel gösteren şahnişleriyle bu vezir sarayı, yer yer Osmanlı hükümdarlarını kışkırtacak güzelliklere *sahipti*.(s.17/sat.1)

“Şu günlerde, bir yandan Avusturya'yu Rusya ve Polonya'ya karşı kışkırtmak, diğer yandan Macar Rakoçi'yi kullanarak Rusya ile dostane ilişkileri başlatmakla *meşguldü*.(s.19/sat.21)

---

¹²⁶ Bilgegil, a.g.e., s.53

‘‘Paşa’nın sanatçı bir yanı daha doğrusu sanat zevki **vardı**.’’(s.19/sat30)

‘‘Onlar da kendisi gibi suçlarını itiraf etmeleri için **buradaydılar**.’’(s.23/sat.14)

‘‘Duvarda raflar, raflarda şişelere, su kabaklarına, küçük susaklara doldurulmuş eczalar **mevcuttu**.’’ (s.62/sat.1)

‘‘Hekim, yalnızca kaşlarda oynama yapmıştı ama sonuç **fevkaladeydi**.’’(s.64/sat.3)

‘‘İşte bu **imkânsızdı**.’’(s.84/sat.9)

‘‘Türk denince İslam, İslam denince Türk’ün akla gelmesi işte **bundandır** yani.’’(s.188/sat.6)

‘‘Kokusu **muhteşemdir**.’’(s.196/sat.18)

‘‘Bu **doğrudur**.’’(s.238/sat.7)

b)Yüklemi Kelime Grubundan Oluşan İsim Cümleleri

‘‘Hekimler aslında **iyi kalpli adamlardı**.’’ (s.13/sat.11)

‘‘Odada **üç kişiydiler**.’’(s.62/sat.1)

‘‘Eski Türk evlerinin taş döşeli hayatlarını andıran kahvaltı köşkü –zaman zaman kameriye olarak da kullanılıyordu- adaşı Pargalı İbrahim Paşa tarafından Roma hipodromunun harabelerinin dış duvarları üzerine yaptırılan heybetli vezir sarayının gerçekten de **en müstesna ve ferah bölümüydü**.’’(s.71/sat.12)

‘‘Yalnızca taşı toprağı değil, **mekânları ve zamanları da kuşatan bir güzellikti** bu.’’(s.94/sat.9)

‘‘Bindalı Mahmut Çavuş, **büyük bir şaşkınlık içindeydi**.’’(s.119/sat.1)

‘‘Ancak bozkırın tahakkümü **onun elindedir**.’’(s.187/sat.20)

‘‘Şu arkalarındaki peykede oturanlar da **buranın gediklilerindendiler**.’’(s.257/sat.26)

‘‘Ama bu gördüğü **kuru bir cihan kavgasından da öte bir şeydi**.’’(s.372/sat.1)

‘‘Bunlar **Osmanlı tarihini yapan şerefli yeniçeriliğin yüz karası, sünnetsiz, nursuz, pirsiz it takımıydılar**.’’(s.433/sat.20)

“Devleti düşünmek şöyle dursun onlar **kendi geleceklerini bile düşünmeyen ufuksuz adamlardı.**(s.433/sat.)

1.1.2.2. Fiil Cümlesi

a)Yüklemi Tek Kelimeli Bir Fiilden Oluşan Fiil Cümleleri

“Akşamın ılık meltemleri filbahrilerin kokusunu fesleğenlere **karıştırıyordu.** ”
(s.6/sat.1)

“Ben yaklaşık kırk kişiye yetecek erzakın hepsini üç çuvala doldurdum ve fareler erişmesin diye anacığımın İngiliz çengeline **astım.** ” (s.29/sat.21)

“Mutlaka yanlış **hatırlıyorum.** ” (s.74/sat.24)

“... ve burada yeni bahçeler **açılmıştı.**”(s.75/sat.2)

“Kara Şahin torbasını boynuna **astı.** ” (s.92/sat.17)

“Öfkeleni.”(s.109/sat.31)

“Mim dudak zaten **söylenmiş.** ” (s.206/sat.4)

“Ortalık birden **dalgalandı.** ” (s.303/sat.20)

“Bu devlet kaç kez ihtilal **gördü.** ” (s.346/sat.13)

“İsyancılar adını andıklarının kellesini **istiyordu,** demek ki. ” (s.378/sat.28)

“Topaç Yeye ile Bican Efendi orada kendisini **bekleyeceklerdi.** ” (s.403/sat.29)

“Çevresindeki adamlarına **baktı.** ” (s.411/sat.31)

b)Yüklemi Kelime Grubundan Oluşan Fiil Cümleleri

“Kara Şahin, bütün gücünü toplayıp son derece saygılı bir eda ile aksaya yürüye emre **itaat gösterdi.** ” (s.25/sat.31)

“İçerideki rutubet gece ve gündüze göre **kâh artıp kâh azalıyordu.**”(s.103/sat.10)

“Nasıl olsa arkadaşlarından biri şimdi esrar tükürmek için **dışarı çıkardı.** ”
(s.148/sat.5)

“Kapıdan girdiklerinde ikisinin de **kanı donacak gibi oldu.** ” (s.150/sat.5)

“*Burası Kara Şahin ile yolların ayrılma noktasıydı.* ” (s.161/sat.14)

“*Bütün gözlerin üzerine çevrildiğini hissetmişti.* ” (s.180/sat.23)

“*Vezerin gelmesi demek resmi devlet işlerinin yarısının Topkapı Saray’ından buraya taşınması demekti ki bilhassa elçi ziyaretleri ve ziyafetleri Sadabat’ın şanından sayılırdı.* ”(s.330/sat.14)

1.1.3. ANLAMLARINA GÖRE CÜMLELER

Anlamlarına göre cümleler bazı araştırmacılarımız tarafından şu şekilde sınıflandırılmıştır:

L.Karahan¹²⁷ “cümlelerin anlam özellikleri”, Özkan-Toker-Aşçı¹²⁸ ve A.Beserek¹²⁹ “anlamlarına göre cümleler”, V.Hatiboğlu¹³⁰ “yargı bakımından tümce türleri” başlıkları altında “olumlu cümle, olumsuz cümle ve soru cümlesi” olmak üzere üç başlıkta incelenmiştir.

Rasim Şimşek, “anlamca tümce türleri” başlığı altında “bildirme tümceleri(olumlu tümce, olumsuz tümce, soru tümcesi) ve dilek tümceleri(dilek tümcesi, buyrum tümcesi, ünlem tümcesi)” olmak üzere iki ana başlık altında incelemiştir.¹³¹

Hikmet Dizdaroğlu, anlamlarına göre cümle türlerini “olumlu tümce, olumsuz tümce, soru tümcesi, ünlem tümcesi, buyruk tümcesi, dilek tümcesi” olmak üzere altı başlık altında incelemiştir:¹³²

Görüldüğü üzere anlamlarına göre cümleler konusu, araştırmacılar tarafından farklı alt başlıklarda incelenmiştir.

İnceleme metnimizde bu cümle türünü sınıflandırırken genel hatlarıyla H.Dizdaroğlu’nun sınıflandırmasını esas almakla birlikte tanımlanmalar hususunda R.Şimşek’in görüşlerinden de faydalandık.

¹²⁷ Karahan, *a.g.e.*, s.103

¹²⁸ Özkan-Toker-Aşçı, *a.g.e.*, s.146-151

¹²⁹ Beserek, *a.g.e.* s.49-50

¹³⁰ Hatiboğlu, *Türkçenin Sözdizimi*, s.164-172

¹³¹ Şimşek, *a.g.e.*, s.196-241

¹³² Dizdaroğlu, *a.g.e.*, s.282

1.1.3.1. OLUMLU CÜMLE

Cümlede, yüklemın anlamca olumlu yönde gerçekleşmesi ve yapıca olumsuzluk eki almaması ile oluşan cümleleri olumlu cümle olarak tanımlayabiliriz. Olumlu cümleleri, “olumlu isim cümlesi ve olumlu fiil cümlesi” olmak üzere iki gruba ayırarak uygun örnekleri tespit ettik.

Olumlu cümle konusunda, inceleme metnimizde tespit ettiğimiz örneklerde olumlu fiil cümlelerinin olumlu isim cümlelerine oranla daha fazla kullanıldığını tespit ettik.

1.1.3.1.1. Olumlu İsim Cümlesi

“Bir nesnenin ne olduğunu ya da var olduğunu anlatan olumlu tümcelere olumlu ad tümcesi denir. Bu tür tümceler, olumlu ad yüklemi ile kurulur.”¹³³

“Bir âşıkın sevgilisine kavuşmasının hikâyesiydi. ” (s.38/sat.9)

“Yüzü belli birini aramak aynı zamanda aptallıktır. ” (s.144/sat.12)

“Tehlikenin tam ortasındaydı. ” (s.156/sat.6)

“Bu kollar bir erkeğe ait. ” (s.192/sat.16)

“Bu şehrin doyumsuz bir güzelliği vardı. ” (s.202/sat.28)

“Uygun bir ortam kollayıp başından geçenleri anlatmak ise çok sonraki işti. ” (s.217/sat.31)

“Salondaki herkes bir törendeymiş gibi zarıf giyimliydi. ” (s.273/sat.12)

“Mülazım Osman zeki adamdı. ” (s.306/sat.2)

“Bu, yarı üryan bir kadın resmiydi. ” (s.360/sat.26)

“Başlar gerçekten de yerdeydi. ” (s.374/sat.5)

“İşkence, burada asayışı sağlamanın yollarından biriydi. ” (s.417/sat.3)

“Burası hem biraz daha geniş, hem de duvarları işkence aletleriyle dolu bir hücreydi. ” (s.426/sat.1)

¹³³ Şimşek, a.g.e., s.198

1.1.3.1.2.Olumlu Fiil Cümlesi

“Bir kılış ya da oluşun yapıldığını/yapılacağını anlatan olumlu tümcelere olumlu eylem tümcesi denir. Bu tür tümceler olumlu eylem tümcesi ile kurulur.”¹³⁴

“Vuslatın derinliğinde kucaklaşmışlardı. ” (s.6/sat.2)

“Sakinleşmek için sedire oturup çubuğunu doldurmak istedi. ” (s.45/sat.6)

“Kara Şahin yere yığılıp kalmıştı. ” (s.115/sat.27)

“Şahin bu sesi tanıyordu. ” (s.155/sat.24)

“Sultanın sesinde öfke olduğu seziliyordu. ” (s.192/sat.10)

“İstanbul lalesini ilk defa o yetiştirmiş. ” (s.197/sat.16)

“Nihayet dokumacılardan birisi torbayı tanımış. ” (s.223/sat.26)

“Beklemeye başladı. ” (s.234/sat.20)

“Neden sonra Kara Şahin’i tanıdı. ” (s.254/sat.27)

“Kadının sesi inatla ve korkusuzca çıkmıştı. ” (s.265/sat.25)

“Kürekleri çekmeye başladığında şiddetli bir yağmur boşandı. ” (s.352/sat.13)

“Sultan kısa birkaç adımdan sonra döndü. ” (s.378/sat.9)

“Bir ihtiyar anacağı var, hasretini çeker. ” (s.392/sat.13)

“Zihni allak bullak olmuştu. ” (s.430/sat.1)

“Bu yüzden onu Kazasker İshak Efendi’nin peşinden gönderdiler. ” (s.445/sat.6)

1.1.3.2. OLUMSUZ CÜMLE

“Yüklemin gösterdiği eylemin yapılma ya da olma doğrultusunda belirlenmediği tümceye olumsuz tümce denir.”¹³⁵

Olumlu cümlede olduğu gibi metnimizde geçen olumsuz cümleleri de isim ve fiil cümleleri olarak iki başlığa ayırarak inceledik.

¹³⁴ Şimşek, a.g.e., s.197

¹³⁵ Dizdaroğlu, a.g.e., s.287

1.1.3.2.1. Olumsuz İsim Cümlesi

Dizdaroğlu'nun "Yüklemi ad ya da ad soylu sözcüklerden oluşan ve bir durumu, oluşu, ters yönde bildiren tümce, olumsuz ad tümcesidir."¹³⁶ şeklinde tanımladığı olumsuz isim cümlesinin, inceleme metnimizde daha çok "değil" olumsuzluk edatı ile oluştuğunu tespit ettik.

"Bu entari benim hanıma ait değildir!.. " (s.53/sat.10)

"Anlaşılan külhan kardeşi Kara Şahin tekin biri değildi. " (s.78/sat.18)

"Böyle vahşi suratlı adamlar külhanda bile yoktu. " (s.100/sat.5)

"Senin gücün devletin gücünden büyük değildir. " (s.162/sat.15)

"İnanırsa bir vezir elbette adaletsizliğe göz yumacak değildir. " (s.244/sat.6)

"Bu ses Aslan Ağa'nın sesi değildi. " (s.253/sat.24)

"Kimin çaldığı belli değildi. " (s.292/sat.10)

"Ama artık içi rahat değildi. " (s.307/sat.29)

"Meydana girip çıkanın haddi hesabı yoktu. " (s.322/sat.26)

"Tanıdığı bir ses değildi. " (s.409/sat.15)

"Kendi adamları dışında, sarnıç esnafından henüz dairesinin içini görebilen yoktu. " (s.444/sat.28)

1.1.3.2.2. Olumsuz Fiil Cümlesi

İnceleme metnimizde olumsuz fiil cümlelerinin genellikle "ne...ne bağlacı" ve olumsuzluk bildiren "-ma/-me, -maz/-mez" ekleri ile oluştuğunu tespit ettik.

"Sorular sormaya başladığında kimse kendisinden şüphelensin istemiyordu.(s.73/sat.16)

"Sakin ha, danışmayı terk etmekle doğru bulunmaz. " (s.162/sat.8)

¹³⁶ Dizdaroğlu, a.g.e., s.287

“Bu mevlevihanede insanlar kendilerini ne doğulu, ne batılı hissediyorlardı. ”
(s.200/sat.7)

“Artık Aslan Ağa onu tanıyamazdı. ” (s.256/sat.8)

“Abdullah ölesiye kadar da bunu ne ona, ne başka birine söyledi. ” (s.370/sat.17)

“İçeride zincire vurulmuş deliler vardı ve ne içeridekiler dışarı çıkabiliyor, ne dışarıdakilerden içeriye yardıma gidilebiliyordu. ” (s.399/sat.17)

“Üç gecedir gözleri bir damla uyku görmemişti. ” (s.410/sat.7)

“Zindan, kurulduğu günden itibaren hiç bu kadar derin bir sessizliğe şahit olmamıştı. ” (s.430/sat.5)

1.1.3.3. SORU CÜMLESİ

“Bilgi almayı, bir kuşkuyu gidermeyi amaçlayan ya da soru yoluyla değişik kavramlar bildiren tümce”¹³⁷ şeklinde tanımlanan soru cümlesinin inceleme metnimizde özellikle “mi” soru edatı ile oluştuğunu ve az da olsa ne, kaç, kim, nasıl gibi soru sözcükleriyle oluşan soru cümlelerinin varlığını tespit ettik.

İnceleme metnimizde sorulan soruya cevap verilmesini gerektiren ve gerektirmeyen cümleleri “gerçek soru cümlesi” ve “sözde soru cümlesi” şeklinde iki alt başlıkta inceledik. İnceleme metnimizde özellikle karşılıklı konuşmalarda soru cümlelerinin daha fazla olduğunu gördük.

a)Gerçek Soru Cümlesi

“Etinizi kesip şarabımıza meze, kebab eylesek boynunuzu büküp ağzınızı açmayacaksınız; razı mısınız? ” (s.5/sat.1)

“Işığı görüyor musun?”(s.6/sat.5)

“Peki, söyle bakalım, musiki hücrelerinden gelen santur sesi hangi makamda?”(s.10/sat.10)

“Bunca vahşeti bir gecede nasıl yapabildin?”(s.30/sat.31)

“Zincirle bağlanacak derecede mecnunumuz var mı bizim? ” (s.35/sat.9)

---

¹³⁷ Dizdaroğlu, a.g.e., s.295

“Yusuf Efendi, söyle bakalım; bir adamın, biri sağdaki odada diğeri de soldaki odada oturan iki hanımı olsa ve adam ‘Vallahi, bugün, ne sağdakinin yanında, ne soldakinin yanında, ne de kendi odamda oturacağım; evden de asla ayrılacak değilim!’ diye yemin etse ve yemin kefareti verecek parası da olmasa çaresi nedir?”(s.38/sat.17)

“Bu durum fitneye sebep olmaz mı?”(s.47/sat.2)

“Bahçıvanbaşı, biz galiba yolu şaşırdık, buralarda Aslan Ağa’nın konağı olacaktı; tarif ediverir misin? ” (s.75/sat.31)

“Yeye!.. Hırsızlık mı yine, ne dersin?(s.147/sat.23)

“Leyla hakkında ne biliyorsun? ” (s.171/sat.20)

“Ama yüzük yok değil mi?(s.194/sat.15)

“Altın sarısı mıydı rengi? ” (s.196/sat.28)

“Kaç kişinin cesedi var burada? ” (s.222/sat.26)

“Nasıl yani, sizin pencerelerinizi örten perdeleriniz yok mudur? ” (s.287/sat.23)

“Yoksa siz çekirdekleri halılara mı tükürüyorsunuz? ” (s.288/sat.3)

“Beli ve sırtı ağrımış mıydı? ” (s.318/sat.5)

“Kim var orada?(s.409/sat.21)

b)Sözde Soru Cümlesi

“Bimarhane’de onun adını söylediğinde hekimler çare mi bulabilmişlerdi sanki.”
(s.79/sat.10)

“Yetişin ağalar aranızda helal süt emmiş kimse de yok mu? ” (s.115/sat.21)

“Yoksa onu mu takip etmeliydi? ” (s.118/sat.8)

“Gerçekten damadından emin olabilir miydi?!.. ” (s.142/sat.19)

“İyi de elçi kabulleri sultan ile elçi arasında gizli yapılmaz mıydı?..” (s.245/sat.23)

“Ardı ardına neydi bu yangınlar?! ” (s.371/sat.10)

“Bu nasıl bir gizli haber alma idi? ” (s.229/sat.31)

“Bicanım, bu baharın tasvirlerini henüz bize göstermedin? ” (s.359/sat.1)

1.1.3.4. ÜNLEM CÜMLESİ

“Duyguları, coşkuları yansıtan; çeşitli ruhsal durumları belirten ve seslenme niteliğinde olan yargılı ya da yargısız anlatıma ünlem tümcesi denir.”¹³⁸

İnceleme metnimizde özellikle “bre” ünlem ifadesi ile kurulan çok sayıda örnek tespit ettik. Bu ünlemin yazar tarafından çokça kullanılma sebebi, dönemin dil ve üslup özelliklerini okuyucuya daha güzel tanıtmaya amacındadır. Ayrıca inceleme metnimizde “bre” ünlemin genelde ast-üst ilişkisi çerçevesinde, genel olarak sultan ya da vezirin daha alt tabakada olanlarla olan konuşmalarında kullanıldığını ifade edebiliriz.

“Aklınla bin yaşa Yeye!.. ” (s.10/sat.9)

“ Bre kâhpe oğlan, bre sefih, bre alçak haramzâde!.. İyiliğin karşılığı bu mudur hain köpek? ” (s.25/sat.17)

“Ev-la-dım! Bak sinirleniyorum!.. ” (s.27/sat.1)

“Eh!.. Yeniçeri de akıl alıyor ya sahte hocalardan... ” (s.90/sat.14)

“Yürü bre kahpe dünya, Bindallı Çavuş'a da kalmadın!.. ” (s.102/sat.9)

“Kontrol etmişlermiş! ” (s.112/sat.12)

“Üüüff!.. Akluma mukayyet ol Allahım!.. ”(s.116/sat.32)

“Eyvah ki eyvah!.. Kıyacaklar evladıma, bir şeyler yapmalıyız. ” (s.248/sat.9)

“Yürü bre kahpe dünya, Esad Ağa'ya da kalmadın! ” (s.258/sat.29)

“Bıçaklı Pençe Patrona Halil Ağa imiş ha!?!.. ” (s.341/sat.19)

“Bre küstah sefil!.. ” (s.377/sat.29)

---

¹³⁸ Dizdaroğlu, a.g.e., s.334

“Bu kafeslerin kuşları dişlerini testere, ellerini hançer eden parçalayıcı şakilerdir bre yiğidim. ” (s.382/sat.5)

“Bre civelekler gidin sütünüzü için siz. ” (s.383/sat.3.)

“Aferin bre Kara Şahin!.. ” (s.390/sat.20)

“Bre nankör haramzadeler, bre eşkiya tohumu soysuzlar!.. ” (s.412/sat.1)

“Eveet!.. Desenize her şey hazırlanmış!..Vah ki vaaah!.. ” (s.413/sat.25)

1.1.3.5. İSTEME CÜMLESİ

İnceleme metnimizde istek kipiyle, gereklilik kipiyle ve emir kipiyle oluşan isteme cümleleri tespit ettik. Ayrıca bu cümle türünün genellikle karşılıklı konuşmalarda kullanıldığını tespit ettik.

Gereklilik kipi “-malı, -meli” ekleri ile oluşur. İnceleme metnimizde bu kiple oluşan cümlelerin, genelde sıkıntılı bir durumda olan kahramanın ya kendisiyle olan iç konuşmalarında ya da yanında bulunan kişiyle bir çözüm yolu arayışına girmesindeki konuşmalarından oluştuğunu söyleyebiliriz.

“Şimdi dikkatli **olmalıyız** Topaç! ” (s.74/sat.1)

“Onun için çok iyi bir plan **yapmalı**, buradan gidince izini tamamen **kaybettirmeliydi**. ” (s.32/sat.16)

“Önce ellerindeki bağlardan **kurtulmalıydi**. ” (s.61/sat.13)

“Dikkatle **beklemeliydi**. ” (s.408/sat.11)

“Oysa buradan hemen **çıkmalıydılar**. ” (s.435/sat.30)

“Şimdi nasıl bir yol **izlenmeliydi**? ” (s.438/sat.17)

“Bir çare **bulunmalı**, bu iğrenç heriften onu **kurtarmalıydi**. ” (s.451/sat.16)

İstek kipi “-a, -e” ekleri ile oluşur. İnceleme metnimizde istek kipiyle oluşan cümleler rica ve emir anlamlarında kullanılmıştır.

“Şu Ayvansaray’ daki İncili Konak’tan **başlayalım**. ” (s.28/sat.25)

“Öyle diyelim... Peki şimdi zıfaf sabahına **gelelim.** ” (s.30/sat.29)

“Yer değişelim de beyzademizin ayağını **bağlayayım.** ” (s.60/sat.27)

“Müsaade buyurunuz konuyla bizzat **ilgileneyim.** ” (s.194/sat.24)

“Dikkatli **olalım.**” (s.394/sat.10)

“Bak şimdi, seninle güzel bir anlaşma **yapalım.**” (s.418/sat.17)

“Hatırlamana yardımcı **olalım** öylese! ” (s.419/sat.2)

“Şimdi hepiniz gelin bakalım, ayrılmadan son bir kez **konuşalım.** ” (s.460/sat.25)

“Ben bir koşu **varayım,** gemi kalkmadan...” (s.461/sat.24)

Emir kipinin ekleri yoktur. İnceleme metnimizde tespit ettiğimiz örneklerin büyük çoğunluğu karşılıklı konuşmalarda geçmektedir. Özellikle sultan ve vezirin konuşmaları emir kipiyle dile getirilmiştir.

“Tez dağılın, İstanbul şehrinin içinde ne kadar sırmalı entari diken var, öğleye kadar alıp buraya getirin. ” (s.71/sat.4)

“Defol karşımdan ve bana ölüstünü ya da dirisini getirmeden gözüme görünme!.. ” (s.112/sat.13)

“Meclis donatılsın baştan başa, gelsin yine bâdeler. ” (s.177/sat.2)

“Söylesin sırayla herkes, ortaya söz atılmasın; felekten kâm alalım ve kaşlar çatılmasın. ” (s.178/sat.20)

“Derhal önümden götürün bunları ve şeyhülislam efendiye söyleyin usulüne uygun tarzda defnedilsinler.” (s.225/sat.10)

“Gerekiyorsa bütün Haliç’in dibini milim milim tarayınız ve ne varsa çıkarınız.” (s.225/sat.16)

“O halde varın ve sözünüzü geçirin, yangın söndürülsün. ” (s.380/sat.4)

“Sakın ha az sonra zincirinden boşanacak aslanlara bulaşmasın, yem olur. ” (s.387/sat.2)

“Haydi dedim, çıkın dışarı, sümsükler sizi!.. ” (s.443/sat.11)

1.1.3.6. BİLDİRME(HABER) CÜMLESİ

Yüklemi haber (bildirme) kiplerinden herhangi biriyle çekimlenmiş olan cümlelere bildirme(haber) cümlesi denir.

“Kara Şahin camiye kadar **yürüdü.** ” (s.75/sat.4)

“Hem de köşkler **kuruyor** şehre boyuna ve enine. ” (s.90/sat.3)

“Eğlence ve sefahat almış başını **yürümüş.** ” (s.90/sat.6)

“Esen rüzgârdan havayı kokluyor, yahni hangi evde pişmiş **biliyor.** ” (s.91/sat.17)

“Yalnız birkaç zaman sekerek **yürüyecek** o kadar. ” (s.109/sat.2)

“Leyla **güldü** bu sohbeta. ” (s.129/sat.5)

“Yüzü gözümün önünden hiç **gitmiyor.** ” (s.144/sat.8)

“Birincisi çiçeklerin mevsimini ruhunda **yaşıyor,** ikincisi mevsimin çiçeklerini çevresine **yığıyor.** ” (s.168/sat.10)

“İki ay kadar evvel kesilip denize **atılmış.** ” (s.192/sat.16)

“Onu önce efendisinden satın almak **istemiş.** ” (s.224/sat.13)

“Her ne kadar başı henüz bulunamadıysa da hekimbaşınızın ifadelerine göre yaşı elimizdeki uzuvlara **uyuyor.** ” (s.229/sat.24)

“Bu sene inşallah lale mevsiminin en güzel lalesi **olacak.** ” (s.246/sat.11)

“Zavallı Yeye bütün kış ona baktı, korudu, **kolladı.** ” (s.246/sat.13)

“Henüz goncası çatlamadı, ama çok güür ve güzel **yetişiyor.** ” (s.246/sat.12)

“Topaç Yeye seni **bekliyor!..** ” (s.266/sat.21)

1.1.4. ÖGELERİN DİZİLİŞİNE GÖRE CÜMLELER

Dilimizin esas cümle yapısında, yüklem genelde sondadır. Ancak bazı durumlarda yüklem sona olmadığını, başta veya ortada olacak şekilde diğer öğelerden önce kullanıldığını görmemiz mümkündür. Bunların yanı sıra cümle içerisinde açıklama yapmak üzere “arasöz-aracümle” dediğimiz cümle türünden ya

da cümlenin anlamının muhatabına bırakıldığı, cümlenin tamamlamadığı ve ‘kesik cümle’ dediğimiz cümle türlerini de görmekteyiz.¹³⁹

Bu bağlamda, çalışmamızı öge dizilişine göre dört ana başlıkta inceledik ve uygun örnekleri tespit ettik.

1.1.4.1. Kurallı Cümle

Yüklemi sonda olan cümleye kurallı cümle denir. İnceleme metnimizde yazarın en sık kullandığı cümle türünün kurallı cümlelerden oluştuğunu tespit ettik.

‘İnat ediyorsun madem, konuya Şehnaz ile devam edelim.’ (s.11/sat.9)

‘Sırf kendisinde bir delilik emaresi görünsün diye hekimbaşının odasına gitmemekte direnerek birkaç tekmeye razı gösterecekti.’ (s.33/sat.15)

‘Paşa adamlarına işaretle sandık ve bohçayı getirmelerini söyledi.’ (s.52/sat.31)

‘Sadrazamın bu sözlerle başladığı görevinin on birinci yılı dolmuştu.’ (s.93/sat.15)

‘Çubuğundan çıkan dumanlar gözünü yakmasına aldırmadan karşısındaki adama dikkatle baktı.’ (s.119/sat.9)

‘Bican Efendi’yi sevmediğini, adını telaffuz ederken elleriyle bir biti ezer gibi yaparak göstermişti.’ (s.210/sat.27)

‘Birisi ona inanıp da yakasına yapışmadan sıvışması gerekiyordu.’ (s.255/sat.16)

‘Zaman hızla akıyordu.’ (s.335/sat.1)

‘Bu gemide kalsa öleceğinden şüphe yoktu.’ (s.392/sat.25)

1.1.4.2. Devrik Cümle

Yüklemi sonda olmayan cümlelere ‘Devrik Cümle’ denir. Dizdaroğlu, devrik cümlede yüklem sonda olmaması dolayısıyla bu cümle türünün ‘kuralsız tümce, bozuk tümce, yanlış tümce’ gibi düşünülmemesi gerektiğini, devrik cümlenin dilimize yabancı olmadığını ve eskiden beri yazı dilinde kullanılmakta olduğunu

¹³⁹ Dizdaroğlu, a.g.e., s.248

ifade etmektedir. Aynı zamanda anlatım gücünü daha etkili kullanmak, söyleyiş özellik katmak üzere devrik cümlelere başvurulduğunu dile getirir.¹⁴⁰

“Kalbinin içini görüyor gibi derindi bu bakış. ” (s.25/sat.29)

“Sanki kayıkçı dümene hâkim olamamış gibi şiddetli bir çarpmaydı bu. ” (s.61/sat.3)

“Atalarımızın Tanrı Dağları’ndan sıcak iklimlere göçerken atlarının terkesine koydukları hatıranın ta kendisidir o. ” (s.132/sat.15)

“Çünkü işini severek ve önemseyerek yapan insanların duyarlılığıyla kuruyordu cümlelerini. ” (s.133/sat.3)

“Oturduğu yerde olmadığı kesindi artık. ” (s.186/sat.31)

“Tekkede geçen günleri göziünün önünden akıp gitmedeydi bu sefer. ” (s.188/sat.17)

“Bu acemice tertip edilmiş bir lugazdır Şahin Can. ” (s.206/sat.1)

“Muhtemelen zamanla içindekiler dökülmüş veya balıklar tarafından sürüklenmiş torbalardı bunlar. ” (s.223/sat.12)

“Hayret dolu gözlerle laleleri seyreden, güzellerinin soğanlarını satın alıp kervanlarla, gemilerle ülkelerine götüren tacirlerdi bunlar. ” (s.299/sat.6)

“Evet, beklediği adamdı bu. ” (s.325/sat.2)

“Önceden çalışılıp taşları yerli yerine konulmuş bir satranç kadar planlı bir nutuk idi bu. ” (s.336/sat.13)

“Bu adam saçma sapan kafiyeler uydurarak konuşan İranlı bir derviştii işte. ” (s.357/sat.2)

“Bedesten’deki sarraflara taklitlerini ve sahtelerini yaptırarak değiştirdikleri hazinelerden birisiydi bu. ” (s.404/sat.29)

“Korkulu bir rüyayı tekrar görmek gibi bir şeydi bu. ” (s.429/sat.17)

---

¹⁴⁰ Dizdaroğlu, a.g.e., s.250

1.1.4.3. Ayraç Cümlesi

Cümle içerisinde bir açıklama yapma ihtiyacıyla cümle akışını bozmayacak şekilde arasöz veya aracümlelerin kullanılmasıyla oluşan cümlelere ayraç cümlesi denir.

Bu cümle türünün sınıflandırılması konusunda araştırmacılar arasında birlik yoktur. Araştırmacılarımızdan bazılarının yaklaşımları şu şekildedir:

Dizdaroğlu¹⁴¹ “ayraç tümcesi” başlığı altında “Kuruluşlarına Göre Tümce Türleri” içerisinde, Şimşek¹⁴², Atabay-Çam-Özel¹⁴³ “aratümce” başlığı altında “Yapı Bakımından Cümle Sınıflandırması” içerisinde, Bilgin¹⁴⁴ “arasözlü tümce” başlığı altında “Kuruluş (Sözdizimi) Yönünden Tümceler” içerisinde, Gencan¹⁴⁵ “araönerme, arasöz” başlığı altında “Birleşik Cümle” içerisinde ele almıştır.

İnceleme metnimizde bu cümle türüne ait örneklerde, ayraç cümlelerinin yazar tarafından okuyucuyu bilgilendirmek ve anlatılan konunun zihinde daha iyi canlandırılmasını sağlamak amacıyla verildiğini görmekteyiz.

“Numan Paşa ise –Köprülü ailesinin asaletine yaraşır biçimde- eski hükümdarının hatırasına sadakat göstermek adına gizliden gizliye uğradığı, zaman zaman da sağlıklı kadınlar yolladığı konakta Itır Banu'nun gerek hamilelik, gerekse ilk annelik dönemini rahat geçirmesini temin etmiş, hatta ona bir hizmetkâr can yoldaşı göndermiş. ” (s.44/sat.6)

“En ziyade Çarşu-yı Kebir –halk buraya kapalı çarşı diyordu- civarında dileniyor, para topluyorlardı. ” (s.73/sat.1)

“Elinde tuttuğun o soğan, içinde, siyaha çalan koyu mor bir hüznün saklar ki bahçelerde açtığı vakit Felemenk diyarındaki laleler –ki onlar bu vatanın evden kaçırılmış kızlarıdır- kimliğini yeniden hatırlayacak. ” (s.134/sat.4)

¹⁴¹ Dizdaroğlu, a.g.e., s.261

¹⁴² Şimşek, a.g.e., s.318

¹⁴³ Atabay-Çam-Özel, a.g.e., s. 106

¹⁴⁴ Bilgin, a.g.e., s.505

¹⁴⁵ Gencan, a.g.e., s.114

“Ancak bu tecrübesizlikle ortalıklarda dolanıp durmasının sakıncalı olacağını, katil diye aranan bir insanın **-kılık değiştirmiş de olsa-** İstanbul şehrinde fazla saklanamayacağını biliyordu. ” (s.162/sat.3)

“Hatta küfür satın aldığı kişilere bu küfrü unutmaları için yemin ettirdikten sonra parasını verdiği, küfür satın almak isteyen kişiyi de **-rastgele küfür satmak yerine en uygun küfrü vermek üzere-** sorguya çektiği son zamanlarda İstanbul sokaklarında sık konuşulur olmuştur. ” (s.235/sat.16)

“Eğer şehirdeki kalabalıklar Şehzade Ahmet hakkında bazı fikirlere sahip iseler **-bugüne kadar böyle bir şeyin istihbaratına ulaşamamış olsa bile-**, onu öldürme emrini yeniden düşünmeli miydi? ” (s.307/sat.16)

“Yani Nakşigül yaşıyor **-bunu söylerken bir tuhaf olmuştur-** öyle mi? ” (s.451/sat.30)

1.1.4.4. Kesik Cümle

Cümlede bazen vermek istenen mesajın okuyucuya bırakılması amacıyla genel olarak yüklem, bazen de diğer öğelerin verilmediği cümlelere kesik cümle denir. Bu cümle türünde dilin derin yapısının önemi ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda kesik cümle konusunda da ayraç cümlesinde olduğu gibi kategorik olarak sınıflandırılırken bazı farklılıklarla karşılaşmaktayız. Atabay-Çam-Özel¹⁴⁶ “Öğelerin Dizilişlerine Göre Cümleler” başlığı altında, Şimşek¹⁴⁷ “Yapı Bakımından Cümleler” başlığı altında, Dizdaroğlu¹⁴⁸ ise ayraç cümlesinde olduğu gibi “Kuruluşlarına Göre Tümce Türleri” içerisinde incelemiştir.

“Bembeyaz ten, uzun boyun... Saçının örgüleri zincir zincir...” (s.7/sat.12)

“Bademler, cevizler, kuru üzüm ve incirler, fıstık ve fındıklar...” (s.22/sat.22)

“Aslında bin beş yüz altın ederdin ama...” (s.30/sat.21)

“Yine sorgu sual, yine şurup zehir...” (s.33/sat.8)

¹⁴⁶ Atabay-Çam-Özel, a.g.e., s.116

¹⁴⁷ Şimşek, a.g.e., s.314

¹⁴⁸ Dizdaroğlu, a.g.e., s.274

“Kara Şahin önden, Topaç Yeye ardından bağların, bahçelerin arasında koştular, koştular...” (s.75/sat.28)

“Ölümlle hayatın yakınlığı, ölümlle hayatın uzaklığı kadar...” (s.127/sat.9)

“Kimsenin keyfinde sıklet olmasın...” (s.153/sat.6)

“Havuzun çevresinde dizi dizi sofralar, sofraların başında peykelerinde oturan hanımlar, arkada bir hanende takımı ve köçekler, mezeleri ve badeleri taşıyan hizmetkârlar...” (s.175/sat.6)

“Yeni fikirler, didaktik konuşmalar, tarihi olaylar, savaşlar, güzel sözler, dini öğütler...” (s.195/sat.13)

“Bir zamanlar konuşan, dinleyen, yürüyen, öfkelenen insanlar...” (s.222/sat.10)

“Kendisinden bir şeyler gizleniyordu ama...” (s.246/sat.2)

“Bir türlü ele geçirilemediğine göre...” (s.276/sat.3)

“İşvebaz, şuh, bazen hoyrat ve acımasız...” (s.287/sat.7)

“Onun ince dalı üzerindeki kadehte alevler, benim zavallı gönül kadehimde yangınlar...” (s.319/sat.29)

“Hafız Çelebi, gözlerinden ırmaklar gibi akan yaşların burasında eliyle Topaç Yeye'nin ağzını kapatmak zorunda kaldı, üzerine kapandı, ağladı, ağladı...” (s.320/sat.8)

“Çatışmalar, tenakuzlar, yumaklar, düğümler...” (s.345/sat.9)

“Tımarlılar ve sipahiler, torlaklar ve solaklar, kadın erkek, çoluk çocuk...” (s.375/sat.30)

“Ahali perişan, açlık, sefalet, rüşvet diz boyu...” (s.377/sat.32)

“Nahif ve zarif iki güzellik...” (s.386/sat.1)

“Durmaksızın kakkaha atanlar, gırtlaklarını parçalarcasına bağırırlar, çevresindekilere saldıranlar...” (s.399/sat.23)

*“Renk renk kıyafetler arasında çıplak olanlar, kayga edenler arasında
sevişenler...” (s.451/sat.5)*

1.2. CÜMLENİN ÖGELERİ

Cümleyi bir hüküm grubu olarak tanımlayan M.Ergin, bir cümlenin var olması için çekimli bir fiilin yettiğini; ancak hükmün daha geniş, daha etraflı ve çeşitli şartlarıyla tam olarak ifade edebilmek için diğer unsurların da cümlede öge olduğunu belirtir. Ayrıca öge olarak yer alan bu unsurlardan yüklem ve öznenin, cümlenin temel ögesi; nesne, zarf tümleci ve dolaylı tümlecini ise yardımcı öge olarak yer aldığını ifade eder.¹⁴⁹

İnceleme metnimizden hareketle, cümle öğelerinin tespitini yaparken genel olarak tek kelimeli ve kelime grubu şeklindeki alt başlıklara başvurduk.

1.2.1. YÜKLEM

“Yüklem, tümcede eylem, oluş, durum, istek bildiren dilbilgisi birliğinin görev adıdır.”¹⁵⁰ Yüklemi, cümlenin en önemli unsuru, ana unsuru, cümlenin direği olarak tarif eden M.Ergin, cümleyi oluşturan unsurların yüklem etrafında toplandığını belirtir.¹⁵¹

İncelemem metnimizden tespit ettiğimiz örnekleri fiil ve isim cümlesinde yüklem alt başlıklarında gösterdik.

1.2.1.1. Fiil Cümlesinde Yüklem

Fiil cümlelerinde yüklem, basit ve birleşik zamanlı fiillerin çekimlenmesiyle ya da birleşik fiiller vasıtasıyla oluşur.

a) Basit Zamanlı Fiillerin Yüklem Olması

“Tomruk Emine iki yana başını **salladı.**” (s.27/sat.8)

“Elime o Baki Divanı **geçti.**” (s.44/ sat.32)

“Nihayet dokumacılardan birisi torbayı **tanımış.**”(s.223/ sat.26)

“Eline sımsıkı **tuttu.**”(s.340 /sat.8)

“Önce bir sandalcı **aradı.**”(s.351/ sat.4)

¹⁴⁹ Ergin, a.g.e., s.398

¹⁵⁰ Dizdaroğlu, a.g.e., s.15

¹⁵¹ Ergin, a.g.e., s.398-399

“Şahin derhal **koştı**.”(s.425 /sat.6)

“Sonra sana **acıdık**.”(s.426 /sat.27)

b) Birleşik Zamanlı Fiillerin Yüklem Olması

“Vuslatın derinliğinde **kucaklaşmışlardı**.”(s.6/sat.2)

“Şiddetle yorganı **kaldırdı**.”(s.9/sat.4)

“Henüz ondördünü **doldurmamıştı**.” (s.13/sat.19)

“Hekimbaşının fikirlerini de kendisi gibi pek **sevmişti**.” (s.38/sat.13)

“Gönüller avcısı güzel bir dilber **yaşardı**.”(s.39/sat.6)

“Lakin heyecanları hâlâ ayaklarını **titreliyordu**.” (s.152/sat.20)

“O gece hamam eğlencesine sakilik **yapacaklardı**.” (s.153/sat.7)

“Şair Dede ısrarla laleleri **anlatıyordu**.” (s.186/sat.28)

“Doğrusu bu tavır onurunu da **incitmişti**.” (s.197/sat.9)

“Topaç Yeye kendini **zor tutuyordu**.” (s.209/sat.29)

“Zaman hızlı **akıyordu**.”(s.335/sat.1)

c) Birleşik Fiillerin Yüklem Olması

“Birden yorganın altında bir boşluk **hissetti**.” (s.9/sat.2)

“Sonra parmağını oynatıp yakınına gelmesini **işaret etti**.(s.25/sat.29)

“Ben asla **nankör olmam**.” (s.27/sat.31)

“İnsanlar aklın bizi yönlendirdiğini **zanneder**.”(s.35/sat.21)

“O akşam, yazık ki dillere destan İstanbul’un karanlık yüzüne iki çaresiz can daha savrulmuş, kimliksiz dilencilerin sayısına iki zavallı daha **ilave olunmuştu**.”(s.66/sat.15)

“Çok gayret **sarf ettim**.”(s.165/sat.16)

“Bu arada telaşından göğsünde takılı gül **düşüverdi**.”(s.179/sat.11)

“Bütün gözlerin üzerine çevrildiğini **hissetmişti.**”(s.180/sat.23)

“Padişahımız efendimiz yerine beni vezir hazretleri **kabul ettiler.**”(s.245/ sat.1)

“Yeye eski dostuna ilk kez Şehnaz’dan **bahsetti.**”(s.268/sat.19)

“Kara Şahin Şehnaz’a hemen **ısıntıverdi.**”(s.269/ sat.15)

“Bican Efendi ile Katre-i Matem birlikte **kaybolmuştu.**”(s.292/sat.5)

“Ortalık bir anda **karişiverdi.**”(s.343/sat.6)

1.2.1.2. İsim Cümlesinde Yüklem

Yüklemi isim soylu kelime ya da kelime grubu olan örneklerimizi tespit ederek uygun alt başlıklarda gösterdik.

1.2.1.2.1.Yüklemi Tek İsimden Oluşan Cümleler

“Burada verilen emre hayır demek **yoktur.**”(s.5/sat.1)

“Düne kadar bu **böyleydi.**”(s.44/sat.28)

“Bir tek yer **hariç.**”(s.58/sat.30)

“İşte bu **imkânsızdı.**”(s.84/sat.10)

“Oturduğu yerde olmadığı **kesindi** artık.”(s.186/sat.31)

“Cesetlerden hiçbirinin üzerinden eşya ve takı **yoktu.**”(s.223/sat.7)

“Çünkü önünde heyecanlı bir hikâyenin devamı **vardı.**”(s.230/sat.4)

“Velinimetimiz, vezirimiz İbrahim Paşa hazretlerinin sarayında **misafirim.**”(s.243/sat.30)

Ötede daha büyük boy balıklar **vardı.**(s.253/sat.6)

“Çünkü aklı kaç zamandır **kaplumbağalardaydı.**”(s.284/sat.30)

“Lale kitapları **bahaneydi.**”(s.296/sat.8)

“Halbuki lalelerin arasında ne güzel bir hayat **vardı.**”(s.301/sat.4)

“Bilhassa fırınların önünde kalabalıklar **vardı.**”(s.407/sat.24)

1.2.1.2.2.Yüklemi Kelime Grubundan Oluşan Cümleler

a)İsim Tamlamasından Yüklem

“*Gedikpaşa Hamamı’nın külhanına yeni gelen iki kişinin kardeşlik merasimiydi bu.*”(s.3/sat.13)

“*Naima Tarihi’ydi bu.*”(s.22/sat7)

“*Gecenin ortalarındaydı.*”(s.23/sat.1)

“*Onun en meşhur cümlesiydi bu.*”(s.33/sat.10)

“*Hâlâ sepetteki başın odada yuvarlanması gözlerinin önündeydi.*”(s.49/sat.4)

“*Hafız Çelebi İstanbul lale pazarının en seçkin simalarındandı.*”(s.81/sat.22)

“*İşte bu onun çocuk yanıydı.*”(s.163/sat.19)

“*Dolayısıyla oranın sultanıdır.*”(s.187/sat.21)

“*Bican Efendi’nin arkadaşıymış.*”(s.245/sat.16)

“*Lakin adam yalancının biriydi.*”(s.328/sat.22)

“*Burası bir çiçek cennetiydi.*”(s.331/sat.5)

b)Sıfat Tamlamasından Yüklem

“*Hekimler aslında iyi kalpli adamlardı.*”(s.13/sat.11)

“*Kayınbabam Aslan Ağa, kendisi burada diye söylemiyorum, çok iyi kalpli biri.*”(s.28/sat.8)

“*Mutlu bir hikayeydi bu.*”(s.38/sat.9)

“*Sanki kayıkçı dümene hâkim olamamış gibi şiddetli bir çarpmaydı bu.*”(s.61/sat.3)

“*Bu çok çetin bir sınavdı.*”(s.240/sat.20)

“*Bıçaklı Pençe güzel yüzlü bir adamdı.*”(s.341/sat.4)

“*Pek kıymetli bir yüzüktür.*”(s.357/sat.30)

“*Ferasetli, tedbirli, bilge, âsaf vezirdir.*”(s.378/sat.31)

“Bindallı **bitkin vaziyetteydi.**”(s.425/sat.6)

c)Edat Grubundan Yükleme

“**Saklı inciler gibiydi.**”(s.7/sat9)

“Paşa'nın içinde bir sıkıntı **var gibiydi.**”(s.20/sat.29)

“**Bir tür malihülya nöbeti geçiriyor gibiydi.**”(s.23/sat.7)

“Yürümek **işkence gibiydi.**”(s.25/sat.4)

“Burası **güzel ahlak içindir.**”(s.170/sat.19)

“Bu, **zor günler içindi.**”(s.241/sat.17)

“Kulağında yalnızca bu ses kaldığında Sultan Ahmet minarelerinden sabah ezanları okunuyordu ve gözleri **kapanmak üzereydi.**”(s.251/sat6)

“Başındaki kirli sarık **biraz iğreti duruyor gibiydi.**”(s.339/sat.29)

d)İkilemelerden Yükleme

“O ağladıkça diğer iki mahpus susması için küfürler ediyorlar, **bağırıp çağırıyorlardı.**”(s.23/sat11)

“İstanbul'da gittiği her yolda, her sokakta, her mekânda aşağılanıp küfredilmekten dolayı ruhu **çizik çizikti** çünkü. ”(s.134/sat.31)

“Kimisinin etleri **lime lime**, kimisi yalnızca kemik kalmış eski, yeni ceset parçaları.”(s.222/sat.7)

“Bir önceki görüşünde, üzerinde balıkçılara mahsus kıyafetler vardı ve Tomruk Emni ile **sıkı-fıkıydılar.**”(s.255/sat.12)

“Nakşigül'ün yanağı **al al idi** ve acaba elindeki lale soğanını sıradan bir kızıl lale olarak mı tutuyordu?”(s.281/sat.4)

“Şehnaz, daha bebekliğinden itibaren onların evine sık **girer çıkardı.**”(s.281/sat.31)

“Her sınıftan, her meslekten insanlar öbek öbek konuşulanları dinliyor, **bağırıp çağırıyorlardı.**”(s.338/sat.11)

“Sultanın kapıcı neferinin getirdiği yüzüğü ona vermeden evvel parmakları arasında **evirip çevirdi**, gözleri daldı, mırıldandı.”(s.357/sat.26)

e)İsim Fiil Grubundan Yükleme

“**Sanki kayıçtı dümene hâkim olamamış gibi şiddetli bir çarpmaydı bu.**”(s.61/sat.3)

“...her üfleyişten evvel “Layhar’ın canı aşkına, kalbi aşkına, ruhu aşkına!..” diyerek **pirlerinin ruhuna çağırmasıydı.**”(s.69/sat.3)

“Bu meclislerin en önemli özelliği **içinde şiirler ile şarkılar, tazeler ile bâdeler olmasıydı.**”(s.95/sat.11)

“Kara Şahin’in aklına son bir çare geldi: **Şehrin ölüm kayıtlarının tutulduğu kadı sicillerine bakmak veya baktırmak!..**”(s.128/sat.9)

“Sırtı kapıya dönük vaziyette pencereden Üsküdar sahillerini **seyretmedeydi.**”(s.139/sat.4)

“Birkaç vakittir onları **aratmaktayım.**”(s.140/sat.10)

“Sırtı kapıya dönük vaziyette pencereden Marmara adalarını **seyretmedeydi.**”(s.143/sat.7)

“Tekkede geçen günleri gözünün önünden **akıp gitmedeydi bu sefer.**”(s.188/sat.17)

“Çünkü önünde heyecanlı bir hikâyenin devamı vardı. **Bilinmezleri çözmek, soruları birer birer cevaplamak, ipuçlarını değerlendirmek...**”(s.230/sat.5)

f)Sıfat Fiil Grubundan Yükleme

“Tek söylediği **babamdan sonra hiç evlenmediği**ydi.”(s.30/sat.4)

“Bildikleri, burada kaldıkları sürece **serazad ve sorumsuz bir hayatı yaşayabilecekleriydi.**”(s.68/sat.8)

“Ben rahmetli anneciğim öldükten sonra evde **sıcak çorba içmeyen biri**dim.”(s.28/sat.13)

“O, yaptığı işe **saygı gösterilmesini arzulayan tiplerdendi.**”(s.133/sat.6)

“Efendimiz, **aradığınızı arayanların beni söyletmek için yaptıkları zulümdür bu.**”(s.140/sat.19)

g) Bağlaç Grubundan Yükleme

“Bu yeni ‘bey’lerin külhana çok yararlı olacaklarını düşünen külhancuların hepsi mutlu ve sevinçliydi.”(s.4/sat.23)

“Buranın fikirleri kadar müşterileri de çok çeşitli ve kalabalık idi.” (s.87/sat.28)

“İçerideki rutubet gece ve gündüze göre kâh artıp kâh azalıyordu.”(s.103/sat.)

“Yaprakları parlak ve canlıydı.”(s.246/sat.)

“Ben onun gönlünü çelmedim de, çalmadım da.”(s.272/sat.8)

“Gerçekten de bu dünya bazıları için çok zalim ve acımasızdı.”(s.389/sat.)

“Kerpiçten duvarın üstünde gayet neşeli ve bahtiyardı.”(s.401/sat4)

1.2.2. ÖZNE

“Fiilin gösterdiği kılış ile doğrudan ilgili olan kişi veya şeye verilen ad; bir oluş ve kılışın gerçekleşmesini sağlayan kimse veya şey.”¹⁵²

“Yüklemin bildirdiği iş, oluş, hareketin yapıcısı olan, ya da bir durumu gösteren tümce ögesine özne denir.”¹⁵³

İnceleme metnimizde tespit ettiğimiz örnekleri tek kelimedenden ve kelime grubundan özne olmak üzere alt başlıklara ayırdık.

1.2.2.1. Öznesi Tek Kelimedenden Oluşan Cümleler

“**Delikanlı**, sonbahar serinliğini savuran sıcak bir tebessümle bütün gece yüzüne bakmış, kâh gözlerindeki letafet buğusuna hayran; kâh yanaklarındaki nezahet etkisiyle giryan, adını tekrarlayıp durmuştu.”(s.7/sat.23)

“**Nakşigül** derin uykulardaydı, uyanmıyordu.”(s.8/sat.29)

“**Yusuf**, musikiden hoşlanmıştı.”(s.15/sat.1)

“**Cariyeler** de borç para bulabilmek için bu ikisi arasında daima ezilegelmişti.”(s.18/sat.25)

¹⁵² Korkmaz, a.g.e., s.119

¹⁵³ Dizdaroğlu, a.g.e., s.39

“**Paşa**, tebaaya ve sultana rağmen vezirliği hakkıyla yerine getiren zeki ve kabiliyetli bir devlet adamıydı.”(s.19/sat.4)

“**Sepet**, yemiş sandığı gibi pek muntazam döşenmişti.”(s.22/sat.21)

“**Şahin** bu sesi tanıyordu.”(s.155/sat.24)

“**Yeye**, müşteri olan adamla birlikte soruları okudu.”(s.236/sat.5)

“**Esnaf** sık sık kepenk kapatıyordu.”(s.309/sat.8)

1.2.2.2. Öznesi Kelime Grubundan Oluşan Cümleler

İnceleme metnimizde özne olarak kullanılan kelime grupları içerisinde sıfat tamlaması, isim tamlaması, isim fiil grubu, sıfat fiil grubu, bağlaç grubu ve unvan grubuna ait örnek cümleler tespit ettik.

a) Sıfat Tamlamasından Özne

“O sırada diline **bir beyit** takılı kaldı.”(s.21/sat.11)

“Bir anda odaya **derin bir sessizlik** hâkim oldu.”(s.25/sat.26)

“Evet, **üç zincirbendimiz** var.”(s.35/sat.10)

“**Gönüller avcısı güzel bir dilber** yaşardı.”(s.39/sat.6)

“**İki kardeş** birbirlerini yavaş yavaş tanıyor ve sırlarını, dertlerini öğreniyorlardı.”(s.68/sat.14)

“**Tabiat güzeli şehir** bir kez de devlet eliyle güzelleştirilmiş, adeta güzellik burada imbikten geçirilmişti.”(s.94/sat.7)

“Sonuçta **pek çok mücevher** çarşı mezarlarına düşer, el değiştirirdi.”(s.147/sat.2)

“**Küçük bir gaf**, çok tehlikeli olabilirdi.”(s.257/sat.18)

b) İsim Tamlamasından Özne

“O **günkü ziyafet sofrası** oldukça zengin sayılırdı.”(s.4/sat.23)

“**Akşamın ılık meltemleri** filbahrilerin kokusunu fesleğenlere karıştırıyordu.”(s.6/sat.1)

“**İdarecilik yeteneği** o zamanın dünya siyasetinde “olağanüstü” olarak niteleniyordu.”(s.19/sat.5)

“**Tomruk Emini'nin gür sesi** duyuldu.”(s.25/sat.24)

“**Yaşadıklarının ağırlığı** bir karabasan gibi çökmüştü üzerine.”(s.55/sat.20)

“**Zaman kavramı** daha o an silinmişti kafasından.”(s.103/sat.8)

“**Dövme ustası işini iyi yapmıştı.**”(s.156/sat.9)

“**Kahvehanenin yazlık kısımları henüz kapalıydı ve ...**”(s.257/sat.4)

“**Lale kitapları bahaneydi.**”(s.296/sat.8)

c)İsim Fiil Grubundan Özne

“**Burada verilen emre hayır demek yoktur.**”(s.5/sat.1)

“**Civar semtlere gitmek, artık çok zordu.**”(s.149/sat.21)

“**Bir şeyi çok umut etmek, umuda köle olmaktır.**”(s.162/sat.17)

“**Aynı sohbeti iki ayrı mekânda aynı şekilde dinlemek** Kara Şahin'in ham gönlünü pişirecek gibiydi.”(s.168/sat.17)

“**Çetrefil konuları aydınlatmak, gizli yapılan işleri bulmak, hele cinayetleri soruşturmak, gizli alanlarda dolaşmak onun en sevdiği işlerden biriydi.**”(s.193/sat29)

“**Nevruz dolayısıyla meydanlarda büyük ateşler yakıp çevresinde toplanarak eğlenmek gelenekten idi.**”(s.215/sat1)

“**Bir sesi diğerinden ayırmak çok zordu.**”(s.252/sat.11)

“**Başından ilginç olaylar geçen kişileri dinlemek de eğlenceli bir adetti.**”(s.313/sat1)

“**Ve şimdi olacakları kestirmek çok zordu.**”(s.348/sat.13)

“**Uzaklarda bir bülbül şakıması duyuldu.**”(s.367/sat.28)

“**Demek zindanda kalmak, bazıları için yaşamak demektir.**(s.389/sat.)

d)Sıfat Fiil Grubundan Özne

“**Bir de adak kurbanı kestirecekler vardı.**”(s.54/sat.7)

“**Sultanın sesinde öfke olduğu seziliyordu.**”(s.192/sat.10)

“Başlangıçta **mecliste bulunanlar**, İbrahim Paşa'nın üzerinde bir sevinç, sultanın omuzlarında da bir hüznün olduğunu gözden kaçırmadılar.(s.274)

“İçlerinde seçkin müşterileri için özel hizmetler veren, keselemeden öte masaj yapanlar da vardı.”(s.159/sat.6)

“Oturduğu yerde olmadığı kesindi artık.”(s.186/sat.31)

“Şu arkalarındaki peykede oturanlar da buranın gediklilerindendi.”(s.257/sat.26)

e)Bağlaç Grubundan Özne

“Tartı ve ölçü yoktu; bir türlü elimin ölçüsü de tutmadı, adaleti sağlayamayacağım diye öylece bıraktım.”(s.10/sat.4)

“İçinde otuz yuvarlak inci ile bir küçük not vardı.”(s.29/sat.26)

“Bütün bir gece ve gündüz böyle geçmişti.”(s.57/sat.32)

“Kayıklar ve kalyon ışıl ışıl mumlar ve fenerlerle donatılmıştı.”(s.59/sat.30)

“Efendi oğlum, Yenibahçe burasıdır, illa dediğiniz isimde burada birinin ne konağı, ne bir evi, hatta ne de bahçesi var.”(s.77/sat.3)

“Kara Şahin ile Topaç Yeye tömbeki tıslaması ve nargile fokurtusuna karışarak kulaklarına dolan cümleleri şaşkınlıkla dinliyorlardı.”(s.91/sat.7)

“Birden neşeler ve yudumlar derin bir sessizliğe dönüştü.”(s.157/sat.26)

“Ne başında balıkçı zolatası, ne omuzunda deri yelek vardı.”(s.254/sat.18)

“Kapalı Çarşı önünde aşırı bir izdiham ve kargaşa vardı.”(s.348/sat.17)

f)Unvan Grubundan Özne

“İshak Efendi şeyhülislam olacaktı.”(s.99/sat.6)

“Bilir misiniz İbrahim Paşa gizli din kullanırmış!..”(s.155/sat.3)

“Süleyman Nahifi Dede bir gün yazdığı bir kitabın müsveddelerini şeyhi Ahmet Dede'sine takdim etmiş ve “Eğer lufeder okursanız fikirlerinizi öğrenmek isterim!..” demişti.”(s.185/sat.3)

“Nahifi Efendi cümlesini tamamladığında basit bir lugaz çözdüğünü zannediyordu ve Şahin Can'ın gözlerindeki isyan dehşetini göremedi.”(s.206/sat.6)

“**Bican Efendi** ise günlerinin yarısını burada harcamakla kalmamış...”(s.282/sat.24)

“**Bican Efendi** çok hayıflanmış, üzülmüştü.”(s.433/sat.28)

1.2.3. NESNE

“Yüklemin etkisini üzerine alan, öznenin yaptığı eylemden etkilenmiş varlık ya da niteliği gösteren tümce ögesine nesne denir.”¹⁵⁴

Cümlede belirtme durum ekini (-ı/ -i) alan ve yükleme “neyi, kimi” sorularının sorulmasıyla bulunan nesneye belirtili nesne denir. Cümlede yükleme sorulan “ne, kim” sorularına cevap veren ve aynı zamanda belirtme durum ekini (-ı/ -i) almayan nesneye belirtisiz nesne denir.

İnceleme metnimizden tespit ettiğimiz nesne örneklerimizi, tek kelimeli ve kelime gruplu olması bakımından iki alt başlığa ayırdık.

1.2.3.1.Nesnesi Tek Kelimeden Oluşan Cümleler

“**Şiddetle yorganı** kaldırdı.”(s.9/sat.4)

“**İbrişimini** bıçakla kestim.”(s.29/sat.26)

“**Düğün arifesinde konağı** satılığa çıkardık.”(s.30/sat.20)

“**Destebaşı onları** dilenmeye göndermişti.”(s.73/sat.1)

“**Kıtık seslerle aksırarak boğazını** temizledi.”(s.111/sat.20)

“**Efendimiz kendisini** bir cinayet suçuyla Eyüp Sultan Tomruğu’nda sorguladık.”(s.111/sat.31)

“**Suçunu** sezdim ve **cezasını** elimle verdim.”(s.120/sat.28)

“**Ömer o vakit bebeği** bu kadına verir.”(s.137/sat.2)

“**Sultan kendisini** acele çağırtmıştı.”(s.139/sat.1)

“**İşve ve naz mesleğinde onu** yetiştirdim.”(s.165/sat.15)

“**Şiiri** eskiden beri pek severdi.”(s.176/sat.21)

“**Şair Dede ısrarla laleleri** anlatıyordu.”(s.186/sat.28)

“**Nihayet dokumacılardan birisi torbayı** tanımış.”(s.228/sat.21)

¹⁵⁴ Dizdaroğlu, a.g.e., s.77

“**Elini** sımsıkı tuttu.(s.340/sat.8)

“**Kara Şahin başını** Süleymaniye İstikametine çevirmişti.”(s.344/sat.4)

“**Pazubendini** yokladı.”(s.351/sat.15)

1.2.3.2. Nesnesi Kelime Grubundan Oluşan Cümleler

a) Nesnesi Sıfat Tamlamasından Oluşanlar

“**Kız, zarif parmakları arasındaki lale soğanını** delikanlının avucuna koydu.”(s.7/sat.2)

“**Yağcı ağzına kadar dolu on şişe, yarısı dolu on şişe ve paranın üstü çıkışmayınca da on adet boş şişe** verdi.” (s.10/sat.2)

“**İşığı her yanı** aydınlatıyordu.”(s.39/sat9)

“**Sultan bütün sorularını** bir emir gibi sormuş ve o sordukça İshak Efendi adeta bir teminat vermiş.”(s.47/sat.8)

“**Kara Şahin bu adamı** sevmişti.”(s.131/sat.11)

“**Busbecq ülkesine geri dönerken kocaman bir sepet dolusu soğanı** da Avusturya-Cermen diyarına taşımış ve Habsburg hanedanına hediye etmiş.”(s.135/sat.21)

“**Şahin bu sesi** tanıyordu.”(s.155/sat.24)

“**Yine kızın avucuna yüz altın** bırakmış.”(s.165/sat.28)

“**Şiddetli bir gürültü** duydular.(s.199/sat.16)

“**Kaf Dağı’ndan gelecek yay kaşlı, servi boylu, mim dudaklı sevgiliyi** bekliyoruz? (s.205/sat.28)

“**O gece önce kıymetli inciyi** pazubendine sakladı.”(s.241/sat.16)

“**Çekirge sürüsü ekili arazileri** yiyecekti.” (s.348/sat.28)

b) Nesnesi İsim Tamlamasından Oluşanlar

“**Kayın babam anlayış gösterdi, hemen o akşam düğün gününü** kararlaştırdık.”(s.27/sat.22)

“**Hekimbaşının fikirlerini** de kendisi gibi pek sevmişti. (s.38/sat.13)

“Babam, **Kanuni Süleyman**’ın elinden yemlenen **Baki Efendi**’nin **Divan**’ını pek okurdu.”(s.44/sat.30)

“Sonra **mektubun mührünü** kırmış.”(s.45/sat.20)

“Topaç Yeye o sırada **Baharistan kitabında okuduğu iki gencin öyküsünü** hatırladı.”(s.164/sat.25)

“Ta ki ben de **faillerin başını** denize dökeyim.(s.194/sat.31)

“**İstanbul’un kanunsuz sokaklarında neler olup bittiğini** iyi biliyor, bu yüzden külhandakilerle iyi anlaşıyordu. ” (s.304/sat.13)

c) Nesnesi İsim-Fiil Grubundan Oluşanlar

“Bir aralık **duyduğu sestem emin olmak üzere maskeli adamın yüzüne gizlice bakmayı denedi.**”(s.156/sat.1)

“Bir zamanlar yaşlı bir adam **ah çekmeyi, gözyaşı dökmeyi âdet** edinmişti.”(s.165/sat.10)

“Çünkü paşa, **halkın arasına karışıp şehirdeki çalkalanmaları ve halk hareketlerini izlemesini** arzu ediyordu.”(s.249/sat.26)

“Demek Yeye de **aşkını bir sır olarak saklamayı** yeğlemiş, kendisiyle hiç paylaşmamıştı.”(s.269/sat.25)

“Soyut ve somut kimliklerin **Boğaziçi**’nin bu yemyeşil sahilinde, bu iki ahşap binada, **birbiriyle dip dibe ve sırt sırta bulunması** ne garipti.”(s.276/sat.15)

“...Ferahabad Köşkü’nün havuza ve fiskiyelere bakan kameriyesinde **sultan hazretlerinin gelişini** bekliyor, beklerken anlatıyordu.”(s.331/sat.16)

“Birden muhafızları koşturup **onu yakalatmayı ve tekrar huzura getirtmeyi** istedi.”(s.357/sat.1)

d) Nesnesi Sıfat-Fiil Grubundan Oluşanlar

“**Rusya ile barışık yaşamak gerektiğini** düşünüyor, Avrupa ülkeleriyle ittifaklar kuruyordu.” (s.19/sat.19)

“**Çıldırılmaya ramak kaldığını, hatta düpedüz çıldırıldığını** düşündü. ” (s.75/sat.11)

“Başlangıçta Bizans’ın eski surlarından veya artık kullanılmayan yeraltı sarnıçlarından birisinde olduğunu tahmin edebilmişti.”(s.103/sat.11)

“Bu duvarların ölümü hayattan biraz daha uzaklaştıracağını, belki iki şehir arasındaki köprüleri yıkacağını düşündü.”(s.127/sat.17)

“...sohbet meclisleri için pahalı giysilerle dolaştığı yalanını uydurmuştu.”(s.250/sat.2)

“...ama şu anda yüreğinde hissettiği hasreti dile getirebilseydi, Osman Efendi’nin sözlerini çöpe atmak gerekeceğini de biliyordu.”(s.280/sat.5)

“Sarı Celep çınarın koyu gövdesini siper edinmiş birikenleri tek tek gözden geçiriyordu.”(s.322/sat.31)

e) Nesnesi Bağlaç Grubundan Oluşanlar

“Şehnaz olunca bahis, aklım gidiyor, neyin yalan neyin gerçek olduğunu anlayamıyorum...”(s.12/sat.1)

“Önüme kalemdanlı yazı takımı ile bir parşömen koydu.”(s.31/sat.6)

“...her hareket veya günahı serbestçe işleyebiliyorlardı.”(s.68/sat.10)

“Kara Şahin kendisini hem tanısın, hem tanımasın istiyordu.(s.76/sat.26)

“Millete eğlence verip göz boyuyor; bir halkı, bir de kadınları soyuyor.”(s.90/sat.10)

“Ve dahi adamlarım, denize düştüğü yerin çevresinde uzun zaman bekleyip denizi ve sahilleri kontrol etmişler.”(s.112/sat.10)

“Üzerime misk ve gülsuyu serpti.”(s.166/sat.16)

“Topaç Yeye çarşığı ve oyuncakları uzun uzun seyretti.”(s.233/sat.3)

“Nakşigül’ün ne mezarını, ne cesedini bulabilmişti.”(s.323/sat.27)

“Sesini ve beden dilini iyi kullanıyor, etkisi altına aldığı yığınları ellerinin hareketleriyle başak tarlaları misali kâh kabartıp kâh yatıştırıyordu.”(s.337/sat.5)

“Ne Aslan Ağa’yı ne de Yeye’yi göremedim.”(s.394/sat.7)

f) Nesnesi Unvan Grubundan Oluşanlar

“Sultanın bu azarlaması **İshak Efendi**'yi kendisinden küçük rütbeli memurlar önünde pek rencide etti, başını yere eğdirdi.”(s.193/sat.17)

“Başını tekrar yukarıya kaldırırsa da **Bican Efendi**'yi göremedi.”(s.315/sat.4)

1.2.4. DOLAYLI TÜMLEÇ

“Tümcede, yüklemle dile getirilen kılış ya da oluşu yönelme, kalma, çıkma ilgileriyle tümleyen kurucu öğelere dolaylı tümleç denir.”¹⁵⁵

1.2.4.1. Dolaylı Tümleci Tek Kelimeden Oluşan Cümleler

İnceleme metnimizde bulunma hâl ekli olan tek kelimeli dolaylı tümleçlerin, yönelme ve ayrılma hâl ekli olanlara göre daha fazla olduğunu tespit ettik.

“**Gözlerinden** yaşlar döküldü...” (s.6/sat.10)

“Beyti tekrar edip dururken **ruhunda** bir elektriklenme olduğunu hissetti.” (s.21/sat.14)

“**Elime** o Baki Divanı geçti.” (s.44/sat.32)

“**Külhanda** her ikisiyle de ilgilenen, kazançlarını kontrol eden, ihtiyaçlarını gören biri vardı: Kavanoz Cafer.” (s.69/sat.16)

“Herkes **ona** saygı gösterirdi.”(s.81/sat.23)

“**Bulutlardan** haber topluyor, dumandan ulak gönderiyor.”(s.91/sat.16)

“Ne çare ki **şehirde** yoksulluk ve suç da diz boyu idi.” (s.95/sat.)

“Paşa hazretleri, biz o Ahmet'i geçen gün **Haliç'te** denize düşürdük.”(s.111/sat.28)

“**Başarımdan** çok hoşnut oldular.”(s.130/sat.12)

“Şimdi kendisine aşağılık bir yaratık gibi davranmadan muhatap alan birisi vardı **karşısında**.”(s.135/sat.1)

“**Eşikte** yığılıp kaldılar.”(s.150/sat.6)

---

¹⁵⁵ Şimşek, a.g.e., s.120

“**Yakasına** bir gül takmıştı.”(s.179/sat.8)

“Çünkü o **kırda, bozkırda** yaşar. ” (s.187/sat.19)

“**Servi boy, elife benzer, oradan** da elifi al. ” (s.206/sat.3)

“Onu önce **efendisinden** satın almak istemiş. ” (s.224/sat.13)

“**Babasına** yalan söylemiyor, kızını Hafız Çelebi'nin lale bahçesine götüreceğini söylüyordu. ” (s.282/sat.2)

“**Patrona Halil Ağa var başlarında** hayli zamandan beri.”(s.354/sat14)

“**Nihayet kapıda** Kara Şahin göründü.”(s.389/sat.21)

“Üstelik de **işkencede** hiç acemi sayılmazdı. ” (s.419/sat.8)

“**Yeni padişah tahtına** oturmuştu demek.”(s.431/sat.4)

1.2.4.2. Dolaylı Tümleci Kelime Grubundan Oluşan Cümleler

a)Dolaylı Tümleci İsim Tamlamasından Oluşanlar

“**Birden yorganın altında** bir boşluk hissetti. ” (s.9/sat.2)

“**Perde arkasından** hanendeler Segah bir şarkıya başladılar.”(s.97/sat.31)

“İşte tam **belanın ortasına** düşmüştü. ” (s.155/sat.24)

“**Elçi kabulünde** beraberdik bugün. ” (s.176/sat.4)

“**Velinimetimiz, vezirimiz İbrahim Paşa hazretlerinin sarayında** misafirim. ”
(s.243/sat.30)

“**Halbuki lalelerin arasında** ne güzel bir hayat vardı. ” (s.301/sat.4)

“**İstanbul'un kanunsuz sokaklarında** neler olup bittiğini iyi biliyor, bu yüzden külhandakilerle iyi anlaşıyordu. ” (s.304/sat.13)

“Anlatılanları dinlemeseydi **Elçi Hanı'nda** sohbetin bu derece ilginç olabileceğine akıl erdiremezdi. ” (s.312/sat.11)

“**Sultan Ahmet Camii’nin minarelerinden birinde** Yeniçeri Ağası ve Patrona Halil bayrak sallamakta, meydana toplanan halkın uğultusuna yeni kalabalıkların eklenmesi için elden geleni yapmaktaydılar. ” (s.402/sat.2)

b) Dolaylı Tümleci Sıfat Tamlamasından Oluşanlar

“**Kan hakkını bırakmayın bu alçakta.** ” (s.25/sat.21)

“**Tomruk Emni iki yana** başını salladı. ” (s.27/sat.8)

“**Annem bu konudan** bahsetmezdi. ” (s.30/sat.4)

“**Yine bir kırda** karşılaştılar. ”(s.39/sat.14)

“**Her çardakta** birerden on iki post bulunurdu ve her post için bir yeniçeri çorbacısı gedik geliri namıyla haraç toplardı. ” (s.87/sat.14)

“**Zarafetle döşenmiş bir salonda,** sözün ve ahengin en zarif kısmı, keskin dillerden ve şuh gönüllerden coşkuyla akmaya başladığında, meclisin zevk u safa ışıltılarını Sadabat’ın yakamozlar kıran suları alıp İstanbul’a doğru aheste aheste götürüyordu. ” (s.95/sat.13)

“**O içeri girdiğinde fıskiyeli salonda** uğultular kesilmiş, etrafa serin bir serin su şakırtısı yayılmıştı. ” (s.96/sat.13)

“**Senin gibi, benim gibi kaç âşkın gerçek tarihi bu taşlarda** kayıtlıdır bilebilsek!.”(s.124/sat.23)

“**Leyla güldü bu sohbe.**”(s.129/sat.5)

“**Tezgâhın tam karşısındaki duvarda** iki beyit halinde kısa bir talik levha var idi. ” (s.234/sat.22)

“**Çevresindeki adamlarına** baktı. ” (s.411/sat.31)

“**Buradan kaçsa bile Bican Efendi arastadaki dükkânda** onu bekliyordu. ” (s.447/sat.25)

c) Dolaylı Tümlenci Bağlaç Grubundan Oluşanlar

“Hem annesinden dinlediği öykülerde, hem babasından kalan el yazması risalelerde sevgilinin adının biriyle paylaşılması bahsi anlatılmıyordu.”(s.78/sat.28)

“Devletimde ve mülkümde bir haber bu denli gecikirse ceza mukarrer değil midir?”(s.99/sat.16)

“Daha dört ay evvel, Galata ve Kasımpaşa civarında yine böyle dumanlar görmüştü bu şehir. ” (s.371/sat.9)

“Çarşıdan ve kalabalıktan sıyrılmıydu önce. ” (s.255/sat.17)

“Daha çok Hafız Çelebi’nin lale bahçesinde veya Süleymaniye Kütüphanesi’nin hücrelerinden birinde gerçekleşecekli buluşmalar. ” (s.294/sat.25)

“Selman Can ve Şair Nahifî Dede’ye bile yaklaşabilmişti.”(s.305/sat.30)

“Ne Eyüp, ne de Galata kadı sicillerinde Nakşigül adında birinin öldüğünden veya öldürüldüğünden bahseden bir tek satır yoktu.”(s.324/sat.1)

d) Dolaylı Tümlenci İsim Fiil Grubundan Oluşanlar

“Destebaşı onları dilenmeye göndermişti.(s.73/sat.1)

“Aslan Ağa kızının katilinin bulunmasını istemekte çok haklıydı.(s.117/sat.8)

“Çiçekler, yüce Tanrı’nın kudretinin incelikle, zevkle belirginleşmesine mazhar olmuşlardır.”(s.169/sat.3)

“Az sonra size Şehnaz ile yemek de göndermeye çalışırım.”(s.267/sat.30)

“Şehnaz hakkında konuşmama orucu tutacağına, adını dile düşürmemeye söz vermişti ama küfür tacirinin helvacı dükkânından sonra ortada ne sır kalmıştı, ne ayıp.”(s.268/sat.20)

“Şimdi iş bir sandalci bulmaya kalmıştı.”(s.351/sat.16)

“Şehirdeki yangını söndürmeye belki bir çare bilirler.”(s.377/sat.3)

e) Dolaylı Tümleci Sıfat Fiil Grubundan Oluşanlar

“Gün geliyor onun mantıklı ve akıllıca düşündüğüne kanaat getiriyor, gün oluyor hücreye tıklması gerektiğine hükmediyorlardı.(s.13/sat.12)

“Ne var ki onun da kendisini sevip sevmediğinden emin olamazdı.”(s.38/sat.13)

“İshak Efendi huzura girdiğinde ayakta zor duruyordu.”(s.139/sat.1)

“Yapacağın işleri bir bilene danış.”(s.162/sat.8)

“Bunları zindanda nasıl saklayabildiklerine hayret etmişti.”(s.389/sat.9)

f) Dolaylı Tümleci İkilemelerden Oluşanlar

“Ancak ondan sonra sorgu suale geçebilirdi.”(s.52/sat.1)

“Kazasker sıfatıyla koruması gereken bu şehrin yer altı dünyasında ne çeşit işler döndüğünü görerek bunlara hayret bile edemedi, vazifesini tam yapmamış kişilerin çaresizliğiyle içten içe hayıflanıyordu.”(s.104/sat.6)

“Renkten renge, halden hale girdi.”(s.119/sat.13)

“Yakmaya mum yok elde avuçta, yüreklerimizin yağı erimiş yanyor, yanyor...”(s.338/sat.30)

“Meclisten meclise dolanmışsın dün efendi!”(s.374/sat.24)

g) Dolaylı Tümleci Unvan Grubundan Oluşanlar

“Yürü bre kahpe dünya, Bindallı Çavuş’a da kalmadın!..”(s.102/sat.9)

“Yürü bre kahpe dünya, Esed Ağa’ya da kalmadın!..”(s.258/sat.29)

“Muhtemelen sultan bu haberi İshak Efendi’den öğrenmiş...”(s.275/sat.18)

“Gözleri Bican Efendi’ye çevrildi.”(s.360/sat.17)

“Daha bunları iki gün evvel de düşünmüş ve Bican Efendi’den neredeyse azar işitmişti.”(s.434/sat.19)

1.2.5. ZARF TÜMLECİ

Dizdaroğlu, yüklem anlamını zaman, durum (nitelik), nicelik (miktar), yer (yön) ve soru ilgileriyle sınırlayan ve belirten tümleçleri zarf tümleci olarak

tanımlamakta ve zarf tümlecinin her dilbilgisi birliğinden oluşamaması yönüyle diğer cümle ögelerinden ayrıldığını belirtmektedir.¹⁵⁶

İnceleme metnimizde tespit etmiş olduğumuz zarf tümleci örneklerini tek kelimedenden ve kelime grubundan oluşmasına göre iki alt başlığa ayırdık.

1.2.5.1. Zarf Tümleci Tek Kelimedenden Oluşan Cümleler

“**Birden** yorganın altında bir boşluk hissetti.” (s.9/sat.2)

“**şiddetle** yorganı kaldırdı.” (s.9/sat.4)

“Sonra mektubun mührünü krmiş.” (s.45/sat.20)

“Sultan **şiddetle** sözünü kesti, kısa cevap istediğini belli eden bir tonda sordu.” (s.46/sat.22)

“**Henüz** konuşmuyorlardı.” (s.69/sat.28)

“Nakşıgl dadısını **ok** seviyordu ve belki dadı kendisine yardımcı olur, birkaç haber verebilirdi.” (s.73/sat.11)

“Hem koca konak **nereye** gider canım?” (s.77/sat.20)

“**Bazen** kimseciklere göstermeden almayı da öğrenmiş, hatta...” (s.88/sat.11)

“**nce** yere atmak istedi.” (s.110/sat.4)

“Başarımdan **ok** hoşnut oldular.” (s.130/sat.12)

“**Sonra** araya ayrılık girdi.” (s.137/sat.27)

“Sultan kendisini **acele** ağırtmıştı.” (s.139/sat.1)

“Nasıl olsa arkadaşlarından biri **şimdi** esrar tükürmek için dışarı çıkardı.” (s.148/sat.5)

“şair Dede **ısrarla** laleleri anlatıyordu.” (s.186/sat.)

“Kara şahin şehnaz’a **hemen** ısınıverdi.” (s.269/sat.)

“Bican Efendi ile Katre-i Matem **birlikte** kaybolmuştu.” (s.292/sat.)

¹⁵⁶ Dizdaroğlu, a.g.e., s.119-120

“Başındaki kirli sarık **biraz** iğreti duruyor gibiydi.”(s.339/sat.)

“**Sonra** sana acıdık.(s.426/sat.)

1.2.5.2. Zarf Tümleci Kelime Grubundan Oluşan Cümleler

a) Zarf Tümleci Zarf-Fiil Grubundan Oluşan Cümleler

“**Sonra parmağını oynatıp** yakınına gelmesini işaret etti.”(s.25/sat.29)

“**Vezirler salonu boşalttıkları vakit sultan ağır adımlarla ilerleyip** tahtına oturdu.”(s.41/sat.4)

“**Adam, eşinin eşyalarını paşanın huzurunda görünce** dili tutuluyordu.”(s.52/sat.32)

“**Yumruklarını bir zafer kazanmışçasına** sıktı.”(s.116/sat.7)

“**Derdest edilip huzura getirildiğinde** ikindi vaktinin rutubetli sıcağı, yerini akşam serinliğine bırakmaktaydı.”(s.119/sat.1)

“**Yeye hikâyeyi beş altı yaşlarındayken** annesinden masal diye dinlemişti ama sesini çıkarmadı.”(s.136/sat.19)

“**Bu tür meclislerde olup bitenlerin tevâtürleri İstanbul’da günlerce çalkalanır, bire bin katılarak** anlatılır ve “âlem” kelimesi bambaşka anlamlar kazanırdı.”(s.154/sat.1)

“**Adamın biri boğuk bir çığlık atarak** yere yığıldı.”(s.314/sat.)

“**Bir müddet sonra adamın boynu o derece ağrımaya başlamıştı ki geri kalanını, suya başını sokup çıkardıkça** daha onlar sormadan söyledi.” (s.446/sat.)

b) Zarf Tümleci İkilemelerden Oluşan Cümleler

“**Bâbîâli sadaret makamında veziriazamın emrini alan kavaslar kadın kolluk görevlileri tarafından hamamların soğukluklarında çalışan ne kadar meşşata var ise birer birer topladılar.**”(s.51/sat.11)

“**İki kardeş birbirlerini yavaş yavaş tanıyor ve sırlarını, dertlerini öğreniyorlardı.**”(s.68/sat.14)

“**Tekrar tekrar** baktı.”(s.75/sat.10)

“...hayranlıkla dinliyormuş gibi gözlerini bir parça daha açtı, **tane tane** konuştu.”(s.133/sat.21)

“Gerek saray kütüphanesinde, gerekse özel kitaplığında bulunan divanlardan **sık sık** şiir okurdu ama Nedim’in şiirleri bambaşkaydı.”(s.176/sat.21)

“Birden, dört köşesinde ejderha başlıklı fiskiyeleri olan havuzun halka açık cihetinden **nefes nefese** kendini meclise atan bir adam belirdi.”(s.179/sat.25)

c) Zarf Tümleci Bağlaç Grubundan Oluşan Cümleler

“Herkes biliyordu ki o, en çetrefil problemleri **usuletle ve suhuletle** çözer; en müşkil siyaset açmazlarını bir hamlede bertaraf ediverirdi. (s.20/sat.7)

“**Salı ve Cuma günleri** Eyüp iskelesine gelip giden dolmuş kayıkları, Pazar kayıkları, peremeler, hanım iğneleri, üç çifte, beş çiftelerin sayısında bir artış olurdu.”(s.54/sat.1)

d) Zarf Tümleci Sıfat Tamlamasından Oluşan Cümleler

“**O sabah** meydancı ağa Kayseri Gevher Nesibe Bimarhanesi’ndeki vazifesinden sonra burada göreve başlayan yeni hekimbaşının kendisini çağırdığını söyledi.”(s.33/sat.5)

“**O gece** hamam eğlencesine sakilik yapacaklardı. (s.153)

“**İki gün** beni işkencelere yatırdılar.”(s.140/sat20)

“**Sırtı kapıya dönük vaziyette** pencereden Marmara adalarını seyretmedeydi.”(s.143/sat.7)

“Şehnaz, **birkaç gündür** Hafız Çelebi’nin evine ayak alıştırmıştı.(s.281)

e) Zarf Tümleci İsim Tamlamasından Oluşan Cümleler

“**Pasarofça Antlaşması’nın ardından** ülkede bir sulh dönemi başlatmış, Osmanlı siyasetine tek başına yön verir olmuştu.”(s.19/sat.7)

“**Zıfaf sabahında** Nakşigül’ün, odanın her yerine saçılıp üzerine çil çil altınlar serpilmiş uzuvlarını dehşetle bir araya getirmeye çalışırken bileğinden kesilmiş sol

elinin sımsıkı yumulu olduğunu ve açtığı avucunda bu lale soğanını bulduğunu o vakit anladı.”(s.31/sat.17)

“O gün **ikinci vakti** o delikanlı yine geldi.”(s.165/sat.27)

f) Zarf Tümleci Edat Grubundan Oluşan Cümleler

“Gerçi **evvelden beri** sultanın şiir sohbetlerinde bulunur...”(s.41/sat.18)

“Sultan bütün sorularını **bir emir gibi** sormuş ve sordukça İshak Efendi adeta bir teminat vermişti.”(s.47/sat.8)

“Nasıl olmasındı ki; henüz yirmisine basan ay parçası bir letafetin yerde duran kellesini uzun saçlarından tutup havaya kaldırarak **on dakika kadar** çehresine dikkatlice bakmış, bu cidden müstesna tazenin yüzündeki güzelliğe, yarı açık gözlerindeki gençlik hüsrânının dehşet yadigârı olan son bakışın son acı tebessümüne hayran kalarak düşünmüş, düşünmüş ve ne yapacağına bin bir şüphe içindeyken karar vermişti.” (s.49/sat.)

“Burada **üç saat kadar** zaman harcayabileceklerdi. ” (s.73/sat.)

“Onu **yeterince tanımadığı için** utanmıştı.”(s.125/sat.9)

“Sesi **bir kasırga gibi** çıktı.”(s.139/sat.5)

“Onu **bir misafir gibi** karşıladı.”(s.180/sat.4)

“**Yaklaşık iki saat kadar** laleden bahsedip sohbetler ettiler. ” (s.210/sat.)

“**Eskiden beri** İstanbul yangınlarından en az zararlı kurtulan binalar taş yapılar olurdu. ” (s.399/sat.)

2.KELİME GRUPLARI

Söz dizimi alanında önemli bir yeri olan kelime gruplarının araştırmacılar tarafından farklı şekillerde sınıflandırıldığını görmekteyiz. Bunun yanı sıra terimler hususunda da araştırmacılar arasında birlik sağlanmadığı görülmektedir. Bu konu araştırmacılar tarafından “belirtme öbeği, kelime öbeği, kelime grubu, sözcük öbekleri” gibi başlıklar altında incelenmektedir. Araştırmacıların kelime grubunun tanımı, nitelikleri ve görevleri hakkında çok fazla ayrılığa düşmediklerini; ancak alt başlıklarda farklı sayıda kelime grubunun sınıflandırmalara dâhil edilmesinin bir karışıklığa neden olduğunu söylemek mümkündür. Araştırmacılarımızdan bazılarının kelime grupları hakkındaki tanım ve sınıflandırmaları şu şekildedir:

L.Karahan, kelime grubunu “Kelime grubu, bir varlığı, bir kavramı, bir niteliği, bir durumu, bir hareketi karşılamak veya belirtmek, pekiştirmek ve nitelenmek üzere, belirli kurallar içinde yan yana dizilmiş kelimelerden oluşan yargısız dil birimidir.”¹⁵⁷ şeklinde tanımlar ve “isim tamlaması, sıfat tamlaması, sıfat-fiil grubu, isim-fiil grubu, zarf-fil grubu, tekrar grubu, edat grubu, bağlama grubu, unvan grubu, birleşik isim grubu, ünlem grubu, sayı grubu, birleşik fiil, kısaltma grupları” olmak üzere on dört başlık altında incelemiştir.¹⁵⁸

S.Güneş, kelime grubu başlığı altında şu tanımı yapmaktadır: “ Birden fazla kelimedden oluşan, kendi içinde - yapı ve anlamca – bir bütünlük taşıyan dil birimlerine kelime grubu denir. ”¹⁵⁹ Güneş, kelime gruplarını “iyelik grubu, isim tamlaması, sıfat tamlaması, aitlik grubu, unvan grubu, isnat grubu, sayı grubu, çağırma grubu, tekrar grupları, bağlama grubu, kısaltma/hal grupları, edat grubu, fiilimsi grupları” şeklinde on üç başlık altında incelemiştir.¹⁶⁰

M.Özkan-V.Sevinçli, kelime gruplarını “Tek kelime ile karşılanan varlıkları, hareketleri ve kavramları daha geniş olarak belirtmek veya tek kelimeyle ifade edilemeyen benzer durumları karşılamak üzere birden fazla kelimeyle kurulan dil birliklerine kelime grubu denir.”¹⁶¹ olarak tanımladıktan sonra kelime gruplarını

¹⁵⁷ Karahan, *a.g.e.*, s.39

¹⁵⁸ Karahan, *a.g.e.*, s 39-79

¹⁵⁹ Güneş, *a.g.e.*, s.303

¹⁶⁰ Güneş, *a.g.e.*, s.303-332

¹⁶¹ Özkan -Sevinçli, *a.g.e.*, s.14

“Belirtme Grupları” başlığı altında “isim tamlaması ve iyelik grubu, sıfat tamlaması, birleşik isim grubu, tekrar grubu(ikileme), aitlik grubu, edat grubu, unvan grubu, birleşik fiil grubu, isim-fiil grubu, sıfat-fiil grubu, zarf-fiil grubu, sayı grubu, ünlem grubu, bağlama grubu, kısaltma grubu” olmak üzere on beş gruba ayırarak sınıflandırmışlardır.¹⁶²

B.Aktan, “Cümle içinde kavramlar arasında ilişki kurmak üzere birden çok kelimenin belirli kurallar ile yan yana getirilmesinden oluşan, yapı ve anlamındaki bütünlük dolayısıyla cümle içinde tek bir nesne veya hareketi karşılayan ve herhangi bir yargı bildirmeyen kelimeler topluluğuna kelime grubu denir.”¹⁶³ şeklinde bir tanım yapmış ve kelime gruplarını “isim tamlaması ve iyelik grubu, sıfat tamlaması, birleşik isim grubu, tekrar grubu(ikileme), aitlik grubu, edat grubu, unvan grubu, birleşik fiil grubu, sayı grubu, ünlem grubu, bağlama grubu, isim-fiil grubu, sıfat-fiil grubu, zarf-fiil grubu, kısaltma grupları” olmak üzere on beş grupta incelemiştir.¹⁶⁴

M.Bilgin, Türkçe Dilbilgisi adlı eserinde “Belirtme Grupları” başlığı altında şu tanımları yapmıştır:

“Birden ziyade kelimedenden meydana geldiği halde, cümledeki görevi bakımından bir tek kelimedenden farksız olan, gerektiği takdirde, yine bir kelime imiş gibi çekim eki alabilen isim soyundan kelimelerin teşkil ettiği bileşik sözlere, belirtme(=tâyin) grupları diyoruz.”¹⁶⁵

M.Bilgin kelime gruplarını sekiz grupta ve şu şekilde sınıflandırmıştır:

- 1-İsim Tamlamaları,
- 2- Sıfat Tamlamaları,
- 3- Bağlaç Grupları,
- 4-Zarf Grupları,
- 5-İsim Grupları,
- 6-İkizlemeler,
- 7- Edat Grupları,

---

¹⁶² Özkan-Sevinçli, *a.g.e.*, s.19-113

¹⁶³ Aktan, *a.g.e.*, s.2

¹⁶⁴ Aktan, *a.g.e.*, s.8-79

¹⁶⁵ Bilgin, *a.g.e.*, s.108

8-Ünvan Grubları¹⁶⁶

N.Demir-E.Yılmaz'ın birlikte hazırladıkları “Türk Dili El Kitabı” adlı eserlerinde “Söz diziminde birden çok kelimenin tek işlevle kullanılacak şekilde bir araya gelmesiyle oluşan birliklere kelime grubu denir.”¹⁶⁷ şeklinde bir tanım yaptıktan sonra, “Tamlamalar” ve “Aralarında Tamlayan-Tamlanan İlişkisi Olmayan Kelime Grubları” olarak iki ana başlık altında sıraladığı kelime grupları arasında temel bir ayırımın söz konusu olduğunu, tamlamalar başlığı altında yer alan kelime gruplarında bağımlı öge önce, temel öge sonra olmak üzere sıralandığını, ancak diğer başlıkta yer alan kelime grupları arasında tamlama ilişkisinin olmadığını dile getirirler ve kelime gruplarını aşağıda gösterildiği gibi alt başlıklara ayırmışlardır:

A) Tamlamalar

- 1.İsim Tamlamaları
- 2.İyelik Grubu
- 3.İlgi Grubu
- 4.Sıfat Tamlaması
- 5.TakıSIZ Ad Tamlaması sorunu
- 6.Ünlem Grubu

B)Aralarında Tamlayan-Tamlanan İlişkisi Olmayan Kelime Grubları

- 1.Ünvan Grubları
- 2.Edat Grubları
- 3.Kısaltma Grubları
- 4.Çekim Grubu
- 5.İkilemele
- 6.Sayı Grubu
- 7.Bağlama Grubu
- 8.Birleşik Fiiller
- 9.İsimfiil Grubu
- 10.Sıfatfiil Grubu
- 11.Zarffiil Grubu
- 12.Birleşik Kelimeler¹⁶⁸

A.Beserek, “Birden fazla kelimenin çeşitli faktörler vasıtasıyla bir araya gelmesi, bir bütün oluşturması kelime gruplarını meydana getirir.”¹⁶⁹ şeklinde

¹⁶⁶ Bilgin, *a.g.e.*,s.109-150

¹⁶⁷ Nurettin Demir-Emine Yılmaz, Türk Dili El Kitabı, Grafiker Yay., Ankara 2014, s.221

¹⁶⁸ Demir –Yılmaz, *a.g.e.*,s.221-236

tanımladığı kelime gruplarını “isim tamlaması, sıfat tamlaması, isim grupları, edat grubu, unvan grubu, tekrarlar(=ikilemeler), ünlem grubu, bağlaç grupları” olmak üzere dokuz başlıkta incelemektedir.¹⁷⁰

M.Ergin, kelime grubunu “Kelime grubu birden fazla kelimeyi içine alan, yapısında ve mânâsında bir bütünlük bulunan, dilde bir bütün olarak muamele gören bir dil birliğidir.”¹⁷¹ şeklinde tanımlar ve “tekrarlar, bağlama grubu, sıfat tamlaması, iyelik grubu ve isim tamlaması, aitlik grubu, birleşik isim, birleşik fiil, unvan grubu, ünlem grubu, sayı grubu, edat grubu, isnat grubu, genitif, datif, lokatif, ablatif grupları, fiil grubu, partisip grubu, gerundium grubu ve kısaltma grupları” olmak üzere on sekiz alt başlıkta incelemektedir.¹⁷²

Buraya kadar değindiğimiz araştırmacılarımızın görüşlerinden hareketle kelime gruplarını “Unsurları bakımından anlamsal ve yapısal bir bütünlük içerisinde olan, tek kelime gibi görev alan, yargı bildirmeyen dil birliğine kelime grubu denir.” şeklinde tanımlayabiliriz. Kelime gruplarını incelerken inceleme metnimizden hareketle genelde yapı bakımından alt başlıklara ayırmayı uygun gördük.

2.1. İSİM TAMLAMASI

“İyelik ekli bir isim unsurunun, iyeliğin işaret ettiği bir başka isim unsuruyla kurduğu kelime grubudur.”¹⁷³ İlk unsuru tamlayan, ikinci unsuru tamlanan olarak nitelenen isim tamlamalarını yapı bakımından inceledik.

2.1.1. Yapı Bakımından İsim Tamlamaları

İsim tamlamalarını yapı bakımından incelerken, inceleme metnimizden tespit ettiğimiz örnekleri “unsurları tek kelimeli olan isim tamlamaları ve en az bir unsuru kelime grubundan oluşan isim tamlamaları” tamlamaları olmak üzere ikiye ayırdık.

2.1.1.1. Unsurları Tek Kelimeli Olan İsim Tamlamaları

“sevgilisinin zülüfleri ” (s.6/sat.2)

“hücresinin kilidi ” (s.13/sat.6)

---

¹⁶⁹ Beserek, *a.g.e.*, s.28

¹⁷⁰ Beserek, *a.g.e.*, s.28-31

¹⁷¹ Ergin, *a.g.e.*, s.374

¹⁷² Ergin, *a.g.e.*, s.374-397

¹⁷³ Karahan, *a.g.e.*, s.42

“dervişin hikâyesi” (s.15/sat.7)
“babamın kimliğini ” (s.30/sat.14)
“veziriazamın emrini ” (s.51/sat.11)
“kabristanın servilikleri ” (s.55/sat.1)
“kalyonun kaptanı ” (s.59/sat.32)
“onun adını” (s.62/sat.14)
“dizlerinin dermanı ” (s.75/sat.11)
“vezirin gözünü ” (s.90/sat.7)
“yeniçeriliğin ıslahı ” (s.107/sat.1)
“yüzünün şekli ” (s.109/sat.30)
“misafirlerin eşyalarını”(s.146/sat.15)
“cariyenin efendisi” (s.224/sat.17)
“cesedin sırrını” (s.230/sat.10)
“atının dizginlerini”(s.242/sat.8)
“Kadının sesi”(s.265/sat.25)
“sultanın hüznü”(s.274/sat.16)
“Bahçenin laleleri”(s.316/sat.12)
“yüreklerimizin yağı”(s.338/sat.31)
“Kapının eşiği”(s.357/sat.22)
“şahinin pençesi”(s.386/sat.28)
“anamın intikamı”(s.395/sat.32)
“İsyancıların uğultuları”(s.407/19)
“Çuvalın ağzını”(s.409/sat.6)

2.1.1.2. En Az Bir Unsuru Kelime Grubu Olan İsim Tamlamaları

“ömrünün en bahtiyar gecesinde ” (s.8/sat.3)
“yetişip büyüdüğü konağın biricik kızı ” (s.12/sat.5)

“Hıristiyan dñnyanın hilelerine ” (s.19/sat.25)

“babamın el yazısı ” (s.45/sat.2)

“gecenin bir yarısında ” (s.113/sat.15)

“hamamın erkekler bölümü”(s.146/sat.9)

“ Lale tarhlarının arasına”(s.195/sat.1)

“Kapının çingirak sesi”(s.234/sat.12)

“At arabasının tekerleri”(s.237/sat.26)

“Kahvehanenin yazlık kısımları ”(s.257/sat.4)

“Güneşin ilk ışıkları”(s.281/sat.19)

“Uykusuz bir gecenin sabahında”(s.271/sat.6)

“kısa cümlelerin sonunda”(s.271/sat.24)

“uygun iklim şartlarında”(s.283/sat.4)

“yeni sahibinin bahçesine”(s.301/sat.26)

“eski dostunun masumiyeti”(s.302/sat.22)

“Bütün sazların sesi”(s.312/sat.19)

“küçük büyük çağında”(s.326/sat.26)

“iyi aile reisi”(s.336/sat.10)

“onun saf sözlerini”(s.342/sat.4)

“ayrı bir vazifenin icrasını”(s.346/sat.6)

“bu baharın tasvirlerini”(s.359/sat.1)

“Haliç'in durgun sularına”(s.366/sat.20)

“alevlerle eşkiya arasında”(s.373/sat.1)

“Yusuf'un güzel yüzünü”(s.396/sat.17)

“Bican Efendi'nin iri vücudu”(s.407/sat.5)

2.2. SIFAT TAMLAMASI

“Sıfat tamlaması bir sıfat unsuru ile bir isim unsurunun meydana getirdikleri kelime grubudur.”¹⁷⁴

Karahan, sıfat tamlamalarında ismin ana unsur olduğunu ve sonda bulunduğunu, yardımcı unsur olan sıfatın ise ismin önünde bulunduğunu(kanlı ağıt, uzak hatıra, zahmetli yolculuk vb.), unsurlarından birinin ya da hepsinin kelime grubu olabileceğini(mum rengi çehreler, ay ışığındaki büyümlü şeffaflık ve nur vb.) ve ismi niteleyen birden fazla sıfatın olabileceğini(‘ne serin, ne tuhaf rüzgârlar’ gibi) belirtir.¹⁷⁵

Yapı bakımından incelediğimiz sıfat tamlamasını, unsurların tek kelimedenden ve kelime grubundan oluşmasına göre iki alt başlığa ayırdık.

2.2.1.Yapı Bakımından Sıfat Tamlamaları

2.2.1.1. Sıfat Unsuru Tek Kelimedenden Oluşan Sıfat Tamlamaları

‘**bu ziyafet**’(s.4/sat.11)

‘**saklı inciler**’(s.7/sat.9)

‘**küçük buseler**’(s.8/sat.4)

‘**Bu tertip**’(s.14/sat.22)

‘**seksen altın**’ (s.29/sat.30)

‘**Bu entari**’(s.53/sat.10)

‘**Bol kazanç**’(s.113/sat.3)

‘**yüklü arabalar**’(s.113/sat.15)

‘**O gece**’(s.153/sat.7)

‘**tez vakitte**’(s.259/sat.8)

‘**zarif vazolar**’(s.261/sat.2)

‘**Kırk yıl**’(s.262/sat.24)

‘**Zavallı adam**’(s.271/sat.5)

¹⁷⁴ Ergin, a.g.e., s.380

¹⁷⁵ Karahan, age, s.49.52

“*Mor lale*”(s.284/sat.29)

“*Ecnebi hanım*”(s.287/sat.29)

“*açık arttırma*”(s.301/sat.25)

“*Ertesi sabah*”(s.312/sat.2)

“*iri gövdesini*”(s.328/sat.30)

“*cılız seslerle*”(s.348/sat.10)

“*o genci*”(s.368/sat.10)

“*nemli gözlerini*”(s.410/sat.2)

2.2.1.2. Sıfat Unsuru Kelime Grubundan Oluşan Sıfat Tamlamaları

a)Sıfat Unsuru Sıfat Tamlamasıyla Oluşanlar

“*güzel gözlü hurileri*”(s.7/sat.9)

“*kısa süreli bir baygınlıktan sonra*”(s.57/sat.4)

“*temiz örtünün üstüne*”(s.63/sat.14)

“*kocaman bir sepet dolusu soğanı*”(s.135/sat.22)

“*bu kara haber üzerine*”(s.137/sat.14)

“*İlahi aşk ateşinden*”(s.184/sat.17)

“*gizli din söylentilerinden*”(s.241/sat.3)

“*turuncu baratalı adamlara*”(s.253/sat.11)

“*aynı tonda bir cümle*”(s.258/sat.14)

“*sırma işlemeli bir yemeni*”(s.268/sat.3)

“*yüksek rütbeli bir subay*”(s.313/sat.29)

“*sidik suratlı cüce*”(s.452/sat.28)

b)Sıfat Unsuru İsim Tamlamasıyla Oluşanlar

“*âdem ejderhası bir yeniçeri*”(s.25/sat.10)

“*Gönüller avcısı güzel bir dilber*”(s.39/sat.6)

“*Hastasının yüzündeki hayretle karışık sevinç*”(s.64/sat.4)

“*bülbül yuvası küçük köşkte*”(s.71/sat.9)

“*yolun sağında bir ev*”(s.74/sat.14)

- “*üstü kapalı bir tehdit*”(s.258/sat.24)
- “*aslan başı tokmaktan*”(s.267/sat.15)
- “*fırtına öncesi bir sessizlik*”(s.275/sat.17)
- “*Cemiyet’in idaresini üstlendiği yıllar*”(s.367/sat.2)
- “*zindan artığı adamlardan*”(s.385/sat.11)
- “*ayağı topuzlu mahkûmlar*”(s.391/sat.10)
- “*yenîçeri ve sipahi sancaklarıyla*”(s.402/sat.7)

c) Sıfat Unsuru Sıfat-Fiil Grubuyla Oluşanlar

- “*Birbirleriyle kardeş edilen beyler*”(s.4/sat.26)
- “*yetişip büyüdüğü konağın biricik kızı*”(s.12/sat.5)
- “*meydana penceresi bulunan bu odaları*”(s.18/sat.4)
- “*salonu boşalttıkları vakit*”(s.41/sat.4)
- “*uzun yıllardır beklediği biri*”(s.45/sat.17)
- “*her tarafa saçılmış altınlar*”(s.58/sat.28)
- “*çözülmesi gereken probleme*”(s.72/sat.30)
- “*Zarafetle döşenmiş bir salonda*”(s.95/sat.13)
- “*elifi mertek sanan kara cahillerden*”(s.108/sat.11)
- “*ölümü beklediği o anda*”(s.115/sat.19)
- “*Yelkenleri yeni değiştirilmiş bir kalyona*”(s.123/sat.8)
- “*kurnaların başına öbeklenmiş bir yığın kaldırım kopuğu*”(s.151/sat.2)
- “*Tek başına oturan bir adamın*”(s.257/sat.8)
- “*saksılarda yetiştirilmiş nadir çiçekler*”(s.262/sat.2)
- “*uykusuz geçecek bir gece*”(s.270/sat.32)
- “*İran’dan gelen haberler*”(s.275/sat.23)
- “*ortalığı kaplayan telaş*”(s.276/sat.26)
- “*uğruna can verilecek bir sevgili*”(s.279/sat.1)
- “*mintanlar giymiş vaziyette*”(s.282/sat.19)
- “*sevinçle gönlümün aydınlandığı bu sahne*”(s.283/sat.8)

- ‘*tarif edemediği bir duygu*’(s.342/sat.29)
‘*lambaları yanan evleri*’(s.368/sat.31)
‘*şehrin üstünü bastıran yangın kokusuna*’(s.397/sat.1)
‘*burnuna dayadığı ecza* (s.407/sat.7)
‘*koridora açılan kapıyı*’(s.408/sat.408/sat.3)

d) Sıfat Unsuru İkileme Grubuyla Oluşanlar

- ‘*çil çil altınlar*’ (s.31/sat.18)
‘*mızrak mızrak ışık huzmeleri*’(s.52/sat.26)
‘*ışıl ışıl mumlar*’(s.59/sat.31)
‘*ışıl ışıl düğünler*’(s.60/sat.4)
‘*uçuk kaçık düğünlerde*’(s.60/sat.20)
‘*boy boy iğneler*’(s.104/sat.4)
‘*ayrı ayrı yerlerde*’(s.113/sat.2)
‘*uzun uzun nasihatlerde*’(s.161/sat.21)
‘*dizi dizi saksılarda*’(s.168/sat.15)
‘*dizi dizi sofralar*’(s.175/sat.7)
‘*cıvil cıvil bir çarşıydı*’(s.231/sat.5)
‘*yıldız yıldız gözyaşları*’(s.238/sat.2)
‘*üst üste hırkalar*’(s.282/sat.19)
‘*dizi dizi ciltler*’(s.294/sat.29)
‘*deste deste parayla*’(s.325/sat.5)
‘*renk renk şarkılar*’(s.331/sat.11)
‘*sıkı sıkı dost*’(s.346/sat.1)
‘*saçma sapan kafiyeler*’ (s.357/sat.2)
‘*renk renk lale resimleri*’(s.359/sat.7)
‘*yan yana üç hücrede*’(s.409/sat.28)
‘*ayrı ayrı bölmelere*’(s.416/sat.15)
‘*purıl purıl utırlar*’(s.437/sat.11)
‘*Renk renk kıyafetler*’(s.451/sat.5)

e) Sıfat Unsuru Edat Grubuyla Oluşanlar

- “*buz gibi soğuktu*”(s.9/sat.1)
“*sayısını bilmediğim kadar arkadaşım*”(s.28/sat.32)
“*Şiirle, musiki ile, eğlenceyle dolu bir seyir*”(s.221/sat.4)
“*annesine dair hayallerle*”(s.283/sat.24)
“*babasına dair anılarla*”(s.283/sat.24)
“*Bindallı Mahmut Çavuş, Aslan Ağa gibi adamları*”(s.302/sat.8)
“*Bican Efendi'ye dair sorular*”(s.315/sat.8)
“*Beş yüz kadar zalimin*”(s.348/sat.28)
“*Yeye'ye dair hislerim*”(s.398/sat.17)

f) Sıfat Unsuru Aitlik Grubuyla Oluşanlar

- “*zarif parmakları arasındaki lale soğanını*”(s.7/sat.2)
“*Gerdek odasındaki altınlar*”(s.30/sat.28)
“*bu akşamki düğün*”(s.60/sat.16)
“*topraklı elindeki otları*”(s.261/sat.12)
“*giraylar arasındaki hanlık iddiasına*”(s.275/sat.30)
“*hemen yanı başındaki mevlevihanede*”(s.276/sat.6)
“*Ceviz kabuğundaki eczayı*”(s.318/sat.31)
“*Mevlevihanedeki asude hayat*”(s.457/sat.9)

g) Sıfat Unsuru Bağlaç Grubuyla Oluşanlar

- “*yırtık ve kirlili don*”(s.4/sat.14)
“*edası ve tavrı uygun bir şivekâr*”(s.7/sat.14)
“*serazad ve sorumsuz bir hayatı*”(s.68/sat.9)
“*tenha ve dar bir sokak köşesinde*”(s.103/sat.6)
“*bu genç ve zeki çocuğu*”(s.212/sat.15)
“*heybetli ve yastık bıyık bir adamdı*”(s.218/sat.22)
“*tantanalı ve şatafatlı hayata*”(s.276/sat.8)
“*dingin ve içe dönük bir hayatın*”(s.276/sat.11)
“*Soyut ile somut kimliklerin*”(s.276/sat.15)

“*nahif ve zarif iki güzellik*”(s.386/sat.1)

“*sakin ve derin bir uykuya*”(s.437/sat.30)

h)Sıfat Unsuru Sayı Grubuyla Oluşanlar

“*on beş yaşına*”(s.45/sat.4)

“*on iki post*”(s.87/sat.14)

“*on iki ayın*”(s.87/sat.16)

“*yirmi dokuz kişi*”(s.128/sat.22)

“*yüz elli altın*”(s.132/sat.1)

“*bin bir düşünce*”(s.158/sat.29)

“*on beş gün*”(s.317/sat.28)

“*on iki hanım sultan*”(s.330/sat.5)

“*on yedi yaşında*”(s.368/sat.23)

“*on sekiz kişi*”(s.383/sat.28)

2.3. SIFAT-FİİL GRUBU

“Bir sıfat-fiil ile bu sıfat-fiile bağlı tamlayıcı veya tamlayıcılardan kurulan kelime grubudur.”¹⁷⁶

İnceleme metnimizde bu kelime grubunu oluşturan “-An, -mİş, -DIk, AcAk,-r/-Ar” gibi eklerin sık olarak, “-mAz” ekinin sınırlı sayıda, “-AsI” ekinin ise tek bir yerde kullanıldığını tespit ettik.

2.3.1. Sıfat-Fiil Grubunu Oluşturan Ekler

2.3.1. 1. “-An” Eki İle Oluşan Sıfat-Fiil Grubu

“*Bu kefene sağlığında girenler ölünceye dek birbirlerini ayrı görmezler.* ”
(s.3/sat.6)

“*Lakin dün, babamla İtir Banu arasında geçen bir hatıraya dair notlar buldum.*(s.44/sat.28)

“*Akşamın alaca karanlığında olan olmuştu.* ” (s.61/sat.5)

---

¹⁷⁶ Karahan, a.g.e., s.53

“Siz de Mevlevihane’imizin cumbalarına, pencere alınlıklarına, **sahile bakan** bütün cephelerine çiçek tohumları ekiniz. ” (s.169/sat.6)

“**Güzel sözlerine eşlik eden** güzel tavırları da vardı. ” (s.197/sat.6)

“O günden sonra Felemenkler **gurbete düşen** kızımızın adını Tulipan olarak çağırılmışlar.”(s.212/sat.10)

“**Kör Hasan’ın taklitlerine gülenler** arasında Acem kıyafetli bir derviş de vardı. ” (s.216/sat.17)

“**Tebriz’den gelen** kötü haber üzerine de şikâyetler yüksek sesle anlatılır olmuştu. ” (s.308/sat.30)

“Efendim, beni **bahçende açan** bir lale say artık. ” (s.319/sat.24)

2.3.1. 2. “-mİş” Eki İle Oluşan Sıfat-Fiil Grubu

“Hemen önünde **Mısır’dan getirilmiş** dikili taşlar ile Yılanlı sütun ve eski Roma hipodromunun kalıntıları bütün zengin geçmişleriyle tarihe direnip duruyorlardı.(s.17/sat.5)

“**Özenle hazırlanmış** sofrasındaki çok sevdiği karides ile Marsilya şarabına bile elini sürmemiş, bir dilim kızarmış ekmek üzerine manda kaymağı sürüp yemeyi tercih etmişti. ” (s.20/sat.30)

“**Kırbaçlı efendisinden emir almış** köleler gibi herkes susup yerine oturdu. ” (s.25/sat.26)

“Yerde **beş on kadar kavrulmuş** fıstık kırıntısı bunu izaha yetmiyordu. ” (s.50/sat.6)

“**Haliç içindeki kazıklar üzerine kurulmuş** olan üç bölmesi yazın, surlara sırtını vermiş olan hücreler de kışın pek safalı oluyordu. ” (s.88/sat.24)

“**İç içe geçmiş, birbirine karışmış** iki ırmak gibi hayatlar akıyordu bu iki şehirde. ” (s.127/sat.3)

“İkindi bereketi, **silahlar kuşanmış** karayağz bir delikanlı atının üstünde çıkageldi.” (s.165/sat.18)

2.3.1. 3. “-Dık” Eki İle Oluşan Sıfat-Fiil Grubu

“*Ne ki Yusuf’un hasta olup olmadığı konusunda şüpheleri vardı.*” (s.13/sat.11)

“*Sarayında büyük davetler verip **şuh meclisler düzenlediği** akşamlarda bunlardan bazıları yanında yer alırlardı.*” (s.18/sat.30)

“*‘Sepeti ters yüz ettiği vakit kanı donacak gibi oldu.*” (s.22/sat.25)

“*‘Vezirler salonu boşalttıkları vakit sultan ağır adımlarla ilerleyip tahtına oturdu.*” (s.41/sat.4)

“*‘Şahsi evrakının bulunduğu dolabı açıp içindeki eşyaları boşaltarak elindeki kadın başını üst rafa yerleştirdiği sırada planını uygulamaya koymuş sayılırdı.*” (s.49/sat.12)

“*‘Belki de bulunduğu mekânlar ve yaşadığı serazat hayat buna fırsat bırakmamıştı.*” (s.55/sat.13)

“*‘Eyüp önlerinden itibaren adacıkların oluşturduğu şirin haliçlerde, zarif kayıklar insanları bir adadan diğerine taşıyıp duruyorlardı.*” (s.80/sat.15)

“*‘İkinci güneşinin nisan ıtırlarına yansıyor oradan çaldığı renkler ile havuzun fiskiyelerinde kırıldığı bir bahar eğlencesinin tam ortasındaydılar.*” (s.175/sat.1)

“*‘Meclistekiler burunlarını tutmaya başladıkları sırada elini torbaya uzattı.*” (s.180/sat.22)

“*‘Baharın şevk ve şetaretle etrafa yayıldığı günlerden biriydi.*” (s.186/sat.11)

“*‘Çünkü lale zamanı, İstanbul’da yılın en fazla ziyaretçi aldığı dönem olurdu.*” (s.299/sat.23)

2.3.1. 4. “-mAz” Eki İle Oluşan Sıfat-Fiil Grubu

“*Zaman aktıkça aklının donduğunu, hatırladıklarını hatırlamaz hale geldiğini hissediyordu.*” (s.23/sat.8)

“*Onlar, gecelerin bitmez tükenmez uzunluğunda yıldızları sayıp yıldız yıldız gözyaşı dökerler.*” (s.238/sat.1)

“**Bazı kendini bilmez** haramzadelerin bahçelere dikilmek üzere çuvallarla getirilmiş lale soğanlarını parçalayışlarını, ayaklarıyla ezerken ettikleri küfürleri ise hiç unutmuyacaktı. ” (s.432/sat.3)

2.3.1. 5. “-AcAk” Eki İle Oluşan Sıfat-Fiil Grubu

“Boydan boya ortasından dilinmiş, sonra da **mahkûmların ayak baldırları sığacak** şekilde birbirine eşit uzaklıkta beş çift delik açılmıştı. ” (s.24/sat.3)

“Ben **yaklaşık kırk kişiye yetecek** erzakın hepsini üç çuvala doldurdum ve fareler erişmesin diye anacığımın İngiliz çengeline astım. ” (s.29/sat.21)

“Bimarhanenin **sonsuz** kadar **kalabileceği** yer olmayacağını biliyordu.” (s.32/sat.10)

“Mustafa'nın şehzadeleri elinin altında, **kontrol edilebilecek** bir yerde, şimşirlikte duruyorlardı. ” (s.43/sat.22)

“İhtisap ağasının kayıklar arasında dolaşıp hangi fıçıyı denize **kimin bıraktığını arayacak** hali yoktu elbette. ” (s.60/sat.12)

“Ellerini ve ayaklarını bağlayıp **hareket edemeyecek** şekilde gerdirdi ve onu buraya getiren eski hastasına işaret etti. ” (s.63/sat.16)

“Nargilelerini fokurdatan dört kişi, **lülelerindeki ateşe uzanabilecek** mesafede birbirine yakın oturmuş tartışıyorlardı.(s.90/sat.29)

“Bu lale **kendisi için hayatına anlam katacak** bir araştırmanın başlangıcı olacaktı.” (s.201/sat.19)

“**İstanbulluları her gün yeniden şaşırtacak** şeyler oluyor, halk birinin sebebini ve sonucunu anlayamadan başka bir maceranın içine atılıyordu. ” (s.335/sat.1)

“Onu ilk defa, **gözlerinin içine bakacak** kadar yakından görüyordu. ” (s.353/sat.11)

2.3.1. 6. “-r/-Ar” Eki ile Oluşan Sıfat-Fiil Grubu

“ (...)Şehnaz'ın konaktan alıp götürülmesi üzerine orada kalmasını gerektiren son sebep de ortadan kalkmış ve deliliğin saldırganlığını artırınca, dev cüsseli dört kişi

tarafından **zor zapt edilir** vaziyette Haseki Bimarhanesi'ne getirilip bırakılmıştı. ''
(s.12/sat.13)

''**Bir bıçak yarasının sıcaklığının geçmesini bekler** gibi bekledi. '' (s.42/sat.4)

''Numan Paşa ise –**Köprülü ailesinin asaletine yaraşır** biçimde- eski hükümdarının hatırasına sadakat göstermek adına gizliden gizliye uğradığı...'' (s.44/sat.6)

''**Eskiden yazda, baharda mehtaba çıkılır** gibi şimdi de Haliç'te ıslıl ıslıl düğünler yapılmaya başlanmıştı. '' (s.60/sat.3)

''Bu arada maskesi **yüzünden çıkar** gibi olmuş, yüreği ağzına gelmişti. ''
(s.157/sat.31)

''Şimdi de **ata biner** kulu oldum. '' (s.245/sat.3)

'' (...) Şehnaz'ı aramış, belki **çarşıya çıkar** umuduyla akşamı etmiş, gece boyunca da saçak altında bahar yağmurlarının sesini dinleyerek konağın dışarıya sızan ışığını gözleyip karabaşın havlamasını dinlemiş, nihayet sabaha yakın bir vakitte karabaşın sesi kesildiği sırada içeriye sızabilmiş, lakin takatı yetmeyip düşüp bayılmış. ''
(s.268/sat.30)

''**Başı döner** gibi oldu. '' (s.353/sat.28)

2.3.1. 7. “-AsI” Eki ile Oluşan Sıfat-Fiil Grubu

Bu sıfat-fiil ekiyle oluşan kelime grubundan tek bir örnek tespit ettik.

''**Suratını fareler yiyesi** kambur cüce, söyle zehirledin mi?!..''(s.452/sat.11)

2.4. İSİM-FİİL GRUBU

İsim-fiil grubu oluşturan “mAk, -mA, Iş” eklerinin fiil kök veya gövdelerine gelerek oluşturdu kelime grubuna isim fiil grubu denir.

2.4.1. İsim-Fiil Grubu Oluşturan Ekler

2.4.1.1. “-mAk” Eki İle Oluşan İsim-Fiil Grubu

''**Babamın kimliğini hiç öğrenmemek** daha iyiydi sizin anlayacağınız.(s.30/sat. 14)

''**Kâğıdı almak için elini uzattı.** '' (s.31/sat. /sat.16)

“Ya bütün duydukları **kendisini yumuşatmak, akıllıca konuşturmak** için bir düzmece oyun idi veya hakikatten hekimbaşı bimarhanede artan şiddete son vermek üzere buraya gönderilmiş iyi biriydi. ” (s.35/sat.4)

“Zihni bulandı, elleri titremeye başladı, **karşısındaki adamı boğmak** geldi içinden.” (s.42/sat.6)

“**Bunu düşünmek** bile istemiyordu. ” (s.43/sat.25)

“**Ölümü istemekle, her şeye tepkisiz kalmakla** hata etmişti. ” (s.59/sat.18)

“**Şimdilik fırtınaların dinmesini, ortalığın yatışmasını, izinin toza karışmasını beklemek** uygun düşerdi. ” (s.169/sat.20)

“Onu önce efendisinden **satın almak** istemiş. ” (s.224/sat.13)

“Kendisini görmek kadar, **onu at sırtında ve bambaşka kıyafetlerle görmek** de hayret vericiydi çünkü. ” (s.242/sat.2)

“**Belki sultanımıza bildirmek** istersiniz diye haber vermek istedim. ” (s.328/sat.27)

“Bunun için de **Üsküdar yollarını kesmek, oraya gidebilecek deniz vasıtalarını kontrol altına almak** gerekmez miydi? ” (s.351/sat.23)

“Lakin şimdi de **sandalcı bulmak** gerekiyordu. ” (s.352/sat.8)

“Hem **onu yatıştırmak, hem de akşamın hüznünü biraz olsun dağıtmak** için alttan aldı. ” (s.363/sat.29)

2.4.1. 2. “-mA” Eki İle Oluşan İsim-Fiil Grubu

“**Sessizce dinlemeye** devam etti. ” (s.35/sat.7)

“Durdu, **zihnini toplamaya** çalıştı. ” (s.74/sat.15)

“**İleriye doğru koşmaya, bahçelerin duvarlarını, çitlerin kapılarını elleriyle yoklamaya** başladı. ” (s.75/sat.12)

“Bir zamanlar yaşlı bir adam **ah çekmeyi, gözyaşı dökmeyi** âdet edinmişti.” (s.165/sat.10)

“Belki bir kış geçmesi, **Katre-i Matem’in açacağı günlerin gelmesi** gerekiyordu. ”
(s.169/sat.22)

“Bu, birkaç dakika içinde meclisin nüktelerle, **zeki hayallerle dolmaya başlaması** demektir. ” (s.177/sat.3)

“Sözleri gerçekten dinlenmeye ve nasihat edilmeye layıktı. ” (s.197/sat.5)

“Yeye de onu sevmeye başlamıştı. ” (s.233/sat.23)

“Ondan adamı teşhis etmesini istemiş. ” (s.270/sat.22)

“Lale sohbetine katılmanın iyi olacağını düşündü. ” (s.327/sat.31)

“Matbaa tamam da **kitap okumaya** mum kalmamıştır. ” (s.338/sat.25)

2.4.1. 3. “-İş” Eki İle Oluşan İsim-Fiil Grubu

“**Lakin bunlar önemseyişte** israf etmişler; dengeyi kaçırmışlar. ” (s.35/sat.32)

“ **Donuk bakışları** Üsküdar sahillerinde dolanmaya başladığı sırada İshak Efendi küçük bir öksürük ile ... ” (s.43/sat.27)

“Hâlâ **sepetteki başın yuvarlanması** gözlerinin önündeydi. ” (s.49/sat.4)

“Katre-i Matem; bütün bir kış biriktire geldiği sufi düşüncelerin sonu, **bir asude rüyadan uyanış** demektir. ” (s.201/sat.26)

“**Bu bakışın** kendisine emreden bir yanı vardı sanki. ” (s.265/sat.29)

“O gün **bu gelişten** umudunu kesen tek kişi Kara Şahin olmuştu. ” (s.302/sat.24)

“**Vezirin hayretli bakışları** altında sendeleyerek ilerledi ve eliyle yaprağını okşadı, sonra öptü. ” (s.327/sat.9)

“**Lakin sultanın bakışları** dizlerindeki dermanı kesmişti. ” (s.353/sat.28)

“**Bu bakışlardan** her ikisi de yüzlerce anlam, yüzlerce soru, yüzlerce cevap çıkarabilirdi. ” (s.358/sat.16)

2.5. ZARF-FİİL GRUBU

“Bir zarf-fiil ile bu zarf-fiile bağlı tamlayıcı veya tamlayıcılardan kurulan kelime grubudur.”¹⁷⁷

Bu kelime grubunu oluşturan eklerden “-IncA/UncA, -ArAk, -dıkçaA/dUkçaA – mAdAn, -Ip/-Up, -ken, -a/-e, -dİğİnda, -All, -cAsInA, -r...-mAz” gibi ekler çoğu araştırmacımız tarafından ortak kabul görmüştür.

2.5.1. Zarf-Fiil Grubu Oluşturan Ekler

2.5.1.1. “-ArAk” Eki İle Oluşan Zarf-Fiil Grubu

“*Hatta Paris’e giden Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi orada yolda gördüklerinden yola çıkararak bir kitap bile yazıp kendisine sunmuştu.*” (s.19/sat.27)

“*Halkı eğlendirerek oyalama konusunda oldukça maharetliydi.*” (s.19/sat.31)

“*(...)gelecek güzel günleri düşünerek içindeki sıkıntıyı atmaya çalışıyordu.*” (s.21/sat.3)

“*Anormal durumlarda gösterilen anormal tepkiler vererek normal dengesini korumaya çalışıyordu.*” (s.24/sat.30)

“*O sırada orada bulunanlar seslerini yükselterek buna itiraz ettiler.*” (s.26/sat.8)

“*Seyisler atların sağrılarını sıvazlayarak onları nasıl tımar ediyorlarsa burada da biz hastaların başını okşayarak onları öylece tedavi etme yolunu tutmalıyız.*” (s.34/sat.22)

“*Gördüklerini midesi bulanarak zihninden geçirdi.*” (s.58/sat.19)

“*Kemiğin şu bölgesindeki izinden yola çıkararak da belki kim olduğu araştırılabilir.*” (s.193/sat.5)

“*Kendisini neden fısldayarak çağırıyordu.*” (s.265/sat.7)

“*Padişah III. Ahmet gözyaşlarını silerek içeriye girdi.*” (s.376/sat.12)

---

¹⁷⁷ Karahan, a.g.e, s.57

2.5.1. 2. “-DIKÇA” Eki İle Oluşan Zarf-Fiil Grubu

“O çünkü ziyafet sofrası oldukça zengin sayılırdı. ” (s.4/sat.23)

“**Yeye bütün bu konuşmaları dinledikçe** zihninden iki ihtimal gelip geçiyordu. ”
(s.35/sat.3)

“Sultan bütün sorularını **bir emir gibi sormuş ve sordukça** İshak Efendi adeta bir teminat vermişti. ” (s.47/sat.8)

“**İlla ben sokağa çıktıkça** başka oynaşlar peydahladı. ” (s.120/sat.27)

“Onun, acı olduğu kadar doğal, ürkütücü olduğu kadar alışılmış, **kovulmak istendikçe** kucaklanan bir gerçeklik olduğunu işte orada anladılar. ” (s.126/sat.28)

“Vanmour Efendi saraydan **resimlerle döndükçe** haberler, dedikodular da getiriyor bazen. ” (s.247/sat.10)

“**Artık Kuru Kirkor Efendi geldikçe** o da geliyordu. ” (s.281/sat.29)

“**Oysa babasının yanına girdikçe** hürmette kusur etmiyor, onun için yazdığı şiirlerle gönlünü alıyor, itimadını sağlıyordu. ” (s.290/sat.31)

“**Dünya durdukça** durunuz haşmetlû vezirim. ” (s.358/sat.23)

“**Sizlerin o sırada beni hırsız veya kaçak olarak göreceğinizi düşündükçe** kahroluyordum. ” (s.361/sat.25)

2.5.1. 3. “-mAdAn” Eki İle Oluşan Zarf-Fiil Grubu

“**Çok geçmeden** konakta birkaç altın kaybolmasını bahane ederek onu hırsızlıkla suçlamış ve ... ” (s.12/sat.21)

“**Buraya bağlanıp da itiraf etmeden** can verenlerin veya işlemediği suçları itiraf edenlerin hikâyeleri halk arasında efsaneler gibi dolaşıp duruyordu. ” (s.24/sat.20)

“**Devlet işlerine geçmeden** evvel çubuğundan iki nefes daha çekti. ”(s.50/sat.15)

“Tam bir gün, **hiç durmadan, uyku uyutmadan ve dinlendirmeden** kâh ayakta, kâh oturarak, kâh falakaya asarak ve kâh mengene ile sıkıştırıp kazıklarda gerdirerek dövmüşler, ... ” (s.57/sat.18)

“Belki de bu yüzden Kara Şahin’in, “Acaba şu lale soğanı hakkında bana ne söyleyebilirsiniz?” sorusuna cevap vermeden evvel Hafız Çelebi’nin kalbi durayazdı. ” (s.85/sat.5)

“Defol karşımdan ve bana ya ölüsünü ya dirisini getirmeden gözüme görünme!.. ” (s.112/sat.13)

“Taşlıktan derviş hücrelerine yürürken birkaç haftadır ilk kez içinde korku taşımadan derin bir nefes aldı. ” (s.170/sat.28)

“Kara Şahin dışarı çıkmadan onun bu halini görmüştü. ” (s.328/sat.31)

2.5.1. 4. “-İp’ Eki İle Oluşan Zarf-Fiil Grubu

“Külhancı Baba ocağa karşı dönüp duayı okuduğunda Fatiha’dan gayri sure bilmeyen gençlerin hepsi birden “Âmin” dediler. ” (s.4/sat.8)

“Saçlarından tutup alnını öptü. ” (s.8/sat.30)

“Bir ekmekçinin acıyıp verdiği yarım somonu tutuyordu elinde.(s.15/sat.29)

“Sonra hayta güruhundan iki ırz düşmanı laf atıp onu rahatsız etmeye başladılar.” (s.26/sat.24)

“Herkes ayrı ayrı ipekliler, kadifeler, tespihler, yağlıklardan hediyeler alıp gittim.” (s.27/sat.19)

“Ben de cesaret edip soramadım. ” (s.30/sat.8)

“Eğlenceye müsaade etmeyip halka hizmeti önemseyen tek hamam ise Haseki Sultan Hamamı idi. ” (s.51/sat.8)

“Birkaç kez de buluşup konuştuk. ” (s.137/sat.26)

“Emredin kirpiğimle yolunuzu süpürüp gözyaşımınla yıkayayım. ” (s.140/sat.8)

“Söze karışıp balıkçıya sordu. ” (s.193/sat.32)

“Orta odasına aldırıp kendim sorguya çektim. ” (s.223/sat.27)

“Bunlardan birini yıkatıp çarşıya gönderdim. ” (s.228/sat.20)

“Başındaki sarıgın da beyaz tülbentini sıyrıp yeşile dönüştürdü. ” (s.255/sat.30)

“**Yün bir aba ile örtüp** getirdiği torbasından bazı eczalar çıkardı. ” (s.318/sat.26)

“**İkisi de şaşırıp kalmıştı.** ” (s.360/sat.16)

2.5.1. 5. “-ken” Eki İle Oluşan Zarf-Fiil Grubu

“**Beyti tekrar edip dururken** ruhunda bir elektriklenme olduğunu hissetti.”
(s.21/sat.14)

“...üzerine çil çil altınlar serpilmiş uzuvlarını **dehşetle bir araya getirmeye çalışırken** bileğinden kesilmiş sol elinin sımsıkı yumulu olduğunu ve açtığı avucunda bu lale soğanını bulduğunu o vakit hatırladı. ” (s.31/sat.18)

“İslam dininin temizliğe verdiği önem, **yüzyıllar ilerlerken** şehrin her yanını hamamlarla donatmıştı. ” (s.50/sat.30)

“**Öğle ezanları okunurken** paşa hepsini mabeyn odasına aldırması bekletiyordu. ”
(s.51/sat.30)

“İş bu noktaya gelmişken yalan söylemenin bir menfaat sağlamayacağını fark etti. ”
(s.120/sat.21)

“Ne çare, soğanları saraya **teslim etmeye giderken** yolda başıma işler geldi. ”
(s.131/sat.5)

“**Meydanda dönerken** Nakşigül’ü bir kez olsun aklından çıkarmamıştı.”
(s.183/sat.22)

“**Bunu aralarında konuşurken** tesadüfen keşfetmişler. ” (s.270/sat.20)

“**Şerbetini içerken** hayretler içindeydi. ” (s.328/sat.17)

“**Biz lale bahçesinde ter dökerken** sen ciğer sattıyormuşsun anlaşılan Bicanım? ”
(s.360/sat.23)

2.5.1. 6. “-A...-A” Eki İle Oluşan Zarf-Fiil Grubu

“Taze bir kadın başı, **saç örgülerini ardından sürükleye sürükleye** halının üzerinde yuvarlantıyordu. ” (s.22/sat.26)

“Kara Şahin bütün gücünü toplayıp **son derece saygılı bir eda ile aksaya yürüye** emre itaat gösterdi. ” (s.25/sat.30)

“Sabah odasını temizleyen hizmetkâr, akşam getirdiği sepetin içindeki yemişlerin nereye gittiğini, **tıka basa dolu iken** nasıl olup da bir gecede boşalabildiğini çok merak etti ama asla anlayamadı. ” (s.50/sat.3)

“Şahin önde, Yeye arkada, ellerinde dilenci keşkülü “Şey'en lilleh(Allah rızası için bir şey!..)” **diye diye** Eyüp sırtlarına uzanan mezarlıkların sahile yakın sınırından biraz uzaktaki kulübemsi küçük evin geniş bahçesine girdiler. ” (s.81/sat.8)

“...Damat İbrahim Paşa'nın İstanbul'a yaptıklarını **anlata anlata** bitiremiyorlardı.” (s.94/sat.6)

“Kara Şahin önde, Topaç Yeye ardında Çardak Kahvesi'nden çıkıp önlerinde yürüyen adamların peşi sıra bahçe duvarlarına, ağaç arkalarına **saklana saklana** ilerlediler. ” (s.100/sat.1)

“Süleymaniye yokuşunu Tahtakale civarındaki kazancıların, kaşıkcıların, saraç ve çarık ustalarının vitrinlerine **baka baka** çıkıyordu. ” (s.202/sat.24)

“Orada Şahin Can'ı tanıyanlarla **konuşa konuşa** onun hayatını geriye doğru araştırıyordu. ” (s.305/sat.28)

“ (...) üstlerine beyaz tülbentler örten lale ırgatlarına selam **vere vere** bostan aralarından Elçi Hanı'na doğru at sürüyordu. ” (s.312/sat.5)

“Yine de Şahin hiç kendisinden yana bakmadan, adamlarla **konuşa konuşa** geçip gidiyordu. ” (s.389/sat.23)

2.5.1. 7. “-DIĞINDA” Eki İle Oluşan Zarf-Fiil Grubu

“Kardeşine **iğne batırıldığında** acısını kendi vücudunda duyacaksın. ” (s.3/sat.4)

“Şahin **uyandığında** hala dudağında uyku öncesinin ihtişamlı tebessümü ve gözlerinde mahmur bir aşk baygınlığı vardı. ” (s.8/sat.18)

“**Kameriyeden bakıldığında** bütün bir Bizans tarihinin anılarını sakladığı düşünülen geniş alan İstanbul halkının bir tür eğlence ve toplanma meydanı gibiydi ve ...” (s.17/sat.13)

“**Sandal Kasımpaşa hizasına yaklaştığında** kendisini götürmekte olan muhafızlardan biri yanında taşıdığı torbadan küçük bir ağ parçası çıkardı.” (s.60/sat.22)

“**Dıştan bakıldığında Haliç’in** tuzlu suyunun uzantısı gibi görünen bu havuzda aslında bir damla bile deniz suyu bulunmuyor, Kâğıthane Deresi’nden ve Can Kuyusu’ndan gelen tatlı suların karışımı çalkalanıp duruyordu.” (s.82/sat.27)

“**İshak Efendi huzura girdiğinde** ayakta zor duruyordu.” (s.139/sat.1)

“**Onu kabullendiğinde** ilk öğüdü “Evladım! Kötü ahlakla şeref olmaz,” olmuştu.” (s.197/sat.2)

“**Hafız Çelebi’ye yeniden kulak verdiğinde**, içinden “İstanbul ile aşk...Birbirine en ziyade yakışan iki kelime!” diye sayıklamakta olduğunu fark etti.” (s.212/sat.1)

2.5.1. 8. “-All” Ekinden Oluşan Zarf-Fiil Grubu

“Baksana o vezir **oldu olalı** bizim ocak tırsıdı, duman püskürmez; alev kuzmaz oldu; akrepleri her yerdeymiş, hemen her şeyden haberi oluyor. ” (s.91/sat.12)

“Yoldaşlar, Halep orda ise arşın buradadır, **sınayalım görelim.**” (s.91/sat.28)

“Tomruk Emine’ne yakalanma ve **ölüm tehlikesini atlatalı** iki hafta oluyordu.” (s.122/sat.9)

“Ömer hangisinin gerçek anne olduğunu anlamak için göstermelik bir hüküm verir, “Madem ikiniz de annesi olduğunuzu söylüyorsunuz, **o halde bebeği iki parçaya böldürelim** ve ikiniz de birer yarımınızı alıp gidiniz. ” (s.136/sat.26)

“Yapamayacaksınız sizi gönderip **yapabileni bulalım** efendi! ” (s.139/sat.8)

“Söylesin sırayla herkes, ortaya söz atılsın; **felekten kâm alalım** ve kaşlar çatılsın. ” (s.178/sat.20)

“**Annesi öleli** ne kadar olmuştu? ” (s.189/sat.12)

“**Kendini bildi bileli Üç Hilal Cemiyeti muhtesipleri arasında yaşıyor, istihbarat topluyor, onları değerlendiriyor, saklıyor, bilmesi gerekenlere söylüyor ve nihayet kendini de gizliyordu.**”(s.367/sat.4)

2.5.1. 9. “-cAsInA” Eki İle Oluşan Zarf-Fiil Grubu

“Birdenbire gözünün önünde pos bıyıklı, kara gözlü, âdem ejderhası bir yeniçeri belirmiş, **kendisiyle alay edercesine** kıs kıs gülüyordu. ” (s.21/sat.18)

“ (...)titrek eliyle uzattığı kâğıda bir tek cümle yazıp iade ederken **içindeki bütün öfkeyi kusarcasına** haykırdı. ” (s.107/sat.10)

“Yumruklarını bir **zafer kazanmışçasına** sıktı. ” (s.116/sat.7)

“Kara Şahin bu tür dolapları, külhan babasının kendisine verdiği bir kutuyu çok acele bedestende bir kuyumcuya götürüp de, **adamın kutuyu açtığı vakit sevincinden ne yapacağını şaşırılmışçasına** derhal kutunun içindekini değiştirip hiç geç kalmadan geri götürmesini tembihlediği gün keşfetmişti. ” (s.147/sat.7)

“Tellarlar balıkların isimlerini sayarak çağırıyor, toptan ve perakende müşteriler **ayrı ayrı kavga edercesine** pazarlıklar ediyor, seslerini alabildiğine yükseltiyorlardı.” (s.252/sat.9)

“Nefis bir mezeliktir beğim!” demişti çocuk giderken, **sanki zuladan içki de ister misin dercesine.** ” (s.254/sat.4)

“Sonra da sanki sekiz aylık bir hasret ile değil de **öte dünyadan geri dönmüşçesine** birbirlerine sarılıp ağlaştılar. ” (s.268/sat.13)

“Kara Şahin’in, kendisine bir çocuk gibi davranan bu kıza **haddini bildirmek istercesine** üst perdeden ahkâm kesmesini de, gurur sarhoşu olmuş biri karşısında kendini ezdirmeyen Hörükız’ın, onu zaten bildiği şeyleri anlatıyormuş gibi dinlemesini de bu kayıp gönül ile telif etti. ” (s.271/sat.20)

“Durmaksızın kahkaha atanlar, **gırtlaklarını parçalarçasına** bağırıyorlar, çevresindekilere saldıranlar...” (s.399/sat.23)

2.5.1. 10. “-r... -mAz” Eki İle Oluşan Zarf-Fiil Grubu

*Bu arada İshak Efendi bayılıyor, uykuya daltıyor, kendinden geçiyor ama **ayılır ayılmaz** onlar tekrar işkenceye başlıyorlardı.” (s.104/sat.30)*

***Beni görür görmez** başladı siteme. ” (s.138/sat.2)*

***Yeye yatar yatmaz** uykuya varmıştı ama Şahin’in zihninde ertesi gün için bin bir düşünce dolaşıyordu. ” (s.158/sat.27)*

***Dediğine göre açar açmaz** tasvirini çıkarmak için sabırsızlanıyormuş. ” (s.243/sat.23)*

***Kapıdan çıkar çıkmaz** Yeye’yi iki omuzundan tutup karşısına alarak yüzüne baktı.” (s.268/sat.12)*

*Onun ardında sanki gizleniyormuş gibi başı önüne eğik bekleyen Kaptan-ı derya Abdi Paşa, **eğer dün ihtilali haber alır almaz** gemilerinden biriyle Haliç’e varsa ve Tersane’deki neferlerini meydana sevk etseydi bu isyan yine dağılıverirdi. ” (s.373/sat.18)*

*Nihayet İspirizade ile Nemçe Hasan Ağa **huzura girer girmez** etek öpüp yere kapaklandılar. ” (s.377/sat.10)*

***Hörükz konak bahçesine girer girmez** Tomruk Emni’nin koluna sarılıp yalvarmıştı. ” (s.406/sat.23)*

***İp çekilir çekilmez** tavandan inen bir kolun ucunda ayvalara sarılmış paçavradan yumruk, suratına inmişti. ” (s.450/sat.10)*

2.5.1. 11. “-IncA” Eki İle Oluşan Zarf-Fiil Grubu

*“**Eve gelince** üç hanımına eşit paylaştırmak istedim. ” (s.10/sat.3)*

*“**O ay yüzüğü görünce** ekmeği elinden düşürüverdi. ” (s.15/sat.30)*

*“**Vakit bir hayli ilerleyince** de kalemdanını derleyip yerinden doğruldu. ” (s.22/sat.14)*

*“ ‘Susuuun!’ komutuyla **yeniden sessizlik sağlanınca** yeniden sordu. ” (s.26/sat.13)*

“Birkaç yıl evvel **valide hanım rahmete kavuşunca** konakta yalnızlıktan sıkılmaya başladım. ” (s.28/sat.28)

“Yok, öyle yapmayacağım ama **onlar akıldan sıyrılınca** Allah’ın da onlardan sorumluluğu kaldırdığını söylememe izin verin. ” (s.36/sat.23)

“**Güneşe bakınca** ağlayan birinde irade söz konusu mudur? ” (s.37/sat.26)

“Hekim efendi **ameliyat için hazırlıklarını tamamlayınca** Şahin’e temiz örtünün üstüne sırtüstü uzanmasını söyledi. ” (s.63/sat.13)

“Tabiatta **herhangi bir şey haddini aşınca** zıddına dönüşür. ” (s.237/sat.25)

“**Hörükz elini tutunca** neden çekmemişti sanki!.. ” (s.349/sat.20)

“**Bağrı yanınca** feryat edene şaşılmaz elbette. ” (s.377/sat.24)

Gürer Gülsevin’in “aslen zarf-fiil olarak doğmamış bazı ekler ile eklerin ve/veya edatların düzenli ve kurallı bir biçimde birleşip fiillere ulanarak geçici zarf oluşturduğu yapılara quasi gerundium (birleşik zarf-fiil) denir.”¹⁷⁸ şeklinde yaptığı tanıma uygun olan bazı “birleşik zarf-fiil” örneklerinin inceleme metnimizde sıkça kullanıldığını tespit ettik. İnceleme metnimizde bu ekin, “-IncA” ekine anlamsal olarak yakın olduğunu görmekteyiz.

“**Hele namazımızı kılasiya kadar** bir kez daha düşünsen...” (s.78/sat.6)

“**Bu usulü bulasiya kadar** tam otuz yıl denemeler yapmış ve nihayet istediği renkte lale elde etmeyi başarmıştı. ” (s.83/sat.29)

“Adamları **oraya giresiye kadar** takip etmişlerdi. ”(s.101/sat.11)

“Kendisini buraya getirenler istedikleri şeyi hemen vermesi durumunda acı çekmeyeceğini, **aksi takdirde alasiya kadar** buradan ayrılmayacaklarını söylemiş ve tabii ki uzunca bir süre red cevabı almışlardı. ” (s.104/sat.21)

“İşte bu yüzden, daha buraya getirildiği ilk gün kendince bir karar almış, **divan toplantısı olasiya kadar** geçecek süreyi konuşmadan geçirmeye azmetmişti.(s105/sat.13)

¹⁷⁸ Gürer Gülsevin, Türkiye Türkçesinde Birleşik Zarf-Fiiller, Sosyal Bilimler Dergisi, s.127

“Bana gelesiyeye kadar kimler okudu bu pusulayı. ” (s.108/sat.9)

“Oysa yalnızca şu mezarlar üzerine bile ne çok şey konuşurlar, bu arada oyalanır, şehre giresiyeye kadar yaralı vakit geçirirlerdi. ” (s.126/sat.11)

“Ve onlar, ta Sadabat bahçelerindeki mütevazı evlerine dönesiyeye kadar, her baharda, elindeki soğan gibi bir özel çiçeği yetiştirmek için çırpınır durur bu ihtiyar. ” (s.134/sat.8)

“Padişah bu soruyu sorasıya kadar İshak Efendi'nin aklına Şehzade Ahmet'i dıştan bir bilmek isteyenine olacağı hiç aklına gelmemişti. ” (s.140/sat.31)

“Horozumuz ötesiyeye kadar hizmette kusur etmeyeceksiniz. ” (s.152/sat.32)

“Katre-i Matem baharda topraktan çıkasıya kadar kendisi de burada gözlerden nihan olacak, korkusuz ve huzurlu bir kış geçirecekti. ” (s.170/sat.30)

“Güneş doğasıya kadar uzun uzun dua etti. ” (s.202/sat.9)

“Yokuşu inip köprüye ulaşasıya kadar yangın Galata surlarına dayanmış, alevler heybetini artırmış, Haliç'in mavi sularında kızıl yakamozlarla çırpınıyordu. ” (s.205/sat.8)

“Bu üç lalenin gelecek yıllarda İstanbul bahçelerinde kademeli olarak çoğalacağı ve nihayet soğanı on akçeye düşesiyeye kadar üretileceği aşikârdı. ” (s.299/sat.2)

“Abdullah ölesiyeye kadar da bunu ne ona, ne başka birine söyledi.(s.370/sat.17)

“Buraya gelesiyeye kadar, yol boyunca yatıştırıcı olmaktan ziyade yangına körükle gitmeyi yeğlemişti. ” (s.384/sat.26)

“Beyni zonklayasıya kadar çırpındı. ” (s.391/sat.24)

“Giysisi parçalanasıya kadar çırpındı. ” (s.453/sat.30)

2.6. İKİLEMELER

Vecihe Hatiboğlu ikilemeleri şu şekilde tanımlamaktadır: “İkileme, anlatım gücünü arttırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla, aynı

sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılmasıdır.”¹⁷⁹

Hatiboğlu, ikilemelerin kurulmasında önem taşıyan hususları sıralarken; ses benzerliğinin büyük önem taşıdığını (düğün dernek, kol kanat, sağ salim vb.), ikilemeler arasındaki kalıplaşmadan dolayı bazı ikilemelerde sözcüklerden birinin ya da her ikisinin tek başına kullanılamayacağını (eğri büğrü, çoluk çocuk, yamru yumru vb.), ikilemeyi oluşturan sözcükler arasındaki sıra kalıplaşmasının önemli olduğunu ve bu yüzden bu sıralamada bir değişiklik olduğu zaman ikilemenin ortadan kalktığını (karı koca, kör kütük, eninde sonunda vb.) belirtir.¹⁸⁰

Çalışmamızda ikileme türlerini “unsurları aynı anlamlı kelimelerin tekrarından oluşan ikilemeler, unsurları yakın anlamlı kelimelerin tekrarından oluşan ikilemeler, unsurları zıt anlamlı kelimelerin tekrarından oluşan ikilemeler” olarak başlıklara ayırdık. Ayrıca yapısı yönünden de incelediğimiz ikilemelere ait örneklerimizi her bir alt başlıkta gösterdik.

2.6.1. İkileme Türleri

2.6.1. 1. Unsurları Aynı Anlamlı Kelimelerin Tekrarından Oluşan İkilemeler

İnceleme metnimizde “uzun uzun, ayrı ayrı, birer birer, sıra sıra, yavaş yavaş, zaman zaman, hemen hemen, öbek öbek, tek tek, sık sık, renk renk” gibi ikilemelerin yazar tarafından sıklıkla kullanıldığını tespit ettik.

“*kavırım kavırım*”(s.7/sat.11)

“*zincir zincir*”(s.7/sat.13)

“*santim santim*”(s.8/sat.5)

“*tekrar tekrar*”(s.13/sat.18)

“*yer yer*”(s.17/sat.3)

“*birer birer*”(s.22/sat.21)

¹⁷⁹ Vecihe Hatiboğlu, Türk Dili İkileme, Türk Dil Kurumu Yay.(Genişletilmiş İkinci Bakı), Ankara 1981, s.9.

¹⁸⁰ Hatiboğlu, Türk Dili İkileme, s.13-16

“uzun uzun”(s.22/sat.8)
“kara kara”(s.29/sat.12)
“sıra sıra”(s.51/sat.29)
“diri diri”(s.58/sat.18)
“yavaş yavaş”(s.68/sat.14)
“zaman zaman”(s.69/sat.21)
“şaşkın şaşkın”(s.77/sat.28)
“öbek öbek”(s.80/sat.11)
“civıl civıl”(s.80/sat.14)
“semt semt”(s.94/sat.11)
“aheste aheste”(s.95/sat.16)
“parça parça”(s.96/sat.28)
“boy boy”(s.104/sat.4)
“sabah sabah”(s.116/sat.19)
“çifter çifter”(s.130/sat.5)
“sık sık”(s.133/sat.14)
“gizli gizli”(s.133/sat.14)
“dizi dizi”(s.168/sat.15)
“teker teker”(s.192/sat.12)
“kafile kafile”(s.197/sat.28)
“avaz avaz”(s.203/sat.31)
“alev alev”(s.204/sat.21)
“kademe kademe”(s.204/sat.29)
“üstüne üstüne”(s.205/sat.7)
“renk renk”(s.209/sat.5)
“neşeli neşeli”(s.210/sat.12)
“lime lime”(s.222/sat.7)

“milim milim”(s.225/sat.16)

“ağır ağır”(s.253/sat.14)

“hızlı hızlı”(s.257/sat.28)

“demet demet”(s.262/sat.30)

“tomar tomar”(s.262/sat.30)

“dalga dalga”(s.299/sat.10)

“deste deste”(s.325/sat.5)

“çadır çadır”(s.332/sat.6)

“dalga dalga”(s.354/sat.6)

“yığın yığın”(s.354/sat.15)

“şaşkın şaşkın”(s.399/sat.23)

“ikişer ikişer”(s.420/sat.7)

“torba torba”(s.427/sat.5)

Bu örneklerin yanı sıra unsurları aynı anlamlı olan yansıma sözcüklerin tekrarından oluşan ikileme örnekleri de yer almaktadır.

“kıs kıs”(s.21/sat.20)

“tir tir”(s.51/sat.21)

“gürül gürül”(s.225/sat.24)

“tıkır tıkır”(s.317/sat.11)

“güm güm”(s.383/sat.13)

“çatır çatır”(s.424/sat.20)

“şırıl şırıl”(s.434/sat.31)

“pırıl pırıl”(s.437/sat.11)

“fıldır fıldır”(s.441/sat.9)

2.6.1. 2. Unsurları Yakın Anlamlı Kelimelerin Tekrarından Oluşan İkilemeler

“sarmaş dolaş”(s.8/sat.12)

‘‘ufak tefek’’(s.23/sat.12)

‘‘yaka paça’’(s.33/sat.13)

‘‘tıka basa’’(s.50/sat.4)

‘‘uçuk kaçık’’(s.60/sat.20)

‘‘sağ salim’’(s.69/sat.8)

‘‘fakir fukara’’(s.94/sat.1)

‘‘el kol’’(s.100/sat.12)

‘‘haşır neşir’’(s.186/sat.8)

‘‘sıkı fıkı’’(s.338/sat.12)

‘‘sessiz sedasız’’(s.343/sat.11)

‘‘saçma sapan’’(s.357/sat.2)

‘‘allak bullak’’(s.430/sat.1)

‘‘çoluk çocuk’’(s.459/sat.27)

2.6.1. 3. Unsurları Zıt Anımlı Kelimelerin Tekrarından Oluşan İkilemeler

İnceleme metnimizde bu ikileme türünden sınırlı sayıda örnek tespit edebildik.

‘‘ast-üst’’(s.117/sat.15)

‘‘Konar göçer’’ (s.322/sat.18)

‘‘küçük büyük’’(s.326/sat.26)

‘‘alım satım’’ (s.407/sat.20)

‘‘gece gündüz’’ (s.440/sat.8)

‘‘genç yaşlı’’ (s.459/sat.27)

2.6.2. Yapı ve Kuruluş Bakımından İkilemeler

İnceleme metnimizden tespit etmiş olduğumuzu ikilemeleri V.Hatiboğlu'nun¹⁸¹ sınıflandırmasından hareketle ‘‘isim kök veya gövdelerinden kurulan ikilemeler ile fiil kök veya gövdelerinden kurulan ikilemeler’’ olmak üzere iki alt başlıkta inceledik.

¹⁸¹ Hatiboğlu, Türk Dilinde İkileme, s.35

2.6.2.1. İsim Kök veya Gövdelerinden Kurulan İkilemeler

a) Yalın Durumdaki İkilemeler

“yer yer” (s.17/sat.3)

“ufak tefek” (s.23/sat.12)

“çizik çizik” (s.41/sat.11)

“acı acı” (s.46/sat.15)

“bazı bazı” (s.80/sat.12)

“sabah sabah” (s.116/sat.19)

“ast üst” (s.117/sat.15)

“hızlı hızlı” (s.257/sat.28)

“tomar tomar” (s.262/sat.30)

“tatlı tatlı” (s.434/sat.5)

“genç yaşlı” (s.459/sat.27)

b) Yönelme Hâl Eki Alarak Oluşan İkilemeler

“Bu tür ikilemelerde ya birinci sözcük ya da ikinci sözcük yönelme durumuna girer.”¹⁸² İnceleme metnimizde çoğunlukla ikinci sözcüğün yönelme durumunda olduğunu tespit ettik.

“Cana can” (s.26/sat.12)

“kana kan” (s.26/sat.12)

“göz göze” (s.158/sat.6)

“sırt sırta” (s.158/sat.27)

“baş başa” (s.183/sat.19)

“üst üste” (s.221/sat.26)

“dip dibe” (s.257/sat.7)

“yan yana” (s.276/sat.9)

---

¹⁸² Hatiboğlu, age, s.37

‘‘yüz yüze’’ (s.314/sat.25)

‘‘iç içe’’ (s.338/sat.20)

‘‘taban tabana’’(s.386/sat.1)

‘‘kim kime’’ (s.393/sat.4)

‘‘el ele’’(s.433/sat.4)

‘‘arka arkaya’’ (s.443/sat.31)

c) Ayrılma Hâl Eki Alarak Oluşan İkilemeler

İkilemeyi oluşturan sözcüklerden biri ya da her ikisi ayrılma hal eki olarak oluşabilir. Ancak Hatiboğlu, ikilemeyi oluşturan ilk unsurun ayrılma hâl eki, ikinci unsurun ise yönelme hâl eki olarak da oluşabileceğini belirtir.¹⁸³

İnceleme metnimizde bu ikileme grubuna ait örneklerde ilk unsurun ayrılma hâl eki, ikinci unsurun ise yönelme hâl eki olarak oluştuğunu tespit ettik.

‘‘baştan başa’’ (s.177/sat.2)

‘‘dilden dile’’ (s.177/sat.9)

‘‘kapıdan kapıya’’ (s.319/sat.27)

‘‘inceden inceye’’ (s.321/sat.2)

‘‘uzaktan uzağa’’ (s.360/sat.1)

‘‘evden eve’’ (s.372/sat.11)

‘‘çatıdan çatıya’’ (s.372/sat.11)

d) Bulunma Hâl Eki Alarak Oluşan İkilemeler

İnceleme metnimizde, bulunma hâl eki olarak oluşan ikilemeler sınırlı sayıda kullanılmıştır.

‘‘arada sırada’’ (s.20/sat.24)

‘‘elde avuçta’’(s.29/sat.2)

‘‘kışta kıyamette’’ (s.357/sat.7)

---

¹⁸³ Hatiboğlu, age, s.38

e) İyelik Eki Alarak Oluşan İkilemeler

İnceleme metnimizde, iyelik eki alarak oluşan ikilemeler sınırlı sayıda kullanılmıştır.

“*eli kolu*” (s.224/sat.8)

“*kendi kendisine*” (s.411/sat.9)

“*kelimesi kelimesine*” (s.426/sat.10)

2.6.2.2.Fiil Kök veya Gövdelerinden Kurulan İkilemeler

Fiilimsilerden Kurulu İkilemeler

İnceleme metnimizde fiilimsi eklerini alarak ikileme oluşturan örneklerimize yer verdik. Sıfat-fiil ve isim-fiil eklerini alan ikilemelerin daha az kullanıldığını zarf-fiil eki alarak kurulan ikilemelerin ise sık kullanıldığını tespit ettik.

“*sürükleye sürükleye*” (s.22/sat.27)

“*tıka basa*” (s.50/sat.4)

“*diye diye*” (s.81/sat.11)

“*saklana saklana*” (s.100/sat.3)

“*baka baka*” (s.202/sat.25)

“*ballandıra ballandıra*” (s.216/sat.16)

“*bağıra bağıra*” (s.232/sat.2)

“*ede ede*” (s.300/sat.10)

“*konuşa konuşa*” (s.305/sat.28)

“*doya doya*” (s.320/sat.11)

“*dola dola*” (s.320/sat.10)

“*bura bura*” (s.335/sat.5)

“*taşıya taşıya*” (s.431/sat.12)

“*ağlaya ağlaya*” (s.452/sat.22)

“*güle güle*” (s.452/sat.29)

“*sakına sakına*” (s.455/sat.31)

“gidip gidip”(s.187/sat.7)

“sarılıp sarılıp” (s.456/sat.20)

“**gelip giden dolmuş kayıkları**”(s.54/sat.1)

“**saçma sapan kaftiyeler**” (s.357/sat.2)

“**gelip giden ayak sesleri**” (s.222/sat.22)

“**gidip gelen bir dünyada**”(s.187/sat.3)

“yeme içme” (s.51/sat.5)

“**bağırış çağırış**” (s.231/sat.4)

“**derme çatma**” (s.352/sat.2)

2.7. EDAT GRUBU

Bir isim unsurunun bir çekim edatıyla oluşturduğu kelime grubunu edat grubu olarak tanımlayan Karahan, bu grupla oluşan birleşmede isim unsurunun başta, çekim edatının ise sonda olduğunu(insan gibi, çalışmasına rağmen vb.), isim unsurunun ve edatın türüne göre ekli ya da eksiz birleşme oluşturduğunu(yaşamak için, **senin** gibi vb.), birleşmeyi oluşturan unsurlardan isim unsurunun kelime grubu veya bir cümle olabileceğini, edat grubunun da sıfat, zarf ve isim görevinde kullanılabileceğini dile getirir.¹⁸⁴

2.7.1. Yapı Bakımından Edat Grupları

İnceleme metnimizde “ile, için, kadar, gibi, sonra, önce, doğru, göre, beri, üzere, rağmen, dek, değil, dair, evvel, başka, karşı, dolayı, biçimde” edatları ile kurulu on dokuz edat grubu tespit edebildik.

2.7.1. 1. “İle” ile Kurulan Edat Grubu

Bu edat grubu kendinden önceki kelimeyle bitişik yazılabildiği gibi ayrı olarak da bulunabilir. İnceleme metnimizde her iki kullanıma ait örnekler tespit edebilmek mümkündür.

---

¹⁸⁴ Karahan, age., s.62-65

“Kara Şahin, bütün gücünü toplayıp **son derece saygılı bir eda ile** aksaya yürüye emre itaat gösterdi.” (s.25/sat.30)

“Çok geçmedi, iri gövdesi, gülümseyen güzel yüzü ve **çocuk sevinciyle** içeriye Ahmet Han girdi.” (s.97/sat.29)

“**Aslında her şehir kabristanlarıyla** birlikte iki şehir sayılırdı.” (s.126/sat.32)

“Halife Ömer’e **iki kadın bir bebek ile** gelir ve her ikisi de bebeğin annesi olduğunu iddia ederler.” (s.136/sat.25)

“Peki **acziyet ile** devlet yaşar mı?” (s.139/sat.8)

“Burası **Kara Şahin ile** yolların ayrılma noktasıydı.” (s.161/sat.14)

“Lakin **lale mevsimiyle** birlikte Nakşigül’ün hasreti de kapımı çaldı birden.” (s.242/sat.10)

“Kenarları kırışmamış, kalem kaşlarının altında, **gençlik ateşi ile** parlayan bir çift göz.” (s.265/sat.27)

“Hemen hepsinin içinde **çiçekçilik ve özellikle lale yetiştiriciliğiyle** alakalı bilgiler ile resimler vardı.” (s.294/sat.29)

“**Siyah çarşafı ve yüzünü peçe ile** örtmüş biri atın bedenine sarılmış, kaçıyor.” (s.314/sat.17)

“**Bir dostumla** ilgilenmem gerekiyor da!” (s.388/sat.31)

2.7.1. 2. “İçin” ile Kurulan Edat Grubu

İnceleme metnimizde bu edat türünün daha çok isim-fiil ve sıfat-fiil eklerinden sonra gelerek bir edat grubu oluşturduğunu görmek mümkündür.

“**Bir gerdek gecesi için** alışılmış olmayan her şey bu iki üftade aşkın odasında söyleşildi, konuşuldu, fısıldaşıldı...” (s.8/sat.10)

“...Şehnaz’ın dilinin tutulmasına **sebepe olduğu için** odunlukta iki ay işkence görmüş, buna dayanmamakla birlikte ...” (s.12/sat.6)

“İki ay evvel **kimsesiz olarak ölen yeniçerilerin aylıklarının hazineye kalması için** bir sayım yaptırmış, yedi milyon kuruşluk bir tasarruf sağlamıştı.” (s.20/sat.14)

“Bereket versin bunlardan biri **ufak tefek olduğu için** tomruğun bir ucunda, diğeri de **hayli bir iri yapılı olduğu için** diğere ucunda kilitli idiler.” (s.23/sat.12)

“Bol kazanç elde edemeseler bile **daha eğlenceli olduğu ve amaçlarına uygun düştüğü için** ikisinden biri mutlaka **Sultan Kanuni Muhteşem Süleyman’ın genç yaşta ölen şehzadesi Mehmet için** yaptırdığı cami avlusuna gidiyor, diğeri Sultan Ahmet civarında Binbirdirek’i kolaçan ediyordu. ” (s.113/sat.3)

“Öte yandan Yeye, **dünyadaki biricik dostunu istemeyerek de olsa gücendirdiği için** üzülmüştü. ” (s.126/sat.7)

“Nasıl olsa arkadaşlarından biri şimdi **esrar tükürmek için** dışarı çıkardı. ” (s.148/sat.5)

“**Nakşigül’ün katillerine ulaşmak için** orada bir ipucu yakalayabilirdi. ” (s.202/sat.14)

“**Galiba birtakım özel görevler için** onu kullanıyordu. ” (s.289/sat.31)

“O güne kadar ağlayamadığı bütün gözyaşlarını o gün ağladı, **vaktiyle sahip olduğu anneciği için, küçük bebeğini doğururken ölen kadın için, Katre-i Matem ve kaybettiği daha pek çok şey için...**” (s.320/sat.11)

“**Ama bu seneki sonbahar yağmurları için** aynı şeyi düşünmek istememişti. ” (s.397/sat.6)

“Bu kadar insanın hepsini **altın için** mi öldürdünüz peki? ” (s.427/sat.17)

2.7.1. 3. “Kadar” ile Kurulan Edat Grubu

“**Ayak bileklerinden dizlerine kadar** tomruğa kilitli idi. ” (s.23/sat.4)

“**Diz kapağından âşık kemiğine kadar** bacağını kavrayan delikte ayakları şişmeye, baldırı mengeneyle sıkılıyor gibi ıstırapla zonklamaya başlamıştı. ” (s.24/sat.7)

“**Evine kadar** takip ettim. ” (s.27/sat.)

“Herhalde **bileğinden dirseğine kadar** uzanan hançer dövmesi yüzünden bu adı takmışlardı. ” (s.156/sat.)

“**Katre-i Matem’in açtığı zamana kadar**, bütün bir kış boyunca, aslında yapılabilecek fazla bir şey yok gibiydi. ” (s.169/sat.18)

“(…) Ve elbette lale doğuludur, **Hıristiyanlık kadar, Musevilik kadar, İslamiyet kadar** doğuludur yani... Lale utangaçtır, **taze bir gelin kadar, iltifat görmüş bir nazenin kadar** utangaç yani... Lale altı yaprağıyla hercayidir, **batullar ve kuzeyliler**

kadar, alt veya üstler kadar... Lale sabr u sebatın, ölümden sonra dirilmenin adıdır yani, ekim mevsiminden ekilip nisan mevsiminde açacak kadar...’’ (s.187/sat.10)

‘‘Kendisine gizli bilgileri paylaşacak kadar güvenmişti ama öfkesinin de güveni şiddetince olacağını aklından çıkarmamalıydı. ’’ (s.250/sat.20)

‘‘Yarım saat kadar olduğu yerden ayrılmayıp bekledi. ’’ (s.323/sat.6)

‘‘Mahkûmları gemiye bindirmeleri yarım saat kadar sürmüş ve son mahkûm da gemiye çıkmıştı.’’(s.392/sat.1)

2.7.1. 4. ‘‘Gibi’’ ile Kurulan Edat Grubu

İnceleme metnimizde bu edat grubunun cümleye çoğunlukla benzetme ilgisini kattığını az da olsa bazı örneklerde kıyaslama ilgisiyle yer aldığını tespit ettik.

‘‘Sızlan, yalvar, dükkâna sinek gibi yapış, asla kopma. ’’ (s.4/sat.19)

‘‘Üstelik yüzü buz gibi soğuktu. ’’ (s.9/sat.1)

‘‘Yanağı kafur gibi bembeyaz, saçları misk gibi simsiyah. ’’ (s.15/sat.26)

‘‘Bu sohbet kulaklarına musiki gibi gelmişti. ’’ (s.89/sat.9)

‘‘Ağzının tadı değişmiş, zehir gibi mürekkep damağını buruşturmuştu. ’’ (s.111/sat.16)

‘‘Senin gibi, benim gibi kaç âşıkın gerçek tarihi bu taşlarda kayıtlıdır bilebilsek!.. ’’ (s.124/sat.23)

‘‘İç içe geçmiş, birbirine karışmış iki ırmak gibi hayatlar akıyordu bu iki şehirde. ’’ (s.127/sat.3)

‘‘Vezir hazretleri de tıpkı sultan gibi pek öfkeliydi. ’’ (s.143/sat.6)

‘‘Onu bir misafir gibi karşıladı. ’’ (s.180/sat.4)

‘‘Her misafir geldiğinde yaptığı gibi ikram için kilere gidip ceviz içi, elma ve armut kurusu getirdi. ’’ (s.209/sat.32)

‘‘Oyuncakçı, dükkânlarının hizasındaki büyük gürültünün içine, telaşlı bir rüyaya dalar gibi daldı. ’’ (s.231/sat.1)

‘‘Birden bir ses duyar gibi oldu. ’’ (s.265/sat.1)

‘‘Salondaki herkes bir törendeymiş gibi zarif giyimliydi. ’’ (s.273/sat.12)

“**Kendilerini hâlâ isyancı gibi** göstermek zorundaydılar. ” (s.394/sat.14)

“**Daha dün gibi** kelimesi kelimesine hatırımda.”(s.426/sat.10)

2.7.1. 5. “Sonra” ile Kurulan Edat Grubu

“Avusturya ile **büyük savaştan sonra** Osmanlı Devletinin komşu ülkelerle barış içinde yaşayacağını yedi düvele ilan etmiş, içerde de birtakım hamleler yapıp Osmanlılığı eski şanına ve şerefine ulaştıracak çalışmalar başlatmıştı.”(s.19 /sat.16)

“Kara Şahin **yeni bir ağlama nöbetinden sonra** güçlkle devam etti. ” (s.27/sat.29)

“**İki çeyrek sonra** geldiğimde her şeyi bilmek istiyorum.”(s.31/sat.9)

“Belki **bir dakika sonra** muhafızların onu atacakları derinliklerdeydi şimdi. ” (s.61/sat.12)

“**Derya düğününden sonra** peşine düşen olmamasını kayıktakilerin denizde boğulmalarına yordu. ” (s.65/sat.4)

“**Uzunca bir bekleyişten sonra** gayet sakin, hiçbir öfke hali göstermeden, bir arkadaşıyla sohbet edermiş gibi sordu. ” (s.120/sat.1)

“Kara Şahin, **Bayezit Hamamı’ndaki âlemden sonra** Yeye’nin bir gün kötü yollara düşürüleceğinden ve şehrin evbaş u kallaş herzele güruhuna takılıp kalacağından korkmaya başlamış, onu bu çıkmaz yola girmeden kurtarmayı aklına koymuştu. ” (s.161/sat.1)

“**Yeye’yi Hafız Çelebi’ye teslim ettiği günden sonra** kendisi için de bir sığınak aramak zorunda olduğunu biliyordu. ” (s.169/sat.17)

“**Ve Hafız Çelebi’nin bahçesinde Katre-i Matem’in başında söyleştikleri günden sonra** neler olmuştu neler...” (s.292/sat.2)

“**Hafız Çelebi encümenden sonra** çok kötü zamanlar geçiriyordu. ” (s.316/sat.4)

2.7.1. 6. “Önce” ile Kurulan Edat Grubu

“Öğrendiğime göre maktulü **üç hafta önce** görmüştün. ” (s.26/sat.22)

“Paşa hazretleri **on yıl kadar önce** Pasarofça sulh yılında Kandiye’de ölmeden evvel o zamanlar müderrislik yapmakta olan babam...” (s.44/sat.12)

“**Üç hafta önce** kestim, bal torbasında sakladığım başını da yıkayıp **dört gün önce** sana getirdim. ” (s.120/sat.24)

“**Açmadan önce** bahçedeki binlerce laleden biri iken şimdi her şey değişmişti. ”
(s.282/sat.30)

“**Bayılmadan önce** ağzından şu cümleler döküldü. ” (s.447/sat.18)

2.7.1. 7. “Doğru” İle Kurulan Edat Grubu

“**Kaşlarının uçları şakaklarına doğru** yukarıya kaldırmış, ortası da neredeyse birleştirilmişti. ” (s.63/sat.29)

“**İleriye doğru** koşmaya, bahçelerin duvarlarını, çitlerin kapılarını elleriyle yoklamaya başladı. ” (s.75/sat.12)

“ ...meclisin zevk u safa ışıltılarını Sadabat’ın yakamozlar kıran suları alıp **İstanbul’a doğru** aheste aheste götürüyordu. ” (s.95/sat.15)

“**Birinin akışı diğerine doğru**, onu besleyip durmaktaydı. ” (s.127/sat.5)

“**Doğuda Bakü’ye doğru** ilerleyen Rus Çarı Deli Petro vardı. ” (s.141/sat.20)

“**Gece yarısına doğru** kapım şiddetle yumruklanmaya başladı. ” (s.166/sat.7)

“O günden sonra Mesnevi’yi **baştan sona doğru** hızla ezberlemeye başladı. ”
(s.186/sat.5)

“Şahin Can delilere ve deliliklere dalmış duvarda otururken uzaktan **Tahtakale istikametine doğru** on beş-yirmi kişilik bir güruhun aktığını gördü. ” (s.203/sat.25)

“Tedirgin adımlarla **yanına doğru** yürümeye başladığı sırada sesini duydu. ”
(s.253/sat.19)

“**Derhal zindana doğru** gerisin geriye koşarken tehdit dolu bir ton ile bağırdı.”
(s.393/sat.15)

“**Adamın geleceği deliğe doğru** ilerleyip hazır bekledi. ” (s.456/sat.13)

2.7.1. 8. “Göre” ile Kurulan Edat Grubu

“**Söylendiğine göre** ayak bileklerini değil bütün vücudu içine alan bir cendere olarak tasarlanmıştı ve azılı haydutların mekânları olarak biliniyordu. ”
(s.24/sat.17)

“**Babamın notlarına göre** bir ikindi vakti, güneş Itır Banu’nun konağındaki Bursa çatmalarının güpürleri arasından...” (s.45/sat.12)

“**Külhandaki tecrübeli kardeşlerin söylediklerine göre** ne istenecek ise o anda istenmeliydi. ” (s.115/sat.3)

“**İktidar tutkusunun derecesine göre** onu saltanata hazırlayabilir veya mahrum bırakabilirdi. ” (s.145/sat.8)

“**Anlattığına göre şimşir yağını iksir olarak reçete yazan ilk âlim,** aynı zamanda bir laleci olan Ebussuud Efendi imiş. ” (s.197/sat.11)

“ **Gidişata göre hareket** edecekti. ” (s.275/sat.15)

“**Onların dediklerine göre** içerde olabilirmiş? ” (s.394/sat.9)

“**Ahmet Dede'nin söylediğine göre** şair Nedim Efendi'nin gıyabi cenaze namazına gitmemiş. ” (s.458/sat.10)

2.7.1. 9. “Berî” ile Kurulan Edat Grubu

Bu edat grubuyla ilgili inceleme metnimizde sınırlı sayıda örnekle karşılaştık.

“**Gerçi evvelden beri** sultanın şiir sohbetlerinde bulunur, helva gecelerinde, Çırağan eğlencelerinde, Sadabat ve Göksu mesirelerinde meclisine katılır, teklif ve tekellüfsüz söz söyler, şiir okur... ” (s.41/sat.18)

“**Bu civarda eskiden beri** çok güzel marul ve salatalık yetişir, Topkapısı'nın dışından Topkapı Sarayı'na, mevsimine göre daima taze sebze yetişirdi. ” (s.74/sat.29)

“**Şiiri eskiden beri** pek severdi. ” (s.176/sat.21)

“**Patrona Halil Ağa var başlarında hayli zamandan beri.** ” (s.354/sat.14)

“**Düнден beri** yavaş yavaş sönmeye yüz tutan yangının dumanları ile şehrin üzerindeki bulutların birleşmesiydi bu. ” (s.384/sat.19)

2.7.1. 10. “Üzere” İle Kurulan Edat Grubu

İnceleme metnimizde bu edat grubuna ait tespit edilen örneklerin çoğunda “üzere” edatının isim-fiil grubundan sonra gelerek cümleye katıldığını tespit ettik.

“**Maznunu bizzat kendisi sorguya çekmeyi istemiş, suçu zabta geçirmek üzere** de ases ve zaptiyelerinden ... ” (s.25/sat.11)

“Pek çok zengin, **vakıf eseri olmak üzere** hamam yaptırtıyor, birileri de bunları işletip devamlılığı sağlıyordu. ” (s.50/sat.31)

“Şahin, **Haliç’in derinliklerini boylamak üzere** olduğunu o vakit anladı. ” (s.60/sat.28)

“ Kara Şahin ile Topaç Yeye de bu akşam üzeri örme iskemlelerden ikisine oturmuş, **dinlenmenin yorgunluğunu gidermek üzere** sahlep içiyorlardı. ” (s.88/sat.2)

“Nitekim şimdi de **padişahın salonu teşrif etmek üzere** olduğunu ima ediyordu. ” (s.97/sat.28)

“Her ikisini de düşüncelerinden vezirin hanende ve köçek takımının kapıyı çalıp **içeriye girmek üzere** izin istemesi ayırdı.(s.145/sat.19)

“**Bıçaklı Pençe’yi razı etmek üzere** dört kişinin pes perdeden ısrarlı yalvarma sözleriydi bunlar. (s.156/sat.20)

“Gerçi mevlevihanede yabancılar hiç eksik olmaz, **sema ayinlerini seyretmek üzere** şeyh efendiden izin alıp içeriye girerlerdi. ” (s.200/sat.5)

“Bu tür çetrefil konulara özel ilgisi olduğu, **adaleti yerine getirmek üzere** çalıştığı herkesçe malum. ” (s.244/sat.4)

“Gün ikindiye yüz tuttuğu sırada da **ayrılmak üzere** izin istedi. ” (s.264/sat.13)

“**Hamallar tarafından gemilere yüklenmek üzere** filelere bağlanmış balyaların arkasında bir köşeye çekildiler. ” (s.460/sat.28)

2.7.1. 11. “Rağmen” ile Kurulan Edat Grubu

“Paşa, **tebaaya ve sultana rağmen** vezirliği hakkıyla yerine getiren zeki ve kabiliyetli bir devlet adamıydı. ” (s.19/sat.4)

“Bindallı Mahmut Çavuş **o koca heybetine rağmen** bir çocuk gibi küçülmüş, korkmaya başlamış, bacakları titrer olmuştu.”(s.121/sat.15)

“**Tombul bedenine, derin bilgisine ve zeki kavrayışına rağmen** çocuk kalan yanı. ” (s.163/sat.19)

“**Hekimin ısrarlarına rağmen** hiç konuşmadı ve ta sabaha kadar döşeğinde dönüp durdu. ” (s.201/sat.10)

“Çünkü **devletin yasağına rağmen** son günlerde kaplumbağa meraklıları çoğalmış, Galata’daki ecnebler, Cenevizli gemicilerden tatlı suda büyüyen kaplumbağa etinin uzun yaşamak için bir deva ve ...” (s.207/sat.10)

“Matbaa, **bazı cahil ve sığ sahaf esnafının muhalefetine rağmen** yüz ağartan işler yapmıştı ve bu güzel işlere devam etmek gerektiğine inanıyorlardı. ” (s.227/sat.11)

“İhtisap zabitleri **Tomruk Emini’ne rağmen**, Aslan Ağa’nın kollarından tutup kaldırdılar. ” (s.258/sat.11)

“Gün ışığı henüz Sadabat yamaçlarından çekilip gitmemiş, **buna rağmen** dolunay Sütlice sırtlarından tepsi kutrunda yüz göstermişti. ” (s.431/sat.1)

“**Olanlara rağmen** insan bu şehirde daima bahtiyar yaşayacak sebepler bulabilir yine de.” (s.461/sat.3)

2.7.1. 12. “Dek” ile Kurulan Edat Grubu

İnceleme metnimizde bu edat grubunun sınırlı sayıda kullanıldığını tespit ettik.

“Bu kefene sağlığında girenler **ölünceye dek** birbirlerini ayrı görmezler.” (s.3/sat.6)

“Mahmut Çavuş onun bu halini görünce **hücrelerine varasıya dek** dehşetle ürperdi.” (s.119/sat.12)

“Ve bu durumda sultanın **şimdiye dek** onun boynunu neden vurdurtmadığıydı? ” (s.307/sat.9)

2.7.1. 13. “Değil” ile Kurulan Edat Grubu

“**Konuşmaya değil**, görmeye muhtacım. ” (s.11/sat.4)

“Yani ki bu hal, onların **akılsız olduklarını değil**, akıllarının yönündeki sapmayı gösterir.” (s.37/sat.27)

“**Yalnızca taşı toprağı değil**, mekânları ve zamanları da kuşatan bir güzelliği bu.” (s.94/sat.9)

“Hatta Kara Şahin’in yanlışını bulup **Halife Ömer’in değil**, Adaletli Nuşirevan’ın başından geçtiğini de söylememişti. ” (s.136/sat.21)

“**Kim olduğunu değil** lütfen nerede olduğunu sormanızı isterim. ” (s.247/sat.29)

“Kadınlar ve hizmetçiler değil, ama erkekler isterlerse tükürebilirler. ”
(s.288/sat.4)

2.7.1. 14. “Dair” ile Kurulan Edat Grubu

İnceleme metnimizde bu edat grubuna ait çok sayıda örnek tespit ettik.

“Yeye! Şehnaz’a dair bize hiç doğru söylediğini hatırlıyor musun? ” (s.11/sat.29)

“Özellikle de Ruhavi çalarken Şehnaz’ı düşünüyor, kış akşamlarında annesiyle birlikte okudukları aşka dair eski bir kitapta anlatılan beyaz kafur yanaklı, siyah misk zülüflü, şeker dudaklı kıza tutulan dervişin hikayesi gözünün önünde adeta şekil buluyor, ete kemiğe bürünüyor, ses ve hareket oluyordu. ” (s.15/sat.4)

“Kendisi yaşça ondan küçüktü, ama aşk bahsini onun kadar basit görmüyor, sevgiliye dair olan her şeyin değerli olduğunu düşünüyordu. ” (s.78/sat.26)

“Ama zihninde buna dair bir ipucu bulamadı. ” (s.142/sat.3)

“Tomruk Emîni bunları düşünürken vezirin zihninden Şehzade Ahmet ile karşılıklı neler konuşulabileceğine dair varsayımlar geçiyordu. ” (s.145/sat.3)

“Maskeli koronun yeniçerilere mahsus Hacı Bektaş kazanını kaynatmaya dair cesur sözleri ortalığa saçılırken köşedeki üç kademe basamaklı kurna başında oturanlarından birisi tepsisiyle oradan geçmekte olan Şahin’e seslendi. ”
(s.155/sat.18)

“Yeye birden içine daldığı bu aşk ve küfür çatışmasına dair rüyadan kulaklarına fısıldanan bir cümle ile uyanıverdi. ” (s.236/sat.15)

“İnce ruhluydu, onun okuduğu şiirleri anlamış, aşk sözlerinden hoşlanmış hatta onun aşka dair tanımlarına yine aşk mısraları ile karşılık verip şaşırmıştı. ”
(s.239/sat.14)

“Hafız Çelebi’nin sesinden yine az evvelki konuya dair ima hissetmişti. ”
(s.243/sat.27)

“Burada bir şeyler döndüğüne dair içine kocaman bir şüphe düştü. ” (s.257/sat.)

“Gördüğü kişiye dair sorular, görünmeden kaçan kişiye dair sorular, Bican Efendi’ye dair sorular, Macar Hekim’in kendisini neden bu adama benzettiğine dair sorular... ” (s.315/sat.7)

2.7.1. 15. “Evvel” ile Kurulan Edat Grubu

“ ...bilmece ve bulmacaları, rakam ve kelime oyunlarını **herkesten evvel** çözüyor, sanki aklının azlığından değil de çokluğundan dolayı deli muamelesi görüyordu. ” (s.13/sat.24)

“**İki gün evvel** yaptığı hatayı yakın zamanda telafî etmesi gerekiyordu.” (s.21/sat.7)

“**Birkaç yıl evvel** valide hanım rahmete kavuşunca konakta yalnızlıktan sıkılmaya başladım. ” (s.28/sat.28)

“**Üç yıl evvel** babam aynı vasiyet ile emaneti bana tevdi ettiğinde ben İtir Banu ve artık delikanlı olan çocuğunun himayesini babamın hayır işlerinden biri zannettimdi.” (s.44/sat.25)

“Böyle kaçak satış yapan birisi, **daha iki sene evvel** satış yaptığı gediğin önünde yağlı urgana çekilmiş ve cesedi iki gün bulunduğu yerde sallandırılıp ibret için halka teşhir edilmişti. ” (s.114/sat.10)

“**Daha üç sene evvel** yapılan anlaşmaya muhalif olarak Şah Hüseyin’in oğlu Tahmasb’ı himayesine aldığı ilan ediyordu. ” (s.141/sat.21)

“**İki ay kadar evvel** kesilip denize atılmış. ” (s.192/sat.16)

“Efendi! Sana bundan **altı ay kadar evvel** bir vazife verdik de ne oldu? ” (s.193/sat.15)

“Şimdi ikisi de rakibinin kim olduğunu tespit edememekle birlikte, avını **diğerinden evvel** ele geçirmek gerektiğine inanıyor ve öyle çalışıyordu. ” (s.306/sat.23)

2.7.1. 16. “Başka” ile Kurulan Edat Grubu

“İçinde Nakşigül’ün olmadığı bir şehir –İstanbul bile olsa- **zindandan başka** neydi ki? ” (s.56/sat.14)

“**Bundan başka** hiçbir nesneye sahip değilim. ” (s.129/sat.)

“Yere eğilmiş başlar **Sultanın kapı ile pencere arasında gidip gelen ayak seslerinden başka** bir harekete cesaret bulamıyordu. ” (s.222/sat.21)

“Senin benim gibi sayısız sevgilin var, ama **benim senden başka** bir sevgilim yok!..” (s.285/sat.6)

“Bizim onlara medeniyet öğretmek isteğimiz **belki de onları kendimize benzetme arzusundan başka bir şey değildi.** ” (s.288/sat.29)

“Çünkü aradığı adamın peşinde **kendisinden başka** birinin daha olduğu fikri, zihnine dayanılmaz bir ağırlık veriyordu. ” (s.307/sat.29)

“Bir sefer daha gidip altın getirmesi için **dua etmekten başka çare yoktu.** ” (s.455/sat.2)

2.7.1. 17. “Karşı” ile Kurulan Edat Grubu

“Bimarhanedeki hastalara yardım ediyor, yakınlıklarını kazanıyor ama **hekimlere karşı** mecnun tavrını sürdürüyor, Şehnaz hakkında sorular başladığında onmaz hasta rolüne her gün biraz daha tecrübe kazanmış olarak devam ediyordu. ” (s.32/sat.2)

“Bunu, bir daha babama o mektubu hiç sormayışından ve o günden sonra **ailemize karşı** gösterdiği minnettar tutumundan çıkarıyorum. ” (s.46/sat.5)

“Neden sonra **onun kendisini tanıma ihtimaline karşı** bu fikrinden vazgeçti. ” (s.117/sat.30)

“**Kendisine karşı** bir komplo ihtimalini veya saltanatına ortak olacak bir şehzadenin ortalıklarda dolaşmasını kim isterdi? ” (s.142/sat.10)

“Hamam âleminde herkes sızıp kalınca Şahin ile Yeye de **sabaha karşı** küllerin üzerine yine sırt sırta uzandılar. ” (s.158/sat.26)

“**Kendisiyle yarışmak isteyen bir dervişe karşı** hangi tavrı takınırdı? ” (s.240/sat.23)

“**Padişah’a karşı** bir tehdit olarak mı saklıyordu? ” (s.307/sat.3)

“Sen her çevrede **ihtilale karşı** duracak asker görüyor musun? ” (s.347/sat.14)

“**Mücevherlere karşı** çok hassastı. ” (s.446/sat.23)

2.7.1. 18. “Dolayı” ile Kurulan Edat Grubu

İnceleme metnimizde bu edat grubuyla ilgili çok sayıda örnek tespit ettik.

“Yeye konuşmaya devam ederken gözünde büyümele kalmıyor, **onu hakkıyla tanımamış olmasından dolayı** da mahcupluk duyuyordu. ” (s.125/sat.10)

“İstanbul’da gittiği her yolda, her sokakta, her mekânda **aşağılanıp küfredilmekten dolayı** ruhu çizik çizikti çünkü. ” (s.134/sat.31)

“**Bundan dolayı** Avrupalılar Türkleri hep geldiği yere, bozkıra göndermek isterler yani. ” (s.187/sat.26)

“Başını bilmezlikle yere eğen Tomruk Emini **bu azarlamadan dolayı** öylesine sevindi ki zihninden geçirmekte olduğu şeytanca fikri neredeyse vezire söyleyivericekti. ” (s.193/sat.22)

“Bu durumda sevgilinin sözünü can kulağıyla dinlemek, **ileri sürdüğü her şeyden dolayı** hayret etmek, saçma sapan, hatta yalan şeyler bile konuşsa ona hak vermek, haksız olduğu zamanlarda bile onu doğrulamak, ne yaparsa, ne derse, peşini sürmek, hep aşkın halleridir. ” (s.237/sat.17)

“**Padişah’a sadakatinden dolayı** onu göz hapsinde mi bulunduruyordu? ” (s.307/sat.2)

“**Orta tabaka, vergiler ve şehirdeki asayiş yokluğundan dolayı** gücenik idiler.” (s.309/sat.6)

“Devletlûlar ise **sultan meclisindeki yâran arasına girememekten dolayı** haset ateşiyle yanıyorlardı. ” (s.310/sat.3)

“Bican Efendi’nin yokluğuna üzülüyor, **kendisini terk ediş biçiminden dolayı** da affedemiyordu. ” (s.317/sat.5)

“Bir tek Bican Efendi, **kendisini ısrarla lale hırsız sanmasından dolayı** Kara Şahin’e kırgın, önüne bakıyordu. ” (s.363/sat.3)

“**Yeye’yi çok sevmekten dolayı** sevindi, kendisiyle gurur duydu. ” (s.398/sat.21)

“**Şimdi akıtmakta olduğu pişmanlık yaşlarından dolayı** gözleri şişmiş durumdaydı. ” (s.411/sat.2)

2.7.1. 19. “Biçimde” ile Kurulan Edat Grubu

İnceleme metnimizde bu edat grubuna ait az sayıda örnek tespit ettik.

“Numan Paşa ise- **Köprülü ailesinin asaletine yaraşır biçimde**- eski hükümdarının hatırasına sadakat göstermek adına gizliden gizliye uğradığı... ”(s.44/sat.6)

“Selman Can’ın bütün bir kış sergen üzerinde **katlanmış biçimde** duran İranî derviş giyisileri şimdi onun omuzunda duruyor ve elinde de bir zembil tutuyordu.”(s.216/sat.21)

“Ayakta duramayacağını anladı, en yakın sedire **iğreti biçimde** oturup sordu.”(s.355/sat.13)

“Oysa bir nakkaş söz gelimi bir atı **kendi görmek istediği biçimde** iri gövdeler ve ince bacaklar ile çizebilir, bir laleyi isterse siyah veya çini mavisini yapabilir.”(s.365/sat.1)

2.8. BAĞLAÇ GRUBU

Eş görevli ya da farklı türden en az iki isim unsuru veya kelime grubunun bağlanmasıyla kurulan kelime grubudur.

Ergin, şeklen ve eşit olarak birbirine bağlanan unsurların her birinin kelime ya da kelime grubu olabileceğini ve ikiden fazla unsurlu bağlamalarda, bağlacın son iki unsur arasında yer aldığını belirtir.¹⁸⁵

2.8.1. Yapı Bakımından Bağlaç Grubu

İnceleme metnimizde yirmi dört farklı bağlaç grubu tespit ettik. Bu gruplardan “ve, ile, veya, yahut, ya... veya, da...da, hem... hem de, ne... ne, ne... ne de” ile kurulan bağlaç gruplarının çok fazla kullanıldığını tespit ettik.

2.8.1.1. “ve” Bağlacıyla Oluşan Bağlaç Grubu

“Bunun için üç gün boyunca her ikisine de **yırtık ve kirli donlar** giydirilip ellerine birer torba verilmiş ve külhancı baba tarafından ayrı ayrı tembih edilmişti.”(s.4/sat.13)

“**Edası ve tavrı** uygun bir şivekâr.” (s.7/sat. 14)

“ (...) **itibar ve mal kaygısıyla** kendi besleyip büyüüttüğü yamak parçasını gözden çıkarmıştı.”(s.12/sat.20)

“**Bütün bir gece ve gündüz** böyle geçmişti.”(s.57/sat.32)

“Hele de içindeki **zarif ve nazik insanlar, nazenin ve işveli güzeller!**..”(s.95/sat.1)

¹⁸⁵ Ergin, a.g.e., s.379-380

“Maske onlara eşit söz ve eşit davranış hakkı tanıyor, ayaktakımı ile devletlûyu birbirinden ayırmıyordu.”(s.153/sat.15)

“Baharın şevk ve şetaletle etrafa yayıldığı günlerden birindeydi. ” (s.186/sat.11)

“Gündüzden taze erik ve çağla badem de toplamıştı. ” (s.210/sat.1)

“Ceset parçalarını ve torbaları ancak bu kadar temizleyebildik. ” (s.222/sat.14)

“Topaç Yeye çarşığı ve oyuncakları uzun uzun seyretti. ” (s.233/sat.3)

“Tellallar balıkların isimlerini sayarak çağırıyor, toptan ve perakende müşteriler ayrı ayrı kavga edencesine pazarlıklar ediyor, seslerini alabildiğine yükseltiyorlardı.”(s.252/sat.9)

2.8.1.2. “ ile ” Bağlacıyla Oluşan Bağlaç Grubu

“Bir zamanlar Muhteşem Süleyman ile veziri İbrahim’in ta Viyana’dan, Belgrat’tan, Budapeşte’den toplayıp mandalarla taşıttıkları...” (s.17/sat.7)

“İçlerinden Venedikli ile Rum olanı biraz daha genç idiler ve dairelerinde paşanın zevkine uygun şarap saklamayı ihmal etmiyorlardı. ” (s.18/sat.13)

“İçinde otuz yuvarlak inci ile bir küçük not vardı. ” (s.29/sat.26)

“Düşünceleri ile gözünün önüne gelen görüntüler artık üst üste örtüşebiliyordu.” (s.55/sat.18)

“Kara Şahin ile Topaç Yeye oradan ayrılırken ruhlarının dinlendiğini hissetmiş, huzur duymuşlardı. ” (s.136/sat.14)

“Fatma Sultan ile nedimelerinin eğlendikleri harem bahçesinden şuh kahkahalar ile def sesleri geliyordu. ” (s.175/sat.4)

2.8.1.3. “ veya ” Bağlacıyla Oluşan Bağlaç Grubu

“Her makam icra olunurken fıskiyedeki suyun şiddeti azaltılıyor veya çoğaltılıyor, böylece kubbeden hücrelere yansıyan tedavi sesi bir kat daha etkin kılınıyordu. ” (s.14/sat.28)

“...hâlâ **gülümseyen veya hayret eden** yüzlerle kündekâri kafeslere, cumbalara, şahnişinlere bakıp duruyorlardı. ” (s.17/sat.11)

“Buraya bağlanıp da **itiraf etmeden can verenlerin veya işlemediği suçları itiraf edenlerin** hikâyeleri halk arasında efsane gibi dolaşıp duruyordu. ” (s.24/sat.20)

“Bu bir **şaşırtma veya iz kaybettirme** olmalıydı. ” (s.52/sat.12)

“**Zindanda veya konakta... Kürekte veya seyranda...** ” (s.56/sat.13)

“Çoğu sokaklardan geldiği, **bir anne veya baba eğitimi** almadığı, hatta **anne veya babaya** sahip olmadığı için burada rahat ediyorlar, **her hareket veya günahı** serbestçe işleyebiliyorlardı. ” (s.68/sat.10)

“Ertesi günden itibaren hemen her gün sarnıç civarına uğramaya, **dilenerek veya çalarak** buralarda oyalanmaya başladı. ” (s.101/sat.13)

“**Taşa veya altına** kazınmış bir mührün yüzüğü. ” (s.194/sat.13)

2.8.1.4. “ ya...yahut ” Bağlacıyla Oluşan Bağlaç Grubu

İnceleme metnimizde bu bağlaç grubundan üç örnek tespit edebildik.

“Bu zevk ü safa bezminde, bu şetaret ve neşe çağında bu derece kötü bir manzarayla karşılaşacağını tahmin etse **ya** sarayından çıkmaz, **yahut** Üç Hilal Cemiyeti'nin çorbacıbaşı ağasını burada, tam da neşelenmeye ve felekten gün çalmaya geldiği şu günde huzuruna kabul etmezdi. ” (s.221/sat.17)

“ (...) ona göre kapıyı **ya** haremden birileri açıyor, **yahut** misafir için selamlıkta hazırlık başlıyordu. ” (s.267/sat.13)

“Her üçüne de aynı anda aynı türde sorular soracaklar, arada sırada ellerindeki işkence aletleriyle **ya** tırnaklarını, **yahut** sinirlerini çekecekler, feryat ve çığlıklar yan hücrelerden duyuldukça duracak, bekleyecek, birbirlerinin seslerini tanımalarını sağlayacaklar,(...) ” (s.417/sat.15)

2.8.1.5. “ ya...ya ” Bağlacıyla Oluşan Bağlaç Grubu

“Defol karşımdan ve bana **ya** ölüsünü **ya** dirisini getirmeden gözüme görünme!.. ”

(s.112/sat.13)

“ (...)şeyhülislamın açıkça tenkit edilip küfürler savrulduğu bir yerde **ya** sultan akrebi **ya** vezir akrebi sayılacaklarını biliyordu. ” (s.257/sat.10)

“**Ya** Ahmet’in kellesini getir, **ya** ben senin kelleni götürürüm! ” (s.290/sat.8)

“Bütün görevlerin başında vezirinizin **ya** damadı, **ya** yeğeni oturmakta.”

(s.379/sat.4)

“Yoldaşım Osman Ağam!..**Ya** gel benimle, **ya** durma kaç buralardan!.. ”

(s.393/sat.25)

2.8.1.6. “ ya...veya ” Bağlacıyla Oluşan Bağlaç Grubu

“Yeye bütün bu konuşmaları dinledikçe zihninden iki ihtimal gelip geçiyordu: **Ya** bütün duydukları kendisini yumuşatmak, akılcıca konuşturmak için bir düzmece oyun idi **veya** hakikatten bu hekimbaşı bimarhanede artan şiddete son vermek üzere buraya gönderilmiş iyi biriydi. ” (s.35/sat.3)

“İstanbul’da böyle yerleri **ya** hırsız şebekeleri **veya** dilenci teşkilatları kullanırdı.”

(s.103/sat.13)

“**Ya** çok acele sığınacak bir kuytu çatı altı bulmaları **veya** gizlice bir konağın bahçesine girip sabahlamaları gerekiyordu. ” (s.149/sat.19)

“Diyelim sese âşık olan genç sonra o şarkıcıyı bir yerde görse, aşkı **ya** sönecek **veya** artacaktır. ” (s.190/sat.26)

“Eğer gelmezse bu caddede bir yere girdiğini düşünecekti ki bu **ya** oturduğu ev, **veya** çalıştığı mekân demek olurdu. ” (s.256/sat.2)

“Belki bu haliyle kendisini ona kabul ettirip hiç olmazsa yanına teklifsiz yaklaşabilir, böylece **ya** ağzından laf alır **veya** fırsatını bulursa gırtlığına hançeri dayayıp söyletebilirdi. ” (s.323/sat.19)

“Belli ki kendisini getirenler **ya** gerekli açıklamayı yapmamışlar **veya** sultan olacağına inanmamış, bunun canına kıymak üzere bir tuzak olduğunu düşünüyordu.” (s.414/sat.15)

“Aslında Haliç’in daha derin bölgeleri var, ama **ya** tersane **veya** kaptan-ı derya zabitlerine yakalanmamak için buraları kullanmazdık. ” (s.427/sat.14)

2.8.1.7. “ **kâh...kâh** ” Bağlacıyla Oluşan Bağlaç Grubu

“Delikanlı, sonbahar serinliğini savuran sıcak bir tebessümle bütün gece **kâh** gözlerindeki letafet buğusuna hayran; **kâh** yanaklarındaki nezahet etkisiyle gıryan, adımı tekrarlayıp durmuştu. ” (s.7/sat.23)

“Lakin bugün yollarını değiştirmiş, **kâh** seğirdip **kâh** hızlı adımlarla Gedikpaşa’dan ta Fatih Mehmet Han’ın İstanbul’a girdiği Topkapısı’na kadar gelmişlerdi. ” (s.73/sat.3)

“İçerideki rutubet gece ve gündüze göre **kâh** artıp **kâh** azalıyordu.(s.103/sat.10)

“Bütün gece ateşler içinde **kâh** uyudu **kâh** uyandı; uyudukça kâbuslar görerek, uyandıkça Nakşigül’ün hayaliyle teselli bularak seherde ayağa kalktı. ” (s.202/sat.4)

“Şiddetli yağmurların yağdığı gün, konağın çevresinde **kâh** saklanıp **kâh** gezinerek Şehnaz’ı aramış, belki yine çarşıya çıkar umuduyla(...)” (s.268/sat.29)

“Sesini ve beden dilini iyi kullanıyor, etkisi altına aldığı yığınları ellerinin hareketleriyle başak tarlaları misali **kâh** kabartıp **kâh** yatıştırıyordu. ” (s.337/sat.5)

“Kendince konuşuyor, işaretleşiyor, **kâh** gülüyor, **kâh** ağlıyordu. ” (s.401/sat.5)

2.8.1.8. “ **kâh...kâh...kâh** ” Bağlacıyla Oluşan Bağlaç Grubu

İnceleme metnimizde sınırlı sayıda örneğini tespit ettiğimiz bu bağlaç grubunun genel olarak uzun cümlelerde yer aldığını ve çoğunlukla filimsili yapıları birbirine bağladığını görmekteyiz.

“Tam bir gün, hiç durmadan, uyku uyutmadan ve dinlendirmeden **kâh** ayakta, **kâh** oturarak, **kâh** falakaya asarak ve **kâh** mengene ile sıkıştırıp kazıklarda gerdirerek dövmüşler, etini burmuşlar aç ve susuz bırakmışlar. ” (s.57/sat.18)

“Kapudan düğünün **kâh** denize düşen, **kâh** atılan, **kâh** atlayan ayyaş kalyoncularından biri gibi deniz üstüne çıkınca çakırkeyif leventlerin olduğu bir sandalı gözüne kestirip sanki oynarken denize atılmış bir kadirgalı gibi küreklerine aborda olmuştu. ” (s.64/sat.20)

“Hafız Çelebi damarına basılmış gibi **kâh** hayıflanarak, **kâh** gözleri dolarak, **kâh** bir nutuk irad eder gibi heyecanla anlatmaya devam etti. ” (s.133/sat.27)

“Kaç gündür kafasının içi arı kovanı gibi uğulduyor, hatırladığı her şeyi yeniden gözden geçirerek adeta yaşıyor, **kâh** üzülüyor, **kâh** aptallığına pişman oluyor, **kâh** kandırılmışlığına yanıp duruyordu. ” (s.324/sat.21)

2.8.1.9. “ hem...hem ” Bağlacıyla Oluşan Bağlaç Grubu

“Kara Şahin kendisini **hem** tanısın, **hem** tanımasın istiyordu. ” (s.76/sat.26)

“**Hem** annesinden dinlediği öykülerde, **hem** babasından kalan elyazması risalelerde sevgilinin adının biriyle paylaşılması bahsi anlatılmıyordu. ” (s.78/sat.28)

“Aldığım anda ateşinin **hem** elimi, **hem** içimi yaktığını söylemeliyim size. ” (s.279/sat.14)

“ (...)geceler gündüzler gibi olmuş, halk meydanda sahur vaktine kadar **hem** baharın, **hem** ramazanın tadını çıkarmıştı. ” (s.297/sat.10)

“Sonra da **hem** resimlere bakıp, **hem** sohbet etmişler,(...) ” (s.362/sat.18)

“**Hem** kendisinden ayırmış, **hem** hasretini çeker olmuş. ” (s.396/sat.8)

2.8.1.10. “ hem...hem de ” Bağlacıyla Oluşan Bağlaç Grubu

“Güzel ve temiz yüzlü biriydi ve meydancı ağayı odadan kovması Yeye'nin **hem** hoşuna gitmiş, **hem de** ürkütmüştü. ” (s.34/sat.6)

“Çünkü yeniçeri kışlasından çıkanları takip etmesi gerekirken sabah sabah dilenme telaşına düşüp **hem** başını belaya sokayazmış, **hem de** asıl görmesi gerekenleri gözden kaçırmıştı. ” (s.116/sat.18)

“**Hem** onun için yanar, **hem de** neden böyle söylersin?(s.137/sat.18)

“Bu isteğe kulak tıkayan ve şehirde bulunanlarla mücadele eden Türkler, önce şehre yerleştikten sonra yani, **hem** kurdukları üç kıtaya yayılan cihan devleti ile **hem de** oluşturdukları kültür ve medeniyet ile yani, (...)” (s.187/sat.27)

“Taşlık arazide laleler **hem** bodur **hem de** cılız olurlarmış. ” (s.196/sat.6)

“Hafız Çelebi'ye uğrayıp **hem** Topaç Yeye'yi, **hem de** sonbaharda toprağa gömdüğü Katre-i Matem'i görmekle işe başlayacaktı. ” (s.201/sat.15)

“ Yeye “kaçırılmış” kelimesini söylerken sanki Pit-Jan bu işi yapmış gibi gözlerini ona çevirmiş, ama **hem** Hafız Çelebi, **hem de** Bican Efendi buna kahkaha ile güliüp onun gönlünü almışlardı. ” (s.211/sat.5)

“Bican Efendi, Hafız Çelebi'nin anlattıklarını **hem** başıyla onaylıyor, **hem de** bu genç ve zeki çocuğu hayretle izliyordu. ” (s.212/sat.14)

“Yeniçeri neferleri ve sultanın solakları onun geçeceği yolun iki yanında biriken halkı **hem** nizama sokmak, **hem de** sessizliği sağlamak üzere sıra sıra beklemekteydiler. ” (s.217/sat.1)

“Fakat **hem** balıkçılar **hem de** dalgıçlar dipte ziyadesiyle et yiyen balık olduğunu söylüyorlardı. ” (s.223/sat.16)

“Daha sonra Yeye'yi sevmiş, onun **hem** zeki, **hem de** kabiliyetli olduğunu, lale yetiştirme konusunda da aynı başarıyı göstereceğine inandığını tekrarlayıp durmuştu. ” (s.233/sat.18)

“Veyis Ağa belki Yeye'nin izini sürer de burayı öğrenir korkusuyla **hem** Bican Efendi'ye tembih ettim, **hem de** evin çevresine iki bekçi koydum. ” (s.248/sat.31)

“**Hem** Mülazım Osman, **hem de** Sarı Celep gizliden gizliye yaptıkları soruşturmalar süresince birbirlerinin izine de rastlamışlardı. ” (s.306/sat.20)

“**Hem** ateş düşmeye başladığı zaman döküntülerin de çıkma devri olduğunu, hemen tedavi edilmezse bunların baş vererek çibana dönüşebileceğini, yeterince dinlenmediği için dikkatli bulunmak gerektiğini anlatıyor, **hem de** Yeye'yi soyuyordu. ” (s.318/sat.19)

“Vezir bu son cümleyi söylerken **hem** Abdal adına vurgu yapmış, **hem de** Kara Şahin’e göz kırpmıştı. ” (s.327/sat.24)

“Bir an önce burayı terk etmek **hem** can, **hem de** mal emniyeti demektir. ” (s.348/sat.26)

“**Hem** onu yatıştırmak, **hem de** akşamın hüznünü biraz olsun dağıtmak için alttan aldı. ” (s.363/sat.19)

“Ama bu sefer **hem** hazine boştu, **hem de** isyan felaketinden yangın felaketine bir para kalmayacağına benziyordu. ” (s.372/sat.27)

“Kara Şahin **hem** onun lakaytlığına, **hem de** son cümlesindeki imaya öfkelenmişti. ” (s.393/sat.14)

“Burası **hem** biraz daha geniş, **hem de** duvarları işkence aletleriyle dolu bir hücreydi. ” (s.426/sat.1)

“Cüce oturduğu yerde **hem** güllüyor, **hem de** işaret parmağıyla “Gel!” diyordu. ” (s.443/sat.24)

“Cüce **hem** alay ediyor, **hem de** bir hortumdan üzerlerine buhar püskürtüyordu. ” (s.449/sat.8)

“Bican Efendi **hem** sessiz olması **hem de** elini çabuk tutması gerektiğini iyi biliyordu. ” (s.455/sat.14)

2.8.1.11. “ hem...hem...hem de ” Bağlacıyla Oluşan Bağlaç Grubu

“Lakin sultan **hem** yeni imar faaliyetlerini görmek, **hem** halkının nevrüz kutlamalarını tebrik etmek, **hem de** Veziri Damat Paşa’nın kendisine sunacağı nevrüz hediyelerini kabul edip şairlerin yeni yazdıkları nevrüziye kasidelerini dinlemek üzere Sadabat’a gidiyordu. ” (s.214/sat.8)

“Vezir **hem** gidecek kişiyi tespit **hem** yol harcırahı ödemesi, **hem de** bazı özel siparişler vermek üzere kuşluk vaktinde ikisini de sarayına kabul etmiş ve Müteferrika Efendi’yi gemiye yetiştirmek üzere uğurlamıştı. ” (s.227/sat.15)

“Sakatlığı olan bir adama sakatlığına vurgu yapacak bir küfür savurmak **hem** zalimlik, **hem** haddi aşmak, **hem de** israf olurdu. ” (s.236/sat.9)

“Bu tür konuşmalarla onu **hem** kendisine alıştırmak ve ısındırmak, **hem** kimsesizliğine ve yalnızlığına inandırmak, **hem de** himayesine muhtaç olduğunu göstermek ve şüphelenmesini önlemek istiyordu. ” (s.405/sat.32)

2.8.1.12. “ ne...ne ” Bağlacıyla Oluşan Bağlaç Grubu

“Yusuf bimarhaneye ilk getirildiğinde içine kapanmış, tam üç gün **ne** bir söz söylemiş, **ne** söylenene tepki vermişti. ” (s.15/sat.10)

“O andan itibaren **ne** gecesi, **ne** gündüzü kaldı dervişin. ” (s.16/sat.2)

“O da bu yüzden kendisine emanet edilen kadın ile çocuğun kim olduğunu uzun yıllar boyunca **ne** araştırabilmiş, **ne** öğrenebilmiş. ” (s.44/sat.18)

“**Ne** bir ev, **ne** bir konak. ” (s.76/sat.4)

“Hayır, kesin kararlıydı, Şehnaz’ın aşkını yüreğinde saklayacak, **ne** Şahin’e, **ne** başkalarına söyleyecekti. ” (s.79/sat.8)

“ (...)kalbimin içinde onun aşkını saklayıp durdum, hiç kimse ile **ne** paylaştım, **ne** kimseye dert yandım. ” (s.79/sat.27)

“Merak buyurmayınız efendimiz, **ne** kimse onu, **ne** o kimseyi gördü. ” (s.109/sat.1)

“Senin aşkınla **ne** suyum kaldı, **ne** kuyum. ” (s.128/sat.29)

“**Ne** ciğerimde azıcık kan, **ne** geceleri gözümde uyku. ” (s.128/sat.30)

“Başka **ne** bir soru, **ne** bir cevap. ” (s.152/sat.18)

“Bağımızda **ne** alıp **ne** satarlar? ” (s.209/sat.25)

“Nakşigül’ün **ne** mezarını, **ne** cesedini bulabilmişti. ” (s.323/sat.27)

“Sultan kulak kesildi, İstanbul’dan **ne** bir kaside, **ne** bir ezan sesi geliyordu kulağına. ” (s.356/sat.15)

2.8.1.13. “ ne...ne de ” Bağlacıyla Oluşan Bağlaç Grubu

Bu bağlaç türü için tespit ettiğimiz örneklerin tamamı olumsuzluk bildirme anlamında kullanılmıştır.

“Şuuru yerinde değil gibiydi; **ne** adama bir şey söyleyebilecek **ne de** onun sözlerini duyabilecek durumdaydı. ” (s.21/sat.22)

“Aç ve susuzdu ama **ne** kimse ona bir yudum su getiriyor, **ne de** su istemek onun aklına geliyordu. ” (s.23/sat.6)

“Topaç Yeye’ye gelince, bu güne kadar bimarhaneden kaçan delilerin aseslerce arandığı **ne** görülmüş, **ne de** duyulmuştu. ” (s.88/sat.)

“Hele çekiverin altından, kaldırırma bırakın bakalım; **ne** akıl kalır **ne de** fikir!.. ” (s.91/sat.23)

“**Ne** evindeki altın keselerini nerede sakladığından, **ne de** hazinesini bahçenin hangi istikametine gömdüğünden dem vurmayaacakları ortadaydı. ” (s.104/sat.14)

“**Ne** küçükken, **ne de** şimdi. ” (s.233/sat.10)

“Lakin üç gün evvel Yeye ortadan kaybolduğunda **ne** içeri giren birisini, **ne de** dışarı çıkan birisini kimsecikler görmüş değil. ” (s.249 /sat.1)

“İkisi de birbirlerinden uzak durmak istedikleri oranda birbirleriyle ortaklık kurmak arzusu taşıyorlar lakin **ne** o, **ne de** kendisi bunu asla dile getirmiyordu. ” (s.294/sat.9)

“**Ne** Eyüp, **ne de** Galata kadı sicillerinde Nakşigül adında birinin öldüğünden veya öldürüldüğünde bahseden bir tek satır yoktu. ” (s.324/sat.1)

“Yine de **ne** Hafız Çelebi, **ne de** Topaç Yeye ona neler olduğunu sormuşlardı. ” (s.361/sat.5)

“**Ne** Aslan Ağa ’yı **ne de** Yeye ’yi göremedim. ” (s.394/sat.7)

2.8.1.14. “ ne...ne....ne de ” Bağlacıyla Oluşan Bağlaç Grubu

İnceleme metnimizde iki örneğine rastladığımız bu bağlaç türünün, cümledeki olumsuzluk anlamının kuvvetlendirdiğini söylemek mümkündür.

“Yusuf Efendi, söyle bakalım; bir adamın biri sağdaki odada diğeri de soldaki odada oturan iki hanımı olsa ve adam ‘Vallahi, bu gün, **ne** sağdakinin yanında, **ne** soldakinin yanında, **ne de** kendi odamda oturacağım;(...) ’ (s.38/sat.17)

“Efendi oğlum, Yenibahçe burasıdır, illa dediğiniz isimde burada birinin **ne** konağı, **ne** bir evi, hatta **ne de** bahçesi var. ’ (s.77/sat.3)

2.8.1.15. “ mI...mI ” Bağlacıyla Oluşan Bağlaç Grubu

“Öldürmeye **mi** getirmişlerdi, ölümü göstermeye **mi**? ’ (s.65/sat.11)

“Rüşvet **mi** vermişti, yoksa bir görev **mi** istemişti? ’ (s.109/sat.8)

“Artık buna kaçırarak **mi** denir, evden kaçmak **mi**, siz karar verin. ’ (s.135/sat.16)

“Kimisinin akıllı deliler kabilinden, veli **mi**, yoksa deli **mi** olduğu anlaşılıyordu bile. ’ (s.203/sat.7)

“Hafız Çelebi’nin dostu Osmanzade’ye adamasından **mi**, yoksa son günlerde çekmekte olduğu yasından **mi**? ’ (s.281/sat.17)

“Ne oldu, öldüler **mi**, öldürüldüler **mi**? ’ (s.375/sat.19)

“Yalnız Kara Şahin’in merak ettiği şey, gemiye binen haydutların devlete karşı **mi**, yoksa ihtilalcilere karşı **mi** suç işledikleriydi. ’ (s.393/sat.4)

“Tırnağından **mi** başlamalı, yoksa doğrudan parmağı **mi** sökmeli? ’ (s.423/sat.29)

2.8.1.16. “ dA...dA ” Bağlacıyla Oluşan Bağlaç Grubu

“Şehrin sokaklarında, çarşılarında dilenmeye, kovulmaya, sırnaşmaya razı oluşları **da**, külhanda etleri kesilip kanları şarap yapılsa bile ses çıkarmayacak kadar itaatkâr olmaları **da** hep bu umudun peşinde sürüklenmekten ibaretti. ’ (s.67/sat.30)

“Denilebilir ki İstanbul hiçbir döneminde bu kadar tezat içinde kalmamış; zenginlik **de**, fakirlik **de** çığırından hiç bu derece çıkmamıştı. ’ (s.95/sat.3)

“İnsanlar farkında olsa **da**, olmasa **da** bu iki şehir arasında her gün sessiz gidişler veya tantanalı geçişler oluyordu. ’ (s.127/sat.6)

“Sevincin **de**, hüznün **de** aşırısı insanı öldürür. ’ (s.237/sat.29)

“Çünkü kim olduğunu ben **de**, Yeye **de** biliyoruz. ” (s.247/sat.30)

“ Ben onun gönlini çelmedim **de**, çalmadım **da**. ” (s.272/sat.8)

“Hem sultan babasının **da**, vezir kocasının **da** bu Frenklerden bahsederken eskisi gibi önemsiz adamlarmış gibi bahsetmediklerine kaç kez şahit olmuştu.(s.289/sat.5)

“Mehdi diyen **de** var ardında, Deccal olduğunu söyleyen **de**. ” (s.354/sat.17)

“Sen lale resimlerinden vazgeçtin, bak hanemizin bereketi **de**, huzuru **da** kaçtı.” (s.363/sat.17)

“Velhasıl şu isyan günlerinde yeniçerilerine **de**, tulumbacılarına **da** güvenemeyeceğini biliyordu. ” (s.372/sat.19)

“Hünkârımız bunu duyarsa sana **da**, bana **da** siyaset etmez mi? ” (s.375/sat.6)

“Eyüp Tomruğu **da** Galata Tomruğu **da** bir hikâye idi. ” (s.429/sat.11)

“Kuru Kirkor Efendi'nin dediğine göre isyan sırasında Şehnaz'ın babası iyiden iyiye evhama kapılmış, durduk yere kızı **da**, annesini **de** döver olmuş. ” (s.434/sat.24)

2.8.1.17. “ gerek... gerekse ” Bağlacıyla Oluşan Bağlaç Grubu

Romanımızda, bu bağlaç grubuna ait sınırlı sayıda örnekle karşılaştık.

“ (...)İtr Banu'nun **gerek** hamilelik, **gerekse** ilk annelik dönemini rahat geçirmesini temin etmiş, hatta ona bir hizmetkâr can yoldaşı göndermiş. ” (s.44/sat.9)

“**Gerek** saray kütüphanesinde, **gerekse** özel kitaplığında bulunan divanlardan sık sık şiir okurdu ama Nedim'in şiirleri bambaşkaydı. ” (s.176/sat.21)

“ (...) Cenevizli gemicilerden tatlı suda büyüyen kaplumbağa etinin uzun yaşamak için bir deva ve iksir ihtiva ettiğini duymuşlar, **gerek** kendileri yemek, **gerekse** yüksek fiyatlarla gemicilere satmak için(...)” (s.207/sat.11)

2.1.8.1.18. “ ha...ha ” Bağlacıyla Oluşan Bağlaç Grubu

İnceleme metnimizde bu bağlaç grubuna ait iki örnek tespit ettik.

“Aptal olma, **ha** Türkçede Aslan; **ha** Arapçada Esed, ne fark eder?!.” (s.271/sat.27)

“Eğer Devlet-i Aliye sözkonusu ise **ha** Üç Hilal Cemiyeti, **ha** Vezir İbrahim Paşa hesabına olmuş, ne fark ederdi. ” (s.294/sat.15)

2.8.1.19. “ kim...kim ” Bağlacıyla Oluşan Bağlaç Grubu

İnceleme metnimizde bu bağlaç grubuna ait bir örnek tespit ettik. Bu bağlaç, cümleye yüzeysel olarak soru, anlamsal olarak olumsuzluk anlamı katmaktadır.

“Sahtekar bir dervişe **kim** inanır veya **kim** ona yardım ederdi ki? ” (s.301/sat.10)

2.8.1.20. “ kimi ...kimi ” Bağlacıyla Oluşan Bağlaç Grubu

İnceleme metnimizde bu bağlaç grubuna ait iki örnek tespit edebildik.

“**Kimi** fakir, **kimi** zengin, **kimi** genç, **kimi** yaşlı insanlar... ” (s.126/sat.19)

“**Kimi** mukim, **kimi** konar göçer taifesinden, Müslümanı, Yahudisi, Ermenisi bir arada, Hırvat ve ırgat uşakları, at eti yiyen Tatarından, bitine kantar vurur Kürdünden, Çerkes'in hırsızından, Megril'in nursuzundan, Abaza'nın kuduzundan, Nasrani'nin domuzundan bilcümle evbaş ve kallaş elli kadar adam, dumanlara boğulmuş, **kimi** cübbesinin altındaki susaktan şarap, **kimi** kuşağındaki cür'adandan esrar çeker vaziyette devlet, millet, namus, din, iman nutuklarını söylüyor ve dinliyordu. ” (s.322/sat.18)

2.8.1.21. “ kimisi... kimisi... kimisi ” Bağlacıyla Oluşan Bağlaç Grubu

“Kayıkta herkes bir şeylere tutundu ve dengeyi sağlayabilmek için **kimisi** sağa, **kimisi** sola doğru hamle yaptı. ” (s.61/sat.6)

“Osmanlı devletini idare eden bu adamların teşrifat ile geçişleri şehrin üzerine bir payitaht kimliği verir ve onlar geçerken halk yoldan açılır, **kimisi** bellerinden eğilerek, **kimisi** başlarını bağrılarına yatırarak, **kimisi** de ellerini yerlerde sürüyen kalavi temennalar ile efendilerini hürmetle selamlar, göze çarpmak için fırsat arardı. ” (s.114/sat.28)

“**Kimisi** bir eşeğin sırtında, **kimisi** bir el arabasında, hatta **kimisi** keçiye yüklediği oyuncakları bağıra çağıra satmadaydılar. ” (s.231/sat.15)

2.8.1.22. “ ister...ister ” Bağlacıyla Oluşan Bağlaç Grubu

Romanımızda bu bağlaç türüne ait tek bir örnekle karşılaştık.

“Artık Sultan Ahmet’in düşürülmesi için ister Yeniçeri Ağası Nemçe Hasan, ister çok dost görünen Fransız elçi Vilnov ile Marki dö Bonnat, ister İran’dan gelen haberler, ister vezir ile sultanın israf ve sefahat alemleri...” (s.346/sat.31)

2.8.1.23. “ bir...bir ” Bağlacıyla Oluşan Bağlaç Grubu

Romanımızda bu bağlaç türüne ait tek bir örnekle karşılaştık.

“Şimdi bir gelip bir gitmesi hep ondan...” (s.10/sat.15)

2.8.1.24. “ bir... bir... bir de ” Bağlacıyla Oluşan Bağlaç Grubu

Romanımızda bu bağlaç türüne ait tek bir örnekle karşılaştık.

“Bir siz, bir ben, bir de Allah bilir biliyordum. ” (s.140/sat.28)

2.9. BİRLEŞİK FİİL GRUBU

“Birleşik Fiil bir yardımcı fiille bir ismin veya bir fiil şeklinin meydana getirdiği kelime grubudur.”¹⁸⁶ İnceleme metnimizde birleşik fiil grubunu, yardımcı fiilin başına getirilen unsurun isim ve fiil olmasına göre ikiye ayırdık.

2.9.1. İsim Unsuru ve Yardımcı Fiil İle Oluşan Birleşik Fiiller

Ergin, asıl ve çok kullanılan yardımcı fiillerin “et- ve ol-” olduğunu belirtir. Aynı zamanda “et-, eyle-, ve yap-” gibi yardımcı fiillerinin isimlerden geçişli, “ol- ve bulun-” gibi yardımcı fiillerinin ise isimlerden geçişsiz birleşik fiil yaptığını belirtir.¹⁸⁷

İnceleme metnimizde en fazla “et-, ol- ve ver-” yardımcı fiilleri ile kurulu birleşik fiil grubu tespit ettik. “kıl-, bulun-, eyle-” gibi yardımcı fiillerle kurulu birleşik fiil gruplarının az kullanıldığını gördük.

¹⁸⁶ Ergin, a.g.e., s.386

¹⁸⁷ Ergin, a.g.e., s.386

a) “et-” Yardımcı Fiili ile Kurulanlar

“Ardından külhancı baba **tembih etti.**” (s.4/sat.31)

“Kanuni'nin gözde veziri İbrahim Paşa, meydana penceresi bulunan bu odaları, cariyeleri ile hanımları arasında önem ve büyüklük sırasına göre **taksim etmişti.**” (s.18/sat.3)

“Tomruk Emini zabitlerine **işaret etti.**” (s.26/sat.13)

“Bir tanesini sarrafa gösterdiğimde bana seksen altın **teklif etti.**” (s.29/sat.28)

“Hayır, ama deliliğin de bir hastalık olduğunu **inkâr edemeyiz.**” (s.37/sat.1)

“Ve yazık ki sultan bununla da ikna olmamışçasına **ilave etti.**” (s.47/sat.17)

“Ölümü istemekle, her şeye tepkisiz kalmakla **hata etmişti.**” (s.59/sat.18)

“Okuduğu kitaplar bütün âşıklara sıkı sıkıya bunu **tembih ediyorlardı.**” (s.79/sat.3)

“Vezir hazretleri arada sıra kendini bu topluluğa böyle **kabul ettirirdi.**” (s.97/sat.27)

“Kara Şahin'in yüreği **cız etti.**” (s.254/sat.23)

b)“ol-” Yardımcı Fiili ile Kurulanlar

“Bir anda odaya derin bir sessizlik **hâkim oldu.**” (s.25/sat.26)

“Bütün cinnet gösterilerini yapmaya **hazır olmalıydı.**” (s.33/sat.8)

“Sırf kendisinde bir delilik emaresi görünsün diye hekimbaşının odasına gitmemekte direnerek birkaç tekmeye **razı olacaktı.**” (s.33/sat.15)

“**Tedbirli olmalıydı.**” (s.38/sat.15)

“Önce kabul etmek istemedi, sonra **razı oldu.**” (s.166/sat.4)

“Kış gecelerinde Selman Can'ın Türkçe, Şahin Can'ın da küçüklüğünde öğrendiği Farsçayı geliştirme istekleriyle dolu şiir münazaraları ruhunda yepyeni pencereler açmış, derin sözler ve zengin hayallerle dolu şiir akşamlarına **müptela olmuştu.**” (s.182/sat.23)

“Aman **dikkatli ol**, çok **dikkatli ol**. ” (s.247/sat.23)

“**Dikkatli oluyorum** efendim. ” (s.247/sat.24)

“Ancak kısa sürede sultanın hüznü bütün meclise **hâkim oldu**. ” (s.274/sat.16)

d) “ver-” Yardımcı Fiili ile Kurulanlar

“Ve bir **karar verdi**. ” (s.55/sat.29)

“Şimdi siz **karar verin**, o mu beni daha çok sevmiş; ben mi? ” (s.79/sat.29)

“Kapı muhafızları mezarlık ziyaretçilerine her zaman **izin veriyorlardı**. ”
(s.124/sat.12)

“Kendisini görmek kadar, onu at sırtında ve bambaşka kıyafetlerle görmek de **hayret vericiydi** çünkü. ” (s.242/sat.2)

“Balık emminden çavuşlarına, tayfalardan sandalcılara kadar bütün balıkçı esnafına **hizmet veriyordu**. ” (s.252/sat.7)

d) “bulun-” Yardımcı Fiili ile Kurulanlar

“Bir miktar benimle **sohbet tenezzülünde bulundular**. ”(s.130/sat.12)

“...destebaşının kendilerini cezalandıracağından dem vuruyor, Şahin’in ise ayakları yürümekten **aciz bulunuyordu**. ”(s.76/sat.9)

“Hafız Çelebi bahçe kapısına kadar ona eşlik edip **tembihlerde bulundu**, Yeye’nin ortadan kaybolmasıyla kendi durumu arasında...”(s.264/sat.13)

e)“kıl-” Yardımcı Fiili ile Kurulanlar

“Her makam icra olunurken fiskiyedeki suyun şiddeti azaltılıyor veya çoğaltılıyor, böylece kubbeden hücrelere yansıyan tedavi sesi bir kat daha **etkin kılınıyordu**. ”
(s.14/sat.28)

“...onu üretmek, çoğaltmak ve gelecek nesillerince yetiştirilmesine zemin hazırlayarak **görünür kılmaktı**. ”(s.165/sat.1)

f)“eyle-” Yardımcı Fiili ile Kurulanlar

İnceleme metnimizde bu birleşik fiil grubuna ait tek bir örnek tespit edebildik.

“*İtir Banu iki ay sonra bulantular ve aşerme nöbetlerini geride bıraktığında Paşa kendisini ziyaret edip can güvenliği adına bu sırrı saklaması gerektiğini ısrarla tembih eylemiş.*”(s.44/sat.1)

2.9.2. Fiil Unsuru ve Yardımcı Fiil İle Oluşan Birleşik Fiiller

Bir fiil unsurunun “ver-, bil-, gel-, dur-, gör-, kal-, yaz-” gibi yardımcı fiillerle kurduğu birleşik fiil grubudur.

İnceleme metnimizde “ver-, bil-, başla-” gibi yardımcı fiillerle kurulu birleşik fiil gruplarının “gel-, yaz-, kal- gibi yardımcı fiillerle kurulu birleşik fiil gruplarından daha fazla kullanıldığını tespit ettik.

a) “ver-” Yardımcı Fiili ile Kurulanlar

“*Mey, mahbub, güzel, bade derken elde avuçta ne varsa üç yılda **tükeniverdi.***” (s.29/sat.1)

“*Sanki uzun yıllardır beklediği biri içeri **giriverecekmış** gibi telaşlı imiş.*” (s.45/sat.17)

“*Hele **çekiverin** altından, kaldırırma bırakın bakalım; ne akıl kalır ne de fikir!..*”(s.91/sat.21)

“*Allah kendisine acımış, birinin hürsıza yakalanmasını bir başkasının kurtuluşuna **çevirivermişti.***” (s.115/sat.27)

“*O sırada Yeye'nin çiy tanelerine karışan gözyaşları **boşanıverdi.***” (s.163/sat.16)

“*Belki bir an gelir, bir yerde **buluveririm.***”(s.172/sat.15)

“*O sırada Topaç Yeye kaç zamandır aklına takılan bir soruyu pat diye **soruverdi.***(s.198/sat.1)

“*Kara Şahin Şehnaz'a hemen **ısınıverdi.***” (s.269/sat.15)

“*...sanki evvelce provası yapılmış hareketlerle beslenmeye **başlayıverdi.***”(s.342/sat.19)

“*İstanbul çalkalanırken burada bir şetaret, bir ferahlık **oluşuvermişti.***”(s.366/sat.8)

b) “bil-” Yardımcı Fiili ile Kurulanlar

“Çehresinden nadiren bahtiyar olduğu **anlaşılabilirdi.**” (s.47/sat.30)

“Akşamki şaşkınlığını üzerinden yeni yeni **atabiliyordu.**” (s.49/sat.3)

“ (...) nihayet kaplumbağa avcılarının tabiattaki dengeye zarar verdikleri gerekçesiyle cezalandırılacaklarına dair bostancıbaşı ağa tarafından bir emirname yayınlamasını **başarabilmişti.**” (s.83/sat.11)

“Dıştan bir göz, bu dört adamın karşılıklı oturup yalnızca birbirlerinin yüzlerine baktıklarını **zannedebilirdi.**” (s.91/sat.2)

“Paşa hazretleri,” diyebildi.” (s.111/sat.26)

“Birlikte ayağa kalktıklarında Hafız Çelebi sorusunun cevabını alamayacağını anlamış ve yalnızca şöyle **diyebilmişti.**” (s.136/sat.9)

“En azından burası ikinci evleri sayılırdı ve Gedikpaşa 'ya kadar gidecek zamanları kalmadığını söyleyerek bir geceliğine burada **konaklayabilirdi.**” (s.150/sat.1)

“Buna rağmen Şeyh Efendi onu kırmadı, içinden zavallının “Soyunmaya geldim!” deyişine gülmek geçiyordu ama dudaklarını ısırды, yalnızca şöyle **fısıldayabildi.**” (s.170/sat.15)

“Özel çabalarla ikiz soğanlar **yetiştirilebilir.**” (s.198/sat.10)

“Sultan, hekimbaşıya elinin tersiyle “**çıkabilirsın**” işareti yaptığında birden acıktığını ve iştahının yerine geldiğini hissetti.” (s.226/sat.13)

“Ama vazoda olunca lalelerimizi ayrıca **süsleyebilir,** renklerine renk, tazeliklerine tazelik **katabiliriz.**” (s.261/sat.10)

c) “başla-” Yardımcı Fiili ile Kurulanlar

“Üstelik de vezir hazretleri gizli bir siyaset **gütmeye başlamış** ve İran'ın yarısını alma yolunun açılmasını sağlayacak planlar yapmıştı.” (s.154/sat.18)

“Daha buna benzer herkes içindeki kurguları bir serbest kürsü gibi hamam kubbesinde çınlattıktan sonra önde bir el çırparak herkesi **yönetmeye başladı.**” (s.155/sat.10)

“Nitekim meydandan geçince daha rahat **yürümeye başladı.**” (s.256/sat.9)

“Deniz kıyısında biriken halk arkadan tazyike uğramış gibi kürsünün ve lale tezgâhlarının bulunduğu yöne **yuvarlanmaya başladı.**” (s.303/sat.20)

“Hafız Çelebi kaplumbağalarla bile gönülsüz **ilgilenmeye başlamıştı.**” (s.317/sat.3)

d) “gel-” Yardımcı Fiili ile Kurulanlar

“Cariyeler de borç para bulabilmek için bu ikisi arasında daima **ezilegelmişti.**” (s.18/sat.25)

“İkinci bereketi, silahlar kuşanmış karayağz bir delikanlı atının üstünde **çıkageldi.**” (s.165/sat.17)

“Osmanlı tarihinde hep sultanlar ile oğulları veya kardeşler arasında kavga **olagelmişti.**” (s.291/sat.2)

“Onun içindir ki lale ve onun yapısı ve onun tatlı münhanileri Türk sanatında bir form olarak **kullanılagelmiştir.**” (s.331/sat.27)

e) “yaz-” Yardımcı Fiili ile Kurulanlar

“Adam, eşinin eşyalarını paşanın huzurunda görünce dili **tutuluyazdı.**” (s.52/sat.32)

“...sorusuna cevap vermeden evvel Hafız Çelebi'nin kalbi **duruyazdı.**” (s.85/sat.5)

“Çünkü yeniçeri kışlasından çıkanları takip etmesi gerekirken sabah sabah dilenme telaşına düşüp hem başını belaya **sokayazmış,** hem de asıl görmesi gerekenleri gözden kaçırmıştı.” (s.116/sat.18)

“...Biri Felemenk, diğeri Avusturya krallarına hediye gidecekti!” diye **çıkışa yazdı.**” (s.328/sat.8)

f) “kal-” Yardımcı Fiili ile Kurulanlar

“İkisi birbirlerine sarılmış öylece **kalakaldılar.**” (s.163/sat.26)

“Kara Şahin önce emirler yağdırıp dışarı çıkan kadının ardından **bakakaldı.**” (s.268/sat.)

“Kara Şahin karşısındaki adamın laleden bahsederken gösterdiği heyecan karşısında **donakalmıştı.**”(s.132/sat.)

“Bican Efendi alelacele resmi katlamak isterken Hafız Çelebi bir sonraki resmi gördü ve **donup kaldı.**”(s.360/sat.25)

f) “dur-” Yardımcı Fiili ile Kurulanlar

İnceleme metnimizde bu birleşik fiil grubuna ait tek bir örnek tespit edebildik.

“Sultan Üsküdar Sarayı’nda, sonbaharın zevki diye bu geçit resmini **seyrededursun,** ordunun Tebriz üzerine hareketi bir gün, iki gün, derken durmadan erteleniyordu.”(s.337/sat.29)

2.10. AİTLİK GRUBU

“İlgi eki +ki ile yapılan önceki bir durumu veya bilgiyi aktaran öbek durumundaki yapılara”¹⁸⁸ aitlik grubu denir. Aitlik grubunu oluşturan bu ek, ya yalın halde bulunur ya da ilgi veya bulunma ekinden sonra gelerek kullanılır.

İnceleme metnimizde aitlik ekinin çoğunlukla bulunma ekinden sonra kullanıldığını tespit ettik.

“Pekâlâ, şimdi **gerdek odasındaki** altınlara gelelim. ” (s.30/sat.16)

“**Bu bizimki** Köprülü’yü de geçti, Sokullu’yu da. ” (s.91/sat.15)

“**Yenibahçe ’deki** konak da artık var olmadığına göre...” (s.116/sat.30)

“Üstad, **şu parmaktaki** morluk yüzük izi midir acaba?”(s.194/sat.10)

“Şahin Can, **az evvelki** divanenin ikazına uyup hiç beklemeksizin köprüye yönelmiş, hızla Tahtakale yokuşu inmeye çalışıyordu. ” (s.204/sat.26)

“Hafız Çelebi o sırada **her zamanki** kaplumbağa hırsızlarından birini yakalayacağını düşündü.”(s.207/sat.8)

“Büyük grültü **havuz başındaki** bu küplerden gelmişti.”(s.209/sat.14)

¹⁸⁸ B.Sarıca, a.g.e., s.181

“Hafız Çelebi gülümsedi, **kelimeyi telaffuzundaki** dikkatine ve zekâsına içinden aferin okudu ve hatta onun adına gizli bir gurur bile duydu. ” (s.210/sat.28)

“...Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi ve **matbaanın başındaki** İbrahim Müteferrika Efendi'yi huzuruna çağırtmıştı.”(s.227/sat.1)

“**Oyuncakçı dükkânlarının hizasındaki** büyük gürültünün içine, telaşlı bir rüya dalar gibi daldı. ” (s.231/sat.1)

“Yeye kendine gelmeye başlayınca da **gözyaşları içindeki** kızını alıp oradan uzaklaşmış.”(s.248/sat.30)

“**Yan odadaki** cariyelerden biri musiki nağmeleriyle kendinden geçmiş olmalıydı ki nihavend bir ud taksimi ile ardından Nedim Efendi'nin şarkısı duyulmaya başlandı.”(s.274/sat.6)

“Onlar görmese de ekmeğe muhtaç ayaktakımı kin ile dolmuş **bu seçkin eğlencelerindeki** pastadan dilim istiyordu. ” (s.309/sat.4)

“**Ceviz kabuğundaki** eczayı beyaz tülbent parçasıyla sürüp batırmaya başladı.”(s.318/sat.31)

“**Havuzun çevresindeki** kalabalıklar hep bir ağızdan bağıryorlardı.”(s.341/sat.14)

“Külçeleri kasaya yerleştirdi, **kasanın dört yanındaki** halkaları yukarıdan sarkan bir zincire bağlayıp **zincirin ucundaki** mekanizmanın kolunu çevirdi.”(s.455/sat.3)

2.11. KISALTMA GRUPLARI

M.Ergin, kısaltma gruplarını “Bunlar kelime guruplarının ve cümlelerin kısalması, yıpranması neticesinde ortaya çıkan kelime guruplarıdır.”¹⁸⁹ şeklinde tanımlar ve bu kelime grubunun daha geniş bir gruptan kısalmış, klişeleşmiş bir yapıda olduğunu belirtir. Ayrıca isnat grubu, ilgi grubu, yönelme grubu, bulunma grubu, ayrılma grubu ve belirtme grubu gibi kelime guruplarının da kısaltma grubu sayılabileceğini ifade eder.¹⁹⁰

¹⁸⁹ Ergin, a.g.e., s.396-397

¹⁹⁰ Ergin, a.g.e., s.396

İnceleme metnimizden hareketle kısaltma gruplarından bulunma grubunun az kullanıldığını tespit ettik. Yönelme grubu, ayrılma grubu, vasıta grubu ve isnat grubundan ise çok sayıda örnekle karşılaştık.

2.11.1.Bulunma Grubu

İnceleme metnimizde az örnek tespit ettiğimiz bulunma grubunda, grubu oluşturan ilk unsur bulunma hâl eki alırken, ikinci unsur ise yalın hâldedir.

*“Hayır üstadım hayır... **Arada bir** boyut farkı vardır.”(s.36/sat.10)*

*“Şimdi **bir kayıkta tutsak**, bir hapisten diğerine nakledilirken aklına bunların gelmesini garip bulmuştu.(s.55/sat.14)*

*“...pek çok suçu örgütleyen külhanların en büyük özelliği, **burada kimliksiz** yaşanması idi.”(s.70/sat.4)*

*“**Yükte hafif pahada ağır** bir iki parça perakende eşyayı küçük bir bohçaya koyup kimseye sezdirmeden Şahin’e geldi.”(s.148/sat.20)*

*“Nasıl oluyor da, memleketimde biri insanları öldürüp organlarını parçalıyor ve ben bundan bihaber, **döşeğimde rahat** uyuyorum.”(s.194/sat.27)*

*“...birikip konuşan iki kişinin üçüncüsü, üç kişinin dördüncüsü olacak ve **yedi akşamda bir** vezire bilgiler götürecekti.”(s.250/sat.6)*

2.11.2.Yönelme Grubu

Yönelme hâlindeki bir unsurla yalın bir isim unsurundan oluşan kelime grubunu yönelme grubu olarak tanımlayan Ergin, grubu oluşturan her iki unsurun birer isimden oluşabileceği gibi isim yerini tutan kelime grubu olabileceğini de dile getirir.¹⁹¹

İnceleme metnimizde bu gruba ait örneklerde çoğunlukla grubun ilk unsuru yönelme hâlinde, ikinci unsur ise yalın hâldedir. Ancak bazı klişeleşmiş yapı özelliğinde olan örneklerde ilk unsurun yalın hâlde, ikinci unsurun ise yönelme

---

¹⁹¹ Ergin, a.g.e., s.394

hâlinde olduğunu tespit ettik. Bu bağlamda yönelme grubunu, unsurlarının yönelme hâli eki almalarına göre iki alt başlığa ayırdık.

a)İlk unsur Yönelme Hâli Eki Alanlar

“Şehirde **kadınlara mahsus** ne kadar hamam varsa hepsi yoklansın; kadın başı yapan meşşataların tamamını huzura istiyorum.”(s.50/sat.20)

“**Yastığa paralel** uzanan sol kolundaki boşluğu hissettiğinde yastığın tertemiz olduğunu çok iyi hatırlıyordu.”(s.59/sat.2)

“O akşam, yazık ki **dillere destan** İstanbul’un karanlık yüzüne iki çaresiz can daha savrulmuş, kimliksiz dilencilerin sayısına iki zavallı daha ilave olunmuştu.”(s.66/sat.15)

“**Terziye özel** bir ulak gönderdi.”(s.72/sat.23)

“...şehirde yegâne olup şöhreti **dillere destan** üç mücevher takının taklitlerini üretilen takı sahibi zengin hanımlar hamam geldiği vakit sahtesiyle değiştirmişlerdi.”(s.147/sat.3)

“İstanbul hamamlarından **bu geceye özel** hizmet için çağrılan diğer külhan civanlarının yanına gönderdi.”(s.152/sat.14)

“..geldiği gün üzerinde bulunan **İranlılara özgü** kıyafeti büyük bir özenle katlayıp sakladığıydı.”(s.183/sat.10)

“Eğer kendisini gördüğünde aşkı artıyorsa şarkıcı da onun **sesine denk** bir güzellik görmüş demektir.”(s.190/sat.32)

“Bu yüzden Boğaziçi sahilinde **denize nazır** semahanede dervişleri dönerken görmek isteyen yabancı tacirler, maslahatgüzarlar, kaptanlar,...”(s.200/sat.10)

“Bir önceki görüşünde, üzerinde **balıkçılara mahsus** kıyafetler vardı ve Tomruk Emmini ile sıkı-fıkıydılar.”(s.255/sat.12)

“...bir de **üstüne üstlük** iç düzenin bozulması, belki de medeniyete yeniden ihtiyaç duyulmasını gerektiriyor olabilirdi.”(s.289/sat.1)

“Geçen sonbaharda Gedikpaşa Hamamı külhanında **tarife uygun** bir delikanlı kalmışmış.”(s.290/sat.16)

“Gedikpaşa Hamamı’nda iki hafta boyunca bir hamam uşağı olarak kalıp çalışanlardan **külhana mahsus** gelenekleri öğrenmiş ama Şahin hakkında fazla bir malumat edinememişti.”(s.304/sat.8)

“**Halka mahsus** derme çatma kayık iskeleleri ise hepten ıssızdı.”(s.352/sat.2)

“Hörükız, sevimli cüceler görmüştü, iyi kalpli ve **cana yakın**.”(s.442/sat.10)

“Sonraki soruları Bican Efendi sordu; **tavana asılı** çuvalın içindeki Cüce Çaker cevapladı.”(s.456/sat.14)

b)İkinci unsuru Yönelme Hâli Eki Alanlar

“...gizli bilgileri koca hükümdar ile **baş başa** kalıp paylaşmak pek kolay olmayacaktı.”(s.41/sat.18)

“Nitekim ikindi sularında ilk meşşata ile **yüz yüze** geldiğinde buradan bir an evvel çıkıp gidebilmek için her şeyi söylemeye hazır olduklarını anladı.(s.52/sat.1)

“Düşünceleri ile gözünün önüne gelen görüntüler artık **üst üste** örtüşebiliyordu.”(s.55/sat.18)

“İlk defa birbirini kabullenmiş olarak **sırt sırta** verip sıcak küllerin üzerinde en yalın halleriyle derin uykulara daldılar...”(s.70/sat.18)

“Hiç olmazsa kimin eliyle cezalandırılacağını görmek için başını kaldırdığı sırada ısrar edilen adam ile **göz göze** geldiler.”(s.158/sat.4)

“ Birden, dört köşesinde ejderha başlıklı fiskiyeleri olan havuzun halka açık cihetinden **nefes nefese** kendini meclise atan bir adam belirdi.”(s.179/sat.27)

“Soyut ile somut kimliklerin Boğaziçi'nin bu yemyeşil sahilinde, bu iki ahşap binada, birbirleriyle **dip dibe ve sırt sırta** bulunması ne garipti.”(s.276/sat.15)

“Bu sırada içeriye **soluk soluğa** bir haberci girdi.”(s.375/sat.15)

2.11.3.Ayrılma Grubu

Uysurları tek kelimededen oluşabileceği gibi kelime grubu şeklinde de olan ayrılma grubunda, genel olarak ilk unsur ayrılma hal eki alırken ikinci unsur ise yalın halde bulunmaktadır.

İnceleme metnimizde sıklıkla kullanılan bu gruba ait “içten içe, gizliden gizliye, açıktan açığa, baştan başa, evden eve, çatıdan çatıya, meclisten meclise” gibi klişeleşmiş yapıda olan örneklerde ilk unsurun ayrılma hâl eki, ikinci unsurun ise yönelme hâl eki olarak oluştuklarını tespit ettik.

“(…)eski hükümdarının hatırasına sadakat göstermek adına **gizliden gizliye** uğradığı, zaman zaman da sağlıkçı kadınlar yolladığı konakta...(s.44/sat.6)

“O kadar ki **uzaktan uzağa** çocuğa hususi hocalardan müspet ilimler yanında Arapça, Farsça ve şiir okutup hat eğitimi aldırılmış.”(s.44/sat.22)

“(…)ama yine de şehirde **açıktan açığa** müskirat veya mükeyyifat tüketilmesine müsaade edilmiyordu.”(s.60/sat.8)

“Oysa bugüne kadar laleyi **dıştan neş'eli** bir allık; ,çten ise bağıında gece karalığı olarak düşünmüştü hep.”(s.132/sat.27)

“Yüzü **aydan aydın**, dudağı **şekerden tatlı** bir dilberdi.”(s.165/sat.14)

“Meclis donatılsın **baştan başa**, gelsin yine bâdeler.”(s.177/sat.2)

“Sultanın bu azarlaması İshak Efendi'yi **kendisinden küçük rütbeli** memurların önünde pek rencide etti, başını yere eğdirdi.”(s.193/sat.17)

“**Yay kaştan maksat** ya harfidir.”(s.206/sat.3)

“*Asırdan asıra, çağdan çağa, devirden devire, yıldan yıla bir tek lalenin rengine takılıp en güzel laleyi yetiştirme iddiasıyla tüketilen zarif ömürleri ve onların emeklerini anlatıyordu bu kitaplar.*”(s.295/sat.12)

“*Bir tutuştu mu evden eve, çatıdan çatıya kıvılcımlar uçuşması yetiyordu.*”(s.372/sat.10)

“*Meclisten meclise dolanmışsın dün efendi!..*”(s.374/sat.24)

2.11.4.Vasıta Grubu

İnceleme metnimizde vasıta hâli eki alarak oluşan kısaltma grubunun yazarımız tarafından sık kullanıldığını tespit ettik.

“*Hastasının yüzündeki hayretle karışık sevinç emarelerini görünce şaka yaptı.*”(s.64/sat.4)

“*Kararlıydı; bir daha aynı hataya düşmeyecekti, Şehnaz’la alakalı hiçbir şeyi, hiçbir kimseyle paylaşmayacaktı.*”(s.79/sat.13)

“*İkisinin de sorularla dolu bakışları bu yüzden erken buluştu.*”(s.148/sat.2)

“*Kış gecelerinde Selman Can’ın Türkçe, Şahin Can’ın da küçüklüğünde öğrendiği Farsçayı geliştirme istekleriyle dolu şiir münazaraları ruhunda yepyeni pencereler açmış, derin sözler ve zengin hayallerle dolu şiir akşamlarına müptela olmuştu.*”(s.182/sat.23)

“*Şahin Can, Şeyh Efendi’nin hüccesine giden taşlık koridorda inci gibi yazılarla dolu tomarı hayretle okumaya başladı ve elbette hayran kaldı.*”(s.185/sat.8)

“*(...)ama Selman Can, zihnine Nakşigül hayaliyle dolu bir hayatın da olduğu fikrini durmadan kazınıyordu.*”(s.188/sat.25)

“*Şürle, musiki ile, eğlenceyle dolu bir seyir olacaktı bu.*”(s.221/sat.4)

“*Yüksek olmayan bahçe duvarlarıyla çevrili evleri koşarak geçtikten sonra iki caddeyi buluşturan köşeye vardı.*”(s.255/sat.23)

“Hemen hepsinin içinden **çiçekçilik ve özellikle lale yetiştiriciliğiyle alakalı** bilgiler ile resimler vardı.”(s.294/sat.29)

2.11.5.İsnat Grubu

“Şahin Can, Meşihat Dairesinden **eli boş** çıktı.”(s.204/sat.11)

“...Haliç'te bulunan cesetler var ya, bu adam işte onlardan sorumlu tutuluyor; isterseniz hiç arka çıkmayın!” diye **üstü kapalı** bir tehdit ile onu susturdu.”(s.258/sat.21)

“Birkaç bezirgân sırf bu yüzden **eli boş** dönmüş, birkaçı da lalelerin renklerini parlak bulmadıkları için başka lale tarlalarına gitmişlerdi.”(s.316/sat.15)

“Yaptığı bütün araştırmalardan **eli boş** çıktığı gibi Eyüp Tomruğu'ndaki sorgulama gecesinde hazırlanan ifade tutanaklarının da kayıtlarda bulunmadığını öğrenmek, kendisine neredeyse bir servete mal olmuştu.”(s.323/sat.28)

“Veziri istemiyenler de **bağrı yanık** kullarınızdır hünkârım.”(s.379/sat.22)

“Yere **yüzükoyun** kapaklanan adamın şah damarında bir hançer duruyor, fişkiran kanlar toprak rengindeki Mevlevi cübbesini kızıla boyuyordu.”(s.325/sat.16)

“Elleri arakadan bağlanmış **yüzükoyun** yatıyordu.”(s.395/sat.26)

“Ona **sırtı dönük** bir kişi bu sesin cüceden çıktığına asla inanmazdı.”(s.455/sat.29)

2.12.SAYI GRUBU

“Basamak sistemine göre sıralanmış sayı isimleri topluluğudur.”¹⁹² Sayı grubunda, büyük sayı küçük sayıdan önce gelmektedir. Cümle içerisinde isim ya da sıfat görevinde bulunan sayı grupları, inceleme metnimizde çoğunlukla sıfat görevinde kullanılmıştır.

“Henüz **ondördünü** doldurmamıştı.” (s.13/sat.)

---

¹⁹² L.Karahan, a.g.e., s.72

“İbrahim Paşa, Sultan III.Ahmet’in henüz **onüçünde** olan kızı Fatma Sultan ile evlenip “damat” olunca hanımlarını sureta boşamış, cariyelerini de yalnızca saray hizmeti için istihdam eder olmuş, ama hiçbirini yanından uzaklaştırmamıştı. ” (s.18/sat.)

“Yaklaşık **yüz doksan** yıldır malihülyaya müptela olup da toplumdaki dışlanan mecnunların tedavi edilmeye çalışıldığı bu bimarhanede hemen herkesin tek derdi vardı: Kara Sevda”(s.13/sat.)

“**On beş** yaşına kadar annem İtir Banu ile orada yaşadık.(s.28/sat.)

“Tekkedeki **on iki** ayın gibi burada da **on iki** çeşit içecek ikram edilirdi.(s.87/sat.)

“**On iki** hizmeti, **on iki** dilimli taç giyen civanlar görür, akşamları **on iki** köşeli teslim taşı öpülerek hesaplar ibra olunur, akçeler teslim edilir, içinden haraç miktarları çıkartılıp geri kalanı çalışanlar arasında pay edilirdi.(s.87/sat.)

“Sadrazam bu sözlerle başladığı görevinin **on birinci** yılı dolmuştu. ” (s.93/sat.)

“Ve Şahin’i gücendirmemek için bundan böyle **on dört** yaşında bir çocuk olmaya karar verdi. ” (s.126/sat.)

“Kendilerinin **yirmi dokuz** kişi olduğunu o çitîf tayifesi de bilmiyordu. ” (s.128/sat.)

“İstersen **yüz elli** altına satın alırım. ” (s.131/sat.)

“Soyunmaya geldim!” dediği günden itibaren **on sekiz** gün konuşma orucu tutmuş, yalnızca tekkedeki hayatı izlemişti. ” (s.183/sat.)

“Aradığınız adam **kırk beş** yaşlarında, esmer, hafif kamburu çıkık, kırçıl sakallı birisi miydi? ” (s.271/sat.)

“Hızla atlarını sürüp Galata Köprüsü’ne gelen **on sekiz** kişi, eğer buradaki kargaşaya bulaşmamış olsalardı Kasımpaşa’da ki Kaptan-ı Derya Köşkü önünde daha erken varabileceklerdi. ” (s.383/sat.)

“Söz verdiğim gibi tam **yirmi iki** yeleli aslan!.. ” (s.390/sat.)

“Burada yer alan **yüz altmış** kadar kasır, tabiat ile aklın el ele vererek imbikten geçirdiği bir güzellik şahikasıydı ki dünya öyle bir güzelliği yeniden görebilecek değildi. ” (s.433/sat.)

2.13.ÜNLEM GRUBU

Bir seslenme ünlemi ile isim unsurundan oluşan kelime grubuna ünlem grubu denir.

Karahan, ünlem grubunda ünlem ifadesinin başta bulunduğunu, isim unsurunun kelime grubundan oluşabileceğini ve grupta vurgunun ünlem üzerinde olduğunu belirtir. Ayrıca bu kelime grubunun cümlenin kuruluşuna katılmadığını da ifade eder.¹⁹³

İnceleme metnimizde özellikle karşılıklı konuşmalarda sıkça rastladığımız ünlem grubuna ait örneklerden “bre” ünlemine ait örneklerin daha fazla kullanıldığını tespit ettik.

“**Bre kâhpe oğlan, bre sefih, bre alçak haramzâde!**... ” (s.25/sat.17)

“**A beyim, sana bir keyfiyet olmuş anlaşılan.** ” (s.77/sat.15)

“**Hey Muşkaralı İbrahim, behey helvacı yamağı!** ” (s.89/sat.11)

“**Akranın mı bu senin be hey Mahmut Çavuş?** ” (s.91/sat.32)

“**Yürü bre kahpe dünya, Bindallı Çavuş'a da kalmadın!..** ” (s.102/sat.9)

“**Çekil bre uğursuz miskin!** ” (s.115/sat.25)

“**Ey âşık! Neyin varsa getir!..** ” (s.128/sat.28)

“**A ay yüzlü!.. Senin aşkınla ne suyum kaldı ne kuyum.** ” (s.128/sat.29)

“**A biçare, ne arıyorsun?** ” (s.172/sat.9)

“**Yürü bre kahpe dünya, Esed Ağa'ya da kalmadın!..** ” (s.258/sat.29)

“**Bre küstah sefil!..** ” (s.377/sat.29)

¹⁹³ L.Karahan, a.g.e., s.70-71

“Bu kafeslerin kuşları dişlerini testere, ellerini hançer eden parçalayıcı şakilerdir **bre yiğidim.** ” (s.382/sat.5)

“**Bre civelekler** gidin sütünüzü için siz. ” (s.383/sat3.)

“Aferin **bre Kara Şahin!..** ” (s.390/sat.20)

“**A güneş yüzlü,** Zeliha gelir de sırtında kamçı izi göremezse şüphesiz beni öldürür. ” (s.396/sat.24)

“**Bre nankör haramzedeler, bre eşkıya tohumu soysuzlar!..** ” (s.412/sat.1)

“**Bak a oğul!..** ” (s.415/sat.5)

2.14. UNVAN GRUBU

Unvan grubu, bir şahıs isminden sonra unvan ve akrabalık isimlerinden birinin gelmesiyle oluşan kelime grubudur. Bu kelime grubunda şahıs ismi başta, unvan ya da akrabalık ismi sonda bulunur. Bu durum çoğu dillerin aksine dilimizde bu şekildedir. Şayet bu duruma uyulmaz unvan ve akrabalık isimleri başa gelirse “unvan grubu” değil “birleşik isim” grubu oluşmuş olur.¹⁹⁴

“Buraya gönderilmesinin Şehnaz’ın efendi babası **Veyis Ağa’nın** kararıyla olduğunu düşünüyordu.” (s.12/sat.17)

“**İbrahim Paşa,** Sultan III. Ahmet’in henüz onüçünde olan kızı **Fatma Sultan** ile evlenip “damat” olunca hanımlarını sureta boşamış, cariyelerini de yalnızca saray hizmeti için istihdam eder olmuş, ama hiçbirini yanından uzaklaştırmamıştı.” (s.18/sat.27)

“Küçükken Şeyhülislam İslam Efendi’nin oğlu **İshak Efendi** benimle alakadar olurdu. ” (s.30/sat.5)

“**Yusuf Efendi,** söyle bakalım; bir adamın biri sağdaki odada diğeri de soldaki odada oturan...” (s.38/sat.17)

“Daha sonra damadı olacak kadar ağabeyinizin güvenini kazanmış olan **Numan Paşa,** yine hatırlayacaksınız, zat-ı şahanelerinizin de tensibiyle...” (s.42/sat.23)

¹⁹⁴ Ergin, a.g.e., s.389-390

“Yeye, imamın nikâh kıymadığına, **Hüsam Efendi**’nin de şahit olmadığına inandı. ”
(s.78/sat.15)

“Saray helvacısı **İbrahim Efendi**’yi ünlendiren altındaki minderdir. ” (s.91/sat.21)

“Akranın mı bu senin be hey **Mahmut Çavuş**? ” (s.91/sat.32)

“ (...)ünlü şairlerden **Nedim Efendi** ile **Seyid Vehbi Efendileri**, ardından da yeniçeri ağasını, vezirlerden bazılarını, devlet kethüdasını ve daha otuz kadar insanı tek tek selamlamıştı. ” (s.96/sat.10)

“Çok geçmedi, iri gövdesi, gülümseyen güzel yüzü ve çocuk sevinciyle içeriye **Ahmet Han** girdi. ” (s.97/sat.29)

“Öyle ama **Şahin Ağam**, bu soğan senin tek delilin!.. ” (s.137/sat.5)

“**Nakşigül Hanım**’ın katili olup aşağıda eşkali tarif kılınan **Şahin Efendi**’nin tebdil-i kıyafet eylediği tespitiyle... ” (s.145/sat.30)

“Şair Dede, **Süleyman Nahîfi Efendi** idi. ” (s.184/sat.28)

“Ama bizim aradığımız adamın adı **Esed Ağa**’dır!. ” (s.271/sat.26)

“Efendimiz” diye söz aldı **Abdi Paşa**, “eğer bozgun halka sirayet ederse, bir de halk takılırsa peşlerine, dostlar kötülükte düşmanları geride bırakır alimallah. ”
(s.376/sat.3)

SONUÇ

Çalışmamızda Türk dilinin söz dizimi özellikleri, çağdaş yazarlardan İskender Pala'nın "Katre-i Matem" adlı romanı taranarak incelenmiştir. Son yıllarda söz dizimi alanında yapılan çalışmalarda bir artış gözükse de bu alanda yapılmış çalışmalarda, aynı konularla ilgili farklı yaklaşımların olması beraberinde bazı zorlukları da getirmiştir.

Çalışmamızın teorik altyapısı oluşturulurken dil bilgisi üzerinde çalışmış olan dilcilerimizin araştırmaları önemli bir yer tuttu.

Cümleyi yapı bakımından incelerken araştırmacılarımızın genel olarak tek yargılı cümleleri basit cümle olarak tanımladıklarını gördük. Basit cümleyi kendi içerisinde yüklem türüne ve öğelerin dizilişine göre sınıflandırdık. İncelememiz sonucunda "Katre-i Matem" romanında bulunan basit cümlelerin, çoğunlukla kısa cümlelerden oluştuğunu tespit ettik. Ayrıca dilimiz söz diziminin asli cümle yapısına uygun olarak kurallı cümlelerin, devrik cümlelere göre daha yoğun olduğunu görmekteyiz. Birleşik cümleyi kendi içerisinde "şartlı birleşik cümleler, ki'li birleşik cümleler, 'değil' olumsuzluk edatıyla oluşan birleşik cümleler ve 'mi' soru edatıyla oluşan birleşik cümleler" olmak üzere dört alt başlıkta inceledik. Katre-i Matem romanında "mi" soru edatıyla oluşan birleşik cümlelere ait sınırlı sayıda örnek tespit edebildik. Girişik cümleyi kendi içerisinde "isim-fiili girişik cümleler, sıfat-fiilli girişik cümleler ve zarf-fiili girişik cümleler" olmak üzere üç alt başlıkta inceledik. Katre-i Matem romanında girişik cümlelerden zarf-fiil ve sıfat-fiilli girişik cümlelerin, isim-fiilli girişik cümlelerden daha fazla kullanıldığını gördük. İsim ve fiil cümlesine dayalı olarak incelediğimiz "İç Cümle" konusunda, her iki alt başlıkta inceleme metnimizden çokça örnek tespit etmiş olsak da fiil cümlesine dayalı iç cümlelerin daha yoğun olduğunu tespit ettik. Sıralı cümle ile ilgili yaşanan tartışmalara değindikten sonra sıralı cümleleri kendi içerisinde "bağımlı sıralı cümleler, bağımsız sıralı cümleler, açıklamalı sıralı cümleler, karma sıralı cümleler" olmak üzere dört alt başlıkta inceledik. Bağımlı sıralı cümleleri de kendi içerisinde öge ortaklığına göre sıraladık. İnceleme metnimizde bağımlı sıralı cümlelerden

özellikle özne ve yüklem ortaklığına dayalı sıralı cümlelerin sıkça kullanıldığını tespit ettik.

Anlamlarına göre cümleleri H.Dizdaroğlu'nun sınıflandırmasını esas alarak yaptık. Olumlu ve olumsuz cümleleri, isim ve fiil cümlesi olmasına göre alt başlıklara ayırdık. Olumlu cümlelerin her alt başlıkta olumsuz cümlelere göre daha sık kullanıldığını tespit ettik. Muhatabından cevap beklenmesine göre gerçek ve sözde soru cümlesi olmak üzere iki alt başlıkta değerlendirdiğimiz soru cümlelerinin genel itibariyle karşılıklı konuşmalarda çokça kullanıldığını gördük. Aynı zamanda inceleme metnimizde, gerçek soru cümlelerinin sözde soru cümlelerinden daha yoğun olduğunu tespit ettik. Yazar ünlem cümlelerine genellikle karşılıklı konuşmalarda başvurmuştur. Okuyucunun ilgisini canlı tutma, yaşanan dönemin atmosferini yaşatmak amacıyla ünlem cümlelerinin sıkça kullanıldığını tespit ettik..

Yüklemin türüne göre cümleleri, isim ve fiil cümlesi olmak üzere iki alt başlıkta inceledik. Kendi içerisinde ise yüklem tek kelimeli ve kelime grubu olması bakımından sınıflandırdık ve uygun olan örneklerimizi gösterdik.

İnceleme metnimizde öge dizilişine göre cümleleri kurallı, devrik, ayraç ve kesik cümle olmak üzere dört başlıkta inceledik. Kurallı cümlelerin devrik cümlelere oranla çok daha fazla olduğunu tespit ettik. Eserimizde ayraç cümlelerinin ise anlatıcı tarafından verilen mesajın detaylandırılması, açıklanması amacıyla iki kısa çizgi arasında verdiğini görmekteyiz. Bu açıdan inceleme metnimizde ayraç cümlelerinin genellikle uzun cümlelerden oluşma sebebi, anlatıcı tarafından cümleye doğrudan yapılan müdahale kaynaklı olduğunu söylemek mümkündür.

Çalışmamızın birinci bölümünün ikinci ana başlığı olan “Cümle Öğeleri”ni yüklem, özne, nesne, dolaylı tümleç ve zarf tümleci olmak üzere beş başlıkta inceledik. Aynı zamanda bunları da kendi içerisinde öğelerin tek kelimeli ve kelime gruplu olmasına göre sınıflandırdık.

Çalışmamızda “Kelime Grupları” ana başlığında genel olarak kelime gruplarının araştırmacılar tarafından ne şekilde tanımlandığı ve sınıflandırıldığı gösterilmeye çalışıldı. On dört alt başlıkta incelediğimiz kelime gruplarını, kendi içerisinde yapı bakımından ele aldık ve uygun örneklerimizle detaylandırdık. İsim ve

sıfat tamlamasını, unsurlarının tek kelimeli ve kelime grubu olmasına göre ayırdık. Fiilimsi gruplarından sıfat-fiil grubunu oluşturan eklerden “-mAz” ekine ait sınırlı sayıda, “AsI” ekiyle ilgili ise tek bir örnek cümle tespit ettik. İsim-fiil grubunu oluşturan “-mAk” ekinin diğer eklere göre daha sık kullanıldığını gördük. İkilemeler konusunda oldukça zengin bir metin olan eserimizde ikileme türlerini unsurlarının aynı kelimeli, yakın anlamlı ve zıt anlamlı unsurların tekrarına göre üç alt başlıkta inceledik. Zıt anlamlı kelimelerin tekrarına dayalı ikilemelerin daha az olduğunu tespit ettik. İkilemelerin yapı bakımından incelenmesinde kaynak olarak başvurduğumuz V.Hatiboğlu’nun sınıflandırmasına göre isim, kök ve gövdelerinden kurulu ikilemeler ile fiil, kök ve gövdelerinden kurulan ikilemeler olarak ikiye ayırdık. Yapısı bakımından incelediğimiz edat grubuna ilişkin inceleme metnimizde on dokuz adet edat grubu tespit ettik. Bu edat grupları içerisinde özellikle “dek” ve “biçimde” şeklindeki edat gruplarına ilişkin sınırlı sayıda örnek tespit edebildik. İnceleme metnimizden yirmi dört farklı bağlaç grubuna rastlanırken; bunlar içerisinde “ve, ile, veya, yahut, ya... veya, da...da, hem... hem de, ne... ne, ne... ne de” bağlaç gruplarının sık kullanıldığını tespit ettik. “gerek...gerekse / ha...ha” bağlaç gruplarıyla, olumsuzluk anlamını kuvvetlendirme amacıyla kullanılan “ne...ne...ne de” bağlaç grubundan sınırlı sayıda örnek tespit ettik. İnceleme metnimizde “ister...ister / bir...bir / bir...bir de” bağlaç gruplarından birer örnek tespit edebildik. Birleşik fiil gruplarını isim ve fiillerin, yardımcı fiillerle kurduğu gruplar olmak üzere iki alt balıkta inceledik. İsim ve yardımcı fiille kurulu guruplardan en fazla “et-, ol- ve ver-” yardımcı fiilleri ile kurulu birleşik fiil grubu tespit ettik. Ancak “kıl-, bulun-, eyle-” gibi yardımcı fiillerle kurulu birleşik fiil gruplarının az kullanıldığını gördük. Fiil ve yardımcı fiil şeklinde olan gruplardan “ver-, bil-, başla-” gibi yardımcı fiillerle kurulu birleşik fiil gruplarının “gel-, yaz-, kal-, dur-” gibi yardımcı fiillerle kurulu birleşik fiil gruplarından daha fazla kullanıldığını tespit ettik. Kısaltma gruplarına ilişkin örneklerimizi beş grupta incelerken bu gruplar içerisinde bulunma hâl ekli kısaltma gruplarının sınırlı sayıda kullanıldığını gördük. İnceleme metnimizden tespit etmiş olduğumuz aitlik, ünlem, unvan ve sayı gruplarına ilişkin çok sayıda örnek tespit ettik.

İskender Pala'nın bir el yazması eserden hareketle, kendi hayal dünyası süzgecinden geçirerek ustalıkla kaleme almış olduğu Katre-i Matem 'in söz dizimsel olarak incelenmesinin, bu alanda çalışacak olan araştırmacılar için geniş bir çalışma imkânı sağladığını belirtebiliriz.

KAYNAKÇA

Akbaş, A.Vahap; Dil Bilgisi(Türkçenin Ana Çizgileri), Konak Yayınları, İstanbul 2011.

Aktan, Bilal; Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi, Eğitim Yayınları, Konya 2016.

Atabay, Neşe, Özel, Sevgi ve Çam, Ayfer; Türkiye Türkçesinin Sözdizimi, Papatya Yayıncılık, İstanbul, 2003.

Banguoğlu, Tahsin; Türkçenin Grameri, TDK Yayınları(6.Bakı)Ankara, 2000.

Beserek, Ahmet; Türkçede Cümle Yapısı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1991.

Bilgegil, M.Kaya; “Türkçe Dilbilgisi” Salkımsöğüt Yayınları, 2014.

Bilgin, Muhittin; Anlamdan Anlatıma Türkçemiz, Anı Yayıncılık, Ankara, 2013.

Bozkurt, Fuat; Türkiye Türkçesi, Cem, 1. Baskı, İstanbul, 1995.

Delice, H.İbrahim; Yapı Açısından Cümle Sorunu. Turkish Studies, Ankara 2012, 7(3), s. 871-876.

Demir, Nurettin, Yılmaz, Emine; Türk Dili El Kitabı, Grafiker Yayınları, Ankara 2014

Dizdaroğlu, Hikmet; Tümce Bilgisi, TDK Yayınları, Kalite Basımevi Ankara, 1976.

Eker, Süer; Çağdaş Türk Dili, Grafiker Yayınları, Ankara, 2013.

Ediskun, Haydar; Yeni Türk Dilbilgisi, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2017.

Ergin, Muharrem; Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul 2009.

Gencan, Tahir Nejat; Dilbilgisi, TDK Yayınları, İstanbul, 1971.

Gülsevin, Gürer; Türkiye Türkçesinde Birleşik Zarf-Fiiller, Sosyal Bilimler Dergisi, s.127.

Güneş, Sezai; Türk Dili Bilgisi - Tarihi Gelişim, Ses, Kelime Ve Cümle (Geliştirilmiş 5. basım), İzmir, 2001.

Hatiboğlu, Vecihe; Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü, TDK Yayınları, 1972

Hatiboğlu, Vecihe; İkileme, TDK Yayınları, Ankara, 1971.

Hatiboğlu, Vecihe; Türkçenin Sözdizimi, TDK Yayınları, Ankara, 1972.

Hengirmen, Mehmet; Türkçe Temel Dil Bilgisi, Engin Yayınevi, Ankara, 2006.

Kara, Serdal, Mehmet Eroğlu'nun "İssızlığın Ortası" ve "Yüz: 1981" Romanlarının Söz Dizimi İncelemesi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, Van, 2004 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Kara, Serdal; "Girişik Cümle Problemi Üzerine Bir İnceleme", Turkish Studies, Sayı. 7/2, Ankara, 2012, s.643-648.

Kara, Serdal; "Sıralı Cümle Üzerine Bir İnceleme", Turkish Studies, Sayı. 7/4, Ankara, 2012, s.2163-2171.

Karaağaç, Günay; Türkçenin Dil Bilgisi, Akçağ Yayınları, Ankara, 2013.

Karahan, Leyla; Türkçede Söz Dizimi, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999.

Karahan, Leyla; Türkçede Söz Dizimi, Akçağ Yayınları, Ankara, 2013.

Karahan, Leyla; "Türkçede Birleşik Cümle Problemi". Türk Dili, Sayı. 505, Ankara, 1994, s.19-23.

Koç, Nurettin; Yeni Dilbigisi, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 1996.

Korkmaz, Zeynep; Gramer Terimleri Sözlüğü, TDK Yayınları, Ankara, 1992.

Özkan, Abdurrahman, Toker, Mustafa ve Aşçı, Ufuk Deniz; Türkiye Türkçesi Söz Dizimi, Palet Yayınları, Konya, 2016.

Özkan, Mustafa, Sevinçli, Veysi; "Türkiye Türkçesi Söz Dizimi" Akademik Kitaplar, İstanbul 2017.

Parlatır, İsmail, Şahin, Hatice; Türk Dili, Ekin Yayınları, Bursa, 2011.

Polat, Ülkü; Türkiye Türkçesi Söz Diziminde Sıralı ve Bağlı Cümleler, Uluslararası "40 Yıl Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü" Sempozyumu MAKEDONYA, Üsküp, Türkçe, 18.05.2017

Pala, İskender; Katre-i Matem, Kapı Yayınları(23.basım), İstanbul, 2016.

Sarıca, Bedri; Türkçe Cümle Bilgisi, Anı Yayınları, Ankara, 2015.

Şimşek, Rasim; Örneklerle Türkçe Sözdizimi, Kuzey Gazetecilik Matbaacılık ve Ambalaj San. A.Ş., Trabzon 1987.

Yörük, Yaşar; Örnekli, Uygulamalı Cümle Bilgisi, Eğitim Yayınevi(Çaba Basımevi), Ankara, 1978.

Ulaş, A.Halim; Cümle ve Metin Bilgisi, Aktif Yayınları, Erzurum, 2003.

Zülfikar, Hamza; Girişik Cümle Sorunu, Türk Dili Dergisi 522.sayısı, Ankara, 1995,s.643-648

<http://www.iskenderpala.net/yeni/biyografi.asp/2020>

EKLER

YAZAR VE ESER HAKKINDA¹⁹⁵

a) İskender Pala'nın Hayatı

İskender Pala, 1958 yılında Uşak'ta doğmuştur. 1979 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ni bitirdikten sonra divan edebiyatı dalında doktora yapmaya karar verir. Doktorasını 1983 yılında tamamlayan Pala, 1993 yılında doçent ve 1998 yılında profesör unvanını alır. Divan edebiyatının halk kitlelerince yeniden sevilip anlaşılabilmesi için klasik şiirden ilham alan makaleler, denemeler, hikâyeler ve gazete yazıları yazan Pala, düzenlediği Divan Edebiyatı seminerleri ve konferansları geniş kitleler tarafından takip edilir ve "Divan Şiirini Sevdiren Adam" olarak anılmasını sağlar. Babil'de Ölüm İstanbul'da Aşk, Katre-i Matem, Şah&Sultan, OD, Efsane, Mihmandar, Karun ve Anarşist adlı romanlarının baskıları yüz binlere ulaştı, bu romanları pek çok ödül aldı ve yabancı dillere çevrildi. İskender Pala evli ve üç çocuk babası olup İstanbul Kültür Üniversitesi öğretim üyesidir.

b) Eserleri

- Babil'de Ölüm İstanbul'da Aşk(2003)
- Katre-i Matem(2009)
- Şah ve Sultan(2010)
- Od-Bir Yunus Romanı(2011)
- Mihmandar(2014)
- Karun ve Anarşist(2016)
- AbumRabum- Bir Hz. İbrahim Romanı(2017)
- Efsane Bir Barbaros Romanı(2018)
- İtiraf(2019)
- Akşam Yıldızı-Bir Göbeklitepe Romanı(2020)

---

¹⁹⁵ Yazarımızla ilgili bilgiler, yazarın kendi sitesindeki bilgilerden derlenmiştir.
<http://www.iskenderpala.net/yeni/biyografi.asp/2020>

c) Ödülleri

- 1989 Türkiye Yazarlar Birliği Dil Ödülü, “Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü”
- 1990 AKDITYK Türk Dil Kurumu Ödülü, “Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü”
- 1996 Türkiye Yazarlar Birliği İnceleme Ödülü, “Şâirlerin Dilinden”
- 2001 Uşak Halk Kahramanı Ödülü, Yerel Televizyonlar Birliği,
- 2001 Yılın Bilim Adamı Ödülü, Aydınlar Ocağı Kayseri Şubesi,
- 2002 Onur Madalyası, American Biographical Institute,
- 2003 Türkçeyi En güzel Kullanan Yazar Ödülü, TDK+Karaman Valiliği,
- 2013 Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülü,

d) “Katre-i Matem” Romanı Hakkında

İskender Pala, romanın sunuş kısmında “Filateli/ve/Eski Kitaplar Müzayedesı” isimli bir ilandan hareketle girmiş olduğu bir müzayededen aldığı el yazması bir kitaptan bahsetmektedir. Pala, aldığı kitap hakkında bazı bilgiler verdikten sonra kitabın son bölümde “Katre-i Matem” romanının konusunu teşkil eden öyküyü ilgi çekici bulduğunu bildirmektedir.

“Yek Cinayet Şast u Şeş Sual” (Bir cinayet; altmışaltı soru veya altmışaltı soruda bir cinayet) olarak adlandırılan bu bölümde, romanın konusunu oluşturan olaylar anlatılmaktadır. Yazar, tüm çabalarına ve araştırmalarına rağmen ne bu hikâyenin başka bir kopyasına ne de müellifine dair bir bilgiye ulaşamadığını dile getirmektedir.

Roman “Girizgâh, Serim, Düğüm, Çözüm, Hatime” gibi adlandırılan bölümlerden oluşmaktadır. Ayrıca romanda toplam on yedi “derkenar” isimli (15.s, 39.s, 79.s, 128.s, 137.s, 165.s, 171.s,189.s, 212.s, 237.s, 272.s, 285.s, 320.s, 368.s, 396.s, 401.s, 440.s) romanla ilişkili kısa hikayeler yer almaktadır.

Eserde anlatılan olaylar Lale Devri’nde geçmektedir. Dönemin koşulları anlatılırken zevk ve safa içerisindeki saray halkı ile açlık ve sefalet içerisindeki halkın durumları en yalın haliyle okuyucuya sunulmaktadır.

Sevdiği kadını ilk gecesinde cinayete kurban veren Kara Şahin’in, bu cinayetdeki sır perdesini aralamak için giriştiği mücadele, romanın ana konusudur. Bu mücadelesinde olayların düğümünü çözecek, ortadaki sır perdesini kaldıracak olan unsur, evlendikleri gece karısı Nakşigül tarafından avucuna konan lale soğanının bir yarısıdır. Bu bakımdan “lale” motifi romanda büyük bir öneme sahiptir. Şahin, bu soğanın diğer yarısına ulaşırsa katillerin kim olduğunu çözebileceğine inanmaktadır.

Gerçekte Sultan Mustafa’nın oğlu Şehzade Ahmet olan Şahin, hiçbir zaman bu gerçek kimliğini öğrenemeyecektir. Nitekim yer yer romanda değinildiği gibi öğrenilmesi durumunda sultan veya vezir tarafından öldürülme ihtimali vardır. Kara Şahin’in mücadelesinde, Yusuf(Topça Yeye), Hafız Çelebi, Bican Efendi, Hürükız, Şehnaz gibi karakterler doğrudan yanında yer alırken; Seyrekbasan Osman ve Mevlevi dergâhındaki karakterler ile Şahin’i İranlı bir derviş zannederek himayesine alan Damat İbrahim Paşa dolaylı olarak yer alır.

Şahin’e baba mirası olarak kalan konağı ele geçirmek için Şahin’e oyunlar oynayan ve üzerindeki mal varlığını ele geçiren Tomruk Emini, Bindallı Mahmut ve Aslan Ağa gibi kişiler, Şahin’in karşısında yer alan ve ona karşı mücadele içerisinde olan karakterlerdir. Sultan Ahmet ise Şahin’in şehzade olduğunu ve bir gün taht mücadelesine girişme ihtimali dolayısıyla karşısında yer alan ve onu öldürtmeye çalışan bir kişidir.

Başını Patrona Halil Ağa’nın çektiği bir grubun başlattığı isyan Sultan Ahmet’in tahttan indirilmesine, veziri ve aynı zamanda damadı İbrahim Paşa’nın öldürülmesine sebep olur. Patrona Halil’in zindandaki mahkûmların serbest bırakılması emrinde görev alan Şahin, Yeye, Bican Efendi ve Hürükız, zindanda tutsak olan Bindallı Mahmut ile Aslan Ağa’yı ve öncesinde yaptıkları plan ile tuzağa düşürerek zindana getirdikleri Tomruk Emini’ni sorgularlar. Zindana yaklaşmakta olan aseslere yakalanmaktan korktukları için kaçmadan önce Hürükız barut fiçilerini ateşler.

Romanda Şahin’in yaşadıklarının “simya ilmi” ile ilişkili olduğunu öğrenmekteyiz. Romanın sonlarına doğru tanımaya başladığımız Cüce Çaker, bir

simya ustasıdır. Aslında Şahin'in başına gelen tüm olayları şu cümleleriyle özetlemiştir:

‘‘Ben katile benziyor muyum hiç güzelim!.. Ayıp, çooook ayıp. O gece kimseyi öldürmedik. Bindallı'nın ölü oynaşının yüzüne birazcık balmumu, damadın şerbetine de biraz Cabilsa şurubu yetmişti... O gece kime baksa Nakşigül diye sarılırdı zahir. Ertesi gün Eyüp Tomruğu'nda suyuna şu eczadan katmasaydık ağlaya ağlaya ölecekti.’’(s.452/sat.17)

Aslında Şahin'in Nakşigül olarak bildiği kişi Bindallı Mahmut'un öldürdüğü oynaşdır. Cüce Çaker, simya ilminden yararlanarak ölü kadını, Sultan Ahmet'in Kölemen Emiri'ne hediye ettiği Gürcü cariyeye benzetir. Bu hayali kişiye aşık olan Şahin, başına gelen olayların sebebini zindanda ölen kişiler yüzünden öğrenemeyecektir. Bu olayları başından beri bilen Hörükız'ın böyle davranmasındaki sebep, gerçeği öğrenmesi durumunda Şahin'in öldürülme tehlikesidir.

Hatime bölümünde roman kahramanlarının sonraki yaşamlarına değinilir.

ÖZGEÇMİŞ

12.06.1987 tarihinde Mardin'in Savur ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini Mersin Hürriyet İlkokulunda tamamladıktan sonra lise öğrenimine Mardin Savur Lisesinde devam etti. 2007 yılında Kars Kafkas Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde lisans eğitimine başladı ve 2011 yılında mezun oldu. Mardin Artuklu Üniversitesi Yapı İşleri ve Teknik Daire Başkanlığı bünyesinde Memur olarak görev yapmakta olan Sercan Yıldız evli ve bir çocuk babasıdır.

